

รายงานวิจัย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบ
และแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน
ของพื้นที่ป่าดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

โดย....

ศศิไศ	สร้างไตรก
สุภาวดี	บุญเจือ
นันทโชติ	ชัยรัตน์

สนับสนุนโดย...

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก-ง
บทที่ 1: ความสำคัญของปัญหา	1-2
คำถามการวิจัย	2
วัตถุประสงค์	2
ขอบเขตการศึกษา	2
วิธีการศึกษา	3
การดำเนินกิจกรรม	3
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2: แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดและความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	6-7
2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	7-9
2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม	10
2.4 การท่องเที่ยวโดยชุมชน	11-13
บทที่ 3: ข้อมูลทั่วไปป่าดงนาทาม	
3.1 ข้อมูลพื้นฐานป่าดงนาทาม	14-17
3.2 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเป้าหมาย	17-21
บทที่ 4 :การจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม	
4.1 รูปแบบการท่องเที่ยวป่าดงนาทามก่อนทำการศึกษา	23-30
4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของชุมชน	30-40
4.3 เปรียบเทียบการท่องเที่ยวที่ผ่านมาและการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของชุมชน	41-44
4.4 กระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดด้านการจัดการการท่องเที่ยวแบบมหาชน	44-50
สู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน	
บทที่ 5:สรุปและข้อเสนอแนะ	51-62
บรรณานุกรม	63

(ต่อ)

ภาคผนวก

ข้อมูลชุมชน

● ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดอุบลราชธานี	1-5
● ข้อมูลพื้นฐานอุทยานแห่งชาติผาแต้ม	6-9
● ข้อมูลพื้นฐานชุมชนตำบลนาโพธิ์กลาง	10-20
● ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านชะชอม	21-29
● ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านทุ่งนาเมือง	30-37
● ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านคันทำเกวียน	38-45
● ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านปากลา	46-52

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของป่าดงนาทาม ภูมิศึกษา: ป่าดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อหารูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของป่าดงนาทาม 2) เพื่อหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ให้ผู้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยมีพื้นที่ในการวิจัย 4 แห่ง คือ บ้านชะยอม บ้านทุ่งนาเมือง บ้านคันท่าเกวียน และบ้านปากลา ซึ่งทั้ง 4 หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่เป็นทางขึ้นป่าดงนาทาม ซึ่งจะเห็นผลกระทบที่ชัดเจนจากการจัดการท่องเที่ยว

วิธีศึกษา คือ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน จัดเวทีแลกเปลี่ยนในการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา และคัดเลือกอาสาสมัคร จัดเวทีระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนร่วม องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีการจัดทดลองรูปแบบการท่องเที่ยว 2 ครั้ง การวิจัยนี้ใช้เวลา 14 เดือน โดยเริ่มจาก เดือนกุมภาพันธ์ 2543 – มีนาคม 2544

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ผ่านมาไม่ได้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เป็นเพียงการท่องเที่ยวแบบเดินป่าเท่านั้นเพราะการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม เพราะไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับมัคคุเทศก์และระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านในชุมชน และชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจ การจัดการ การกำหนดรูปแบบ การกำหนดเส้นทาง การกำหนดกฎกติกา ชุมชนจะมีส่วนร่วมเฉพาะผู้นำทางการของชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกสภาตำบล และเยาวชนในหมู่บ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะของมัคคุเทศก์ ภายใต้การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวของสภาตำบล(ขณะนั้น)ร่วมกับคณะผู้จัดการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง

แต่หลังจากที่โครงการร่วมกับชุมชนสรุปบทเรียนการท่องเที่ยวที่ผ่านมา สมาชิกได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและเสนอความต้องการที่แท้จริง นำมาสู่การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ด้วยการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ที่มีกิจกรรมหลากหลาย สร้างโอกาสการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และกระจายรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน ได้อย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม จะนำไปสู่การสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้สร้างการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการขององค์กรชุมชนอีกมิติหนึ่ง

การที่จะผลักดันให้ชุมชนได้ปรับเปลี่ยนแนวคิด โครงการฯ ได้ใช้กระบวนการหลายอย่าง ดังนี้

1) สร้างความตระหนักให้กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้ชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสรุปผลจากการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ได้แบ่งระดับการจัดเวทีออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) เวทีแต่ละชุมชน 2) เวทีระดับชุมชน เป็นเวทีที่นำข้อมูลแต่ละชุมชนมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อที่จะนำข้อมูลไปแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) เวทีระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

2) ค้นหารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนถึงแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่และเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) ค้นหาศักยภาพแต่ละชุมชน โดยทำการสำรวจหาจุดเด่นและจุดอ่อนในด้านต่างๆ ของแต่ละชุมชน

4) กำหนดกิจกรรมและมาตรการการจัดการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการในการทำงานดังนี้

1) จัดระบบกลุ่ม/องค์กร ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดระบบโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่ม กำหนดข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม และมีการเปิดรับสมัครสมาชิก กำหนดกิจกรรม รูปแบบการนำเที่ยวและอัตราค่าบริการ

2) จัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนาทักษะ ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการจัดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ อบรมสื่อความหมายธรรมชาติ เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการที่ให้สมาชิกของกลุ่มได้ฝึกทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การพูดคุยในที่สาธารณะ การสื่อความหมาย เป็นต้น

5) ทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยว 2 ครั้ง โครงการฯ ร่วมกับชุมชนได้ทดลองการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนกำหนดกิจกรรม ตั้งแต่วางแผนกิจกรรม ประสานงานภายในกลุ่ม เป็นต้น เจ้าหน้าที่ฯ เป็นเพียงที่ปรึกษาและประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนทั่วไปที่สนใจ

6) นำเสนอผลการท่องเที่ยว ชุมชนได้นำเสนอผลการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขและเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่อหน่วยงานต่างๆ

ข้อเสนอแนะ แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1) สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ควรมีลักษณะการจัดการ ดังนี้

1.การท่องเที่ยวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน เพื่อที่จะช่วยสร้างหรือเพิ่มแรงจูงใจให้กับชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นให้รักษาสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนอย่างเข้มแข็ง

2.ชุมชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในคำว่ากรท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีฉะนั้นแล้วการดำเนินงานอาจจะไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เพราะถ้าเริ่มมีรายได้ มีผลประโยชน์ ความเห็นแก่ตัวก็ตามมา ดังนั้นในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีความตระหนักและรับผิดชอบต่อสังคม จึงเป็นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

3.ชุมชนควรพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะเป็นอาชีพเสริมจากงานในภาคเกษตรกรรมและการจ้างงานเพิ่มเติมจากที่ได้ทำอยู่แล้วเป็นประจำ ไม่ควรมองการท่องเที่ยวในฐานะเป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว แต่ควรมองเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้มาเที่ยวและเจ้าของพื้นที่ ในด้านต่างๆ เช่น การจัดการป่าชุมชน การแลกเปลี่ยนประเพณี-วัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

4.ชุมชนต่างๆ ร่วมกับนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานของรัฐ จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากร จัดการการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาประสบการณ์ ความรู้และความมั่นใจในตนเองให้เพิ่มมากขึ้น

5.ชุมชนควรมีกระบวนการในการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมในชุมชน เช่น กระจายที่พัก ผลิตภัณฑ์หมุนเวียนการเป็นแรงงานหรือการขายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

6.ชุมชนจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและพยายามที่จะมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ตลอดจนอธิบายวัฒนธรรมประเพณีและความหมายของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ เพราะสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเข้าใจซึ่งกันและกัน

2) สำหรับหน่วยงานของภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

- 1.ผลักดันการท่องเที่ยวของชุมชนให้เข้าสู่แผนการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2.ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป โดยมีทิศทางที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 3.พัฒนาทางเลือกในรูปแบบการท่องเที่ยวให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย
- 4.ส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้รู้จักการทำงานด้านการตลาดการท่องเที่ยวมากขึ้น
- 5.ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกองทุนสิ่งแวดล้อม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 6.พัฒนาองค์ความรู้ขององค์กรชาวบ้านในการจัดการการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็ง โดยสามารถวางแผนงาน จัดกระบวนการเรียนรู้

3) สำหรับระดับนโยบายในการจัดการท่องเที่ยว

- 1.นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว จะต้องให้ความสำคัญกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และการละเมิดสิทธิของคนท้องถิ่น
- 2.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องทำหน้าที่ในการควบคุมดูแลผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว มากกว่าการโฆษณาขายแหล่งท่องเที่ยว
- 3.การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว หรือเที่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการท่องเที่ยวเป็นเพียงกิจกรรมเสริมเท่านั้น
- 4.การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นจริงได้ ต้องมีกฎหมายรองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

4) สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

- 1.การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อหารูปแบบแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นโครงการศึกษาอย่างต่อเนื่องหรือโครงการระยะยาว เพื่อที่จะได้รูปแบบแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมมากขึ้น
- 2.ควรสนับสนุนให้เกิดการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่างๆเพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวในอนาคต

บทที่ 1

รูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษา : ป่าดงนาทาม

อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

1.1 ความสำคัญของปัญหา

จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมบริการทำให้มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ-สังคม สิ่งแวดล้อมและแหล่งอารยธรรมต่างๆ ของประเทศ จะเห็นจากสถิติในปี 2537 มีคนไทยเดินทางท่องเที่ยวทั่วประเทศประมาณ 38 ล้านคน/ครั้ง(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,2537)และแนวโน้มในปี 2540 จะเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 50 ล้านคน/ครั้ง(ดร.ชนันและสุรเชษฐ์, เอกสารโรเนียว) จากแนวโน้มดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อสถานที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ภายในประเทศอย่างแน่นอน ดังนั้นแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างยั่งยืน (sustainable) และเป็นที่ยอมรับกันในหลายๆ ประเทศ เกี่ยวกับแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนคือ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”หรือ“Ecotourism”

ป่าดงนาทาม เป็นป่าอนุรักษ์บริเวณทิศเหนือของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม มีเนื้อที่ติดต่อกัน 3 อำเภอ คือ อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อที่ประมาณ 88 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 55,000 ไร่ ซึ่งมีสภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง มีไม้ที่สำคัญได้แก่ เต็ง รัง เหียง ประดู่ เหมือด ยาง กะบาก รกฟ้า และสนสองใบ จึงทำให้ป่าดงนาทามมีความเหมาะสมทางการท่องเที่ยวในลักษณะเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น น้ำตกห้วยพอก น้ำตกวงโคน อีกทั้งมีผลานหินและลานดอกไม้หิน เสาเฉลียงและก้อนหินมหัศจรรย์ภาพเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้น ได้เปิดทำการให้เป็นที่ยอดนิยมเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2541 ทำให้มีนักท่องเที่ยวได้เดินทางมาเป็นจำนวนมาก หน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือ ป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว เพราะยังไม่มีการจัดการที่ชัดเจนในเรื่องการท่องเที่ยวป่า ดังนั้นเพื่อพัฒนาป่าดงนาทามให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำเป็นต้องให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าดงนาทาม ตั้งแต่การคิดวางแผน การดำเนินงานและการติดตามผลกิจกรรม ด้วยเหตุดังกล่าวทางโครงการวิจัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์-

กลาง จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อแสวงหารูปแบบและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยุติธรรมและยั่งยืน โดยมีพื้นที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่กันชนของตำบลนาโพธิ์กลางและเป็นพื้นที่ที่เป็นทางขึ้นป่าดงนาทาม จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านชะยอม บ้านปากลา บ้านคันท่าเกวียน และบ้านทุ่งนาเมือง

1.2 คำถามการวิจัย

ทำอย่างไรให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทามจากองค์ความรู้ที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อหารูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านระบบนิเวศของป่าดงนาทาม
2. เพื่อหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษารั้ครั้งนี้ได้จำแนกขอบเขตการศึกษาออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

1)ขอบเขตเชิงเนื้อหา ซึ่งจะศึกษาถึงผลกระทบด้านการจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งศึกษารูปแบบและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

2)ขอบเขตในเชิงพื้นที่ การศึกษารั้ครั้งนี้จะทำการศึกษามุ่บ้านที่ตั้งอยู่ทางฝั่งป่าดงนาทาม ในอำเภอโขงเจียม 4 หมู่บ้าน คือ บ้านชะยอม บ้านคันท่าเกวียน บ้านทุ่งนาเมือง และบ้านปากลา

1.5 วิธีการศึกษา (Methodology)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาโดยคัดเลือกอาสาสมัคร ชาวชน ชาวบ้าน เป็นผู้ช่วยวิจัยเข้ามาเพื่อเรียนรู้การทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนบ้านชะยอม บ้านนาโพธิ์ใต้ บ้านทุ่งนาเมือง ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี และโครงการได้เพิ่มประสิทธิภาพให้กับผู้ช่วย

นักวิจัยในด้านความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การวิเคราะห์ชุมชนและเทคนิคต่าง ๆ ในการเก็บข้อมูล

ในการศึกษครั้งนี้ได้จำแนกวิธีการและขั้นตอนในการศึกษารวบรวมข้อมูลออก ดังนี้

1) การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) จากเอกสาร รายงาน สิ่งตีพิมพ์และรายงานผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแผนที่ เพื่อสร้างแนวคำถามถึงโครงสร้างและกรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย (Conceptual Framework)

2) การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ในพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้แนวคำถามถึงโครงสร้างสัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informant) และกิจกรรมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ในประเด็นที่กำหนด โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น กลุ่มมัคคุเทศก์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน

2.1 สัมภาษณ์รวมของพื้นที่และองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยด้านทรัพยากรที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าดงนาทาม

2.2 รวบรวมข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เป็นการเก็บข้อมูลผ่านเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ 1) ระดับชุมชนเป้าหมาย 2) ระหว่างโครงการชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง 3) ระหว่างโครงการ ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3 การเก็บข้อมูลและประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวแบบทางเลือกใหม่ที่ให้ชุมชนบริหารจัดการเอง ผ่านกิจกรรมทดลองรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชน โดยทดลองรูปแบบ 2 ครั้ง

1.6 การดำเนินกิจกรรม

1. รวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและรายงานของหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน
2. สัมภาษณ์องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ศึกษาปัญหาปัจจัยด้านทรัพยากรที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว
4. ศึกษารูปแบบความต้องการของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าดงนาทาม
5. ทดลองดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวม 2 ครั้ง โดยให้ชาวบ้านและชุมชนบ้านชะฮอมเป็นผู้ดำเนินการตามรูปแบบที่ร่วมกันกำหนดขึ้นในเบื้องต้น และมีการจัดปรับให้เหมาะสมขึ้นในการดำเนินการครั้งที่ 2 ซึ่งทั้ง 2 ครั้งมีกิจกรรมหลัก ๆ ดังนี้

วันแรก โดยเริ่มกิจกรรมจากการต้อนรับของชาวบ้านที่ได้มีขบวนกลองยาวมาร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน เช่นฝึกซ้อมผ้าแบบพื้นบ้าน ฝึกทำผ้ามัดย้อมลวดลายต่าง ๆ ชมถ้ำปาฏิหาริย์ กลางคืนมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว

วันที่สอง เข้าป่าศึกษาการจัดการป่าชุมชน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นการจัดการป่าชุมชนของชุมชน ชมปฏิมากรหินที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น เสาหิน เสาเฉลียง ถ้ำผีก่องก้อย

6. จัดเวทีประเมินผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าดงนาทามและสรุปรวบรวมเพื่อจัดทำเป็นรายงานการวิจัย

1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) พิจารณาจากข้อมูลเอกสารและข้อเท็จจริงที่ได้จากการสำรวจ สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ในพื้นที่เป้าหมาย โดยบรรยายเชิงพรรณนา

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม
2. ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม
3. มีการกระจายรายได้สู่ชุมชนชนบทจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวป่าดงนาทามอย่างยั่งยืนจากการท่องเที่ยวธรรมชาติ การผลิตสินค้าการตลาดและการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว

บทที่ 2

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและ ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเวศ

การท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม(Convention tourism) ที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวให้มากที่สุด เพื่อให้ได้รายได้จากการท่องเที่ยว แต่ท่ามกลางความเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวแบบนี้กลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น กฤติยากรณ์ ไชยธวัช(2533) ได้ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อธรรมชาติและ การปฏิบัติทางศาสนา เป็นการศึกษาเปรียบเทียบกรณีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า นโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาลกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกาะสมุย จะคำนึงถึงความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านวัตถุที่จะนำไปสู่รายได้ ธุรกิจการปลูกสร้างอาคารสถานที่และเครื่องอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว อันเป็นปัจจัยผลประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยขาดการคำนึงถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในแง่ความคิดและการปฏิบัติศาสนาของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม จากรายงานการสัมมนาผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชัยันต์ วรรณภูติและชัยันต์ ผลโภค (2530) พบว่าการท่องเที่ยวมีผลทั้งด้านบวกและลบต่อเศรษฐกิจของท้องถิ่น แต่การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปถึงภาคชนบทน้อยมาก เนื่องจากขาดกลไกการกระจายรายได้ที่ยุติธรรม ส่วนมากจะกระจุกอยู่ในธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าคนในชนบทไม่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว ซึ่งอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้มองว่าการท่องเที่ยวแบบมหาชน(mass tourism) จะมีผลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยภาพรวมวัฒนธรรมท้องถิ่นจะกลายเป็นสินค้ามากขึ้น ด้วยความต้องการของนักท่องเที่ยวศิลปะและงานฝีมือท้องถิ่นเป็นเพียงของที่ระลึกของนักท่องเที่ยวแต่ไม่ได้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนพื้นเมือง

จนกระทั่งประมาณสิบกว่าปีที่ผ่านมา จึงมีบุคคลหลายวงการทั้งนักวิชาการ สื่อมวลชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เรียกร้องให้มีการจัดการการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตามกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับโลก ก็มีผลผลักดันให้รัฐบาลไทยพิจารณาถึงทางเลือกของการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยเฉพาะจากการประชุม"Earth Summit" ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร

ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

1.กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายรวมถึง การอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2.กระแสของตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงปริมาณของนักท่องเที่ยว"แบบมีคุณภาพ"เพิ่มขึ้น ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลก ขณะนี้

3.กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่หมายถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนมากมาย ดังนี้

จากการกระแสหลักทั้ง 3 กระแสดังกล่าวนี้อีกก่อให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้น เพื่อทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้น หรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม แนวความคิดดังกล่าวได้มีการเรียกชื่อต่างๆ กันไป เช่น Sustainable Tourism, Ecotourism, Green Tourism, Bio Tourism แต่ที่ใช้แพร่หลายที่สุดคือ Ecotourism โดยที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้บัญญัติเป็นภาษาไทยว่า"การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ได้มีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นิยามความหมายของ"การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ไว้ดังนี้

อนุชา เสีกุลกุลดิลก(2535) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ(Responsible)ในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการรักษาสีงแวดล้อมและมีการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว

ภราเดช พยัญวิเชียร(2539) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น มีขอบเขต ซึ่งจำกัดโดยรูปแบบและสถานที่ตลอดจนในเรื่องกลุ่มนักท่องเที่ยว

บุญเลิศ วิดั่งวัฒนา(2542) ได้ให้ความหมาย Ecotourism คือ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) ได้ให้ความหมาย Ecotourism คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกแห่งการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ไชยศ วิทยพงศ์และคณะ(2543)ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อบ่มบ่มให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

รัตนา เจริญชัย(2543) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นหลัก โดยมีส่วนประกอบของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศนั้นๆ และต้องนำไปสู่การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสังคม ก่อให้เกิดการเรียนรู้และจิตสำนึกที่ดีต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

สรุป จากทัศนะเกี่ยวกับความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) ที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ทั้งในเรื่องของวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ซึ่งมีขอบเขตจำกัดในเรื่องนักท่องเที่ยว รูปแบบ และสถานที่ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและร่วมรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืนรวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ในการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) จำเป็นต้องศึกษาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) เพราะจะได้แบ่งแยกให้ชัดเจนว่า การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของปาดังนาทมเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่ ผู้ศึกษาจึงได้รวบรวมทัศนะต่างๆ ของนักวิชาไว้ดังนี้

อนุชา เล็กสกุลคิลก(2541) มองว่าขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1.องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น(Identity or Authentic Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ(Eco-system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น

2.องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้(Learning process)โดยมีการให้การศึกษา(Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้(Knowledge)ประสบการณ์(Experience) ความประทับใจ(Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งค่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

3.องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น(Involvement of local Community or people participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น(Local benefit) โดยประชาชนต่อท้องถิ่นที่ได้ประโยชน์ ที่ได้หมายความว่ารวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มตั้งแต่ระดับรากหญ้า(gress root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้โดยมีการเรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation based Tourism)

4.องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ(Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม(No or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ประโยชน์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็น การท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน(Sustainably Managed Tourism)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)(2539) ได้ให้องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ 3 ประการ คือ

- 1.การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2.ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
- 3.การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการกระจายรายได้

เฉลิมศรี ธรรมบุตร(2543)

ได้สรุปการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีหลักใหญ่ๆ อยู่ 4 ประการ คือ

- 1.การท่องเที่ยวจะต้องมีพื้นฐานทางนิเวศ
- 2.มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและอย่างมีระบบ
3. มีพื้นฐานทางการศึกษาสิ่งแวดล้อม
4. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ

จากการทบทวนเอกสารที่กล่าวมา สามารถที่จะสรุปการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) จะต้องประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบดังนี้

1.องค์ประกอบด้านพื้นที่ ซึ่งจะต้องเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เช่น ด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่

2.องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้/สร้างจิตสำนึก/ให้การศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ คือนักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมทุกกระบวนการ

4.องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาความหมายและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการศึกษาเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของปาดังนาทม ได้ตระหนักว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทางความคิด กระบวนการเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากร การสร้างจิตสำนึกทั้งผู้มาเยือนและคนในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพคน การพัฒนาดังกล่าวต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนและท้องถิ่น ความยั่งยืนจึงจะเกิดขึ้นจริง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษากรอบและแนวคิด การมีส่วนร่วมของประชาชนและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม

ปาริชาติและคณะ(2543)กล่าวว่ากระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนกิจกรรมแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ การติดตามประเมินผล(เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง,2526) ผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ อคิน รพีพัฒน์(2531) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาซึ่งมี 5 ระดับ คือ

- 1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- 2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
- 3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
- 4) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา
- 5) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหา

การจัดการการท่องเที่ยวเช่นเดียวกันที่ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการเรียนรู้ทรัพยากรตนเอง วางแผนจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ การประกอบการ การแบ่งปันผลประโยชน์ สาเหตุที่ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วม นั้น เพราะจากอดีตที่ผ่านมาบุคคลจากภายนอกจะเป็นผู้สร้างกิจกรรม และนำนักท่องเที่ยวเดินทางไปในพื้นที่ เหมือนกับชุมชนเป็นวัตถุชิ้นหนึ่งของการบริโภคการท่องเที่ยว คนที่ได้รับผลประโยชน์คือผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางกลับไป ผลของการท่องเที่ยวได้สร้างความเสียหายให้กับคนในท้องถิ่น ในรูปของขยะ สภาพธรรมชาติที่ถูกทำลาย น้ำขาดแคลน น้ำเสีย ผลของความเสียหายเหล่านี้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับ แต่คนในท้องถิ่นต้องได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นผจญกับปัญหาสังคมที่ตามมามากมาย นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเน้นมีการกระจายรายได้ไปสู่คนท้องถิ่นน้อย ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ชุมชนได้มีบทบาทควบคุม ดูแลการใช้ทรัพยากรที่สอดคล้องกับความเป็นชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้รับข้อมูลสถานการณ์ทรัพยากรของตนเอง

และวางแผนการดำเนินงานให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ ต่อสังคมของชุมชน ต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น น้อยที่สุด

2.4 การท่องเที่ยวโดยชุมชน(Community Based Sustianble Tourism (CBTS)

พจนานุกรม(2542) ได้มองว่า Ecotourism ต่างกับ CBST คือ Ecotourism เป็นการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นคนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว หมายถึงการจัดการโดยชุมชน ตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยว ซึ่งความแตกต่างที่ชัดเจนคือ ชุมชนอยู่ในบทบาทเจ้าของกิจกรรมการท่องเที่ยว มิใช่เพียงผู้ให้ความร่วมมือ เช่น ชุมชนสามารถกำหนดการเปิดรับนักท่องเที่ยวได้เมื่อชุมชนมีความพร้อม และสามารถปฏิเสธได้เมื่อชุมชนไม่ต้องการ ดังนั้น CBST จึงไม่ใช่การไปเที่ยวในหมู่บ้านที่ชาวบ้านไม่รู้ตัว แต่เป็นการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่ชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวอยู่แล้ว CBST ต้องมีการเตรียมการและวางแผน สร้างกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อความยั่งยืนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยที่ชุมชนเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริงทางด้านเศรษฐกิจ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญจากการที่ชุมชนเป็นผู้ที่มีฐานะเป็นผู้รองรับผลกระทบจากธรรมชาติที่ตนเองดูแลรักษาและวัฒนธรรมที่ตนได้สืบทอดกันมา

CBST มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยครอบคลุมความหมายทั้ง 5 มิติ ด้วยกันคือ มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง กล่าวคือ

มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พิจารณาความสามารถในการรองรับ มีการจัดการของเสีย

มิติทางด้านสังคม สร้างความภาคภูมิใจในตนเอง แบ่งบทบาทการทำงานหญิงชาย หนุ่มสาว อาวุโส พัฒนาคุณภาพชีวิต

มิติทางวัฒนธรรม เติบโตจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง

มิติทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน เกิดกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน สร้างงาน/กิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

มิติทางด้านการเมือง ชาวบ้านมีส่วนร่วม เกิดองค์กรชุมชนในการจัดการ สามารถต่อรองกับการเข้ามาของภายนอก มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

1.องค์ประกอบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยชุมชน หรือ CBST

- (1) เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
- (2) ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
- (3) มีองค์กรชาวบ้านเข้ามารับผิดชอบในการบริหารจัดการ
- (4) ดำเนินถึงความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
- (5) มีกฎกติกาสำหรับการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามที่กำหนด
- (6) มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว
- (7) มีความสะอาดปลอดภัย และมีอัตราค่าใช้จ่ายที่เป็นธรรมกับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว
- (8) รายได้ที่มาจากนักท่องเที่ยว มีส่วนเข้าไปสนับสนุนดูแลการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม
- (9) การท่องเที่ยวไม่ใช่อาชีพหลักของคนในชุมชน
- (10) องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งที่จะจัดการกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้และพร้อมที่จะหยุดเมื่อเกินความสามารถที่จะจัดการ

2)ปัจจัยการบรรลุถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชน

- (1) ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
 - ฐานการผลิตของชุมชนเข้มแข็ง
 - ชุมชนมีทางเลือกอื่นในการดำรงชีวิต ไม่ต้องพึ่งพานักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว
 - ชุมชนเข้าร่วมเรื่องการท่องเที่ยวด้วยความพร้อม
- (2) การตลาดเพื่อสังคม
 - มองชุมชนเป็นศูนย์กลาง ร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวกับชุมชน
 - มีกระบวนการทำงานความคิดกับนักท่องเที่ยว
 - ค้นหากลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสม
 - เป็นธุรกิจที่ต้องลงทุนระยะยาว
 - มีความเสี่ยงเรื่องการแข่งขัน และยังไม่ได้ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ
- (3) ชุมชนต้องมีที่เดียว
 - เป็นที่ปรึกษา ไม่ครอบงำ ไม่เร่งรัดชุมชนให้เข้าสู่การท่องเที่ยว

- พัฒนาจากรากฐานชุมชนที่ตนเองทำงาน ไม่ถอดแบบชุมชนอื่นมาสวม
- เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้ประสบการณ์จากที่อื่น และเรียนรู้จากการปฏิบัติ
- เชื่อมโยงการท้องถิ่นเกี่ยวกับการพัฒนาทางด้านอื่นๆ ในชุมชนให้เป็นองค์รวม
- ติดตาม ประเมินผลให้เป็นไปตามแนวทางที่ยั่งยืน โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

(4) นโยบายรัฐสนับสนุน

- สิทธิชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
- สนับสนุนการพัฒนาองค์กรชุมชน(ผู้นำ,ชาวบ้าน)ให้เกิดความเข้มแข็งในการวิเคราะห์และวางแผนการทำงาน
- สนับสนุนเงินทุนหรือเงินกู้ระยะยาว ดอกเบี้ยต่ำให้กับชุมชนหรือบริษัทที่จะร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนากิจกรรม รวมทั้งด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด
- ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว โดยการเป็นตัวกลางในการลงทะเบียน เพื่อกระจายตัวนักท่องเที่ยวและเพื่อควบคุมปริมาณ ให้เหมาะสมตามความต้องการของชุมชน
- สนับสนุนตามความพร้อมและความต้องการของชุมชน โดยพิจารณาจากการมีส่วนร่วมและแผนงาน โดยไม่จำเป็นต้องในรูปแบบของ อบต.หรือองค์กรจดทะเบียนรัฐเท่านั้น
- มีมาตรการด้านภาษี เช่น การยกเว้นภาษี หรือการเสียภาษีในอัตราพิเศษ มีกองทุนสนับสนุนอันจะเป็นแรงจูงใจให้กับบริษัทดำเนินการร่วมกับชุมชนไม่หวังผลระยะสั้น
- มีมาตรการคุ้มครองการลงทุน และให้สิทธิผู้ประกอบการที่ลงทุนร่วมกับชุมชนได้เผยแพร่ผลงานของคนในช่องทางการประชาสัมพันธ์ของรัฐ

จากการทบทวนแนวคิดและหลักการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเห็นได้ว่าเป็นการจัดการที่เอาชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการต่างๆ และให้ภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง แต่ต้องไม่ครอบงำและติดตาม ประเมินผล โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

ข้อมูลทั่วไปป่าดงนาทาม

3.1. ข้อมูลพื้นฐาน จะนำเสนอข้อมูลเป็น 2 ส่วนที่สำคัญ คือ

3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานป่าดงนาทาม

3.1.2 ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านเป้าหมาย

3.1.1) ข้อมูลพื้นฐานปาดงนาทาม

ทิศเหนือ จดกับ ตำบลสำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

ทิศใต้ จดกับ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ทิศตะวันออก จดกับ แม่น้ำโขง

ทิศตะวันตก จดกับ ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงสลับเนินเขาสูง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 170 เมตร ทางทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำโขงเป็นที่ราบสูง(Plateau) บริเวณขอบชายขอบที่สูงจะเป็นหน้าผาสูงชัน บางตอนของที่ราบสูงเป็นแอ่ง(Depression)และมีน้ำแช่ขังในฤดูฝน เคยใช้ทำนาในอดีตรวมถึงเป็นที่มาของ "ป่าดงนาทาม" ส่วนแนวเขตพื้นที่ทางทิศตะวันตกจะมีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดชุมชน มีความลาดเอียงจากทิศเหนือลงมาทางทิศใต้ บริเวณดังกล่าวเป็นขอบแอ่งโคราช(Korat basin) ต่อกับแม่น้ำโขง จึงเรียกลักษณะภูมิประเทศเป็นแบบเกวด้(Cuesta) คือทาง

ด้านทิศตะวันออกของพื้นที่เป็นหน้าผาชัน(Escarpment)และทางทิศตะวันตก สภาพภูมิประเทศลาดเท(Dip Slope) เอียงตามแนวเขาโดยขนานกันกับแนวของชั้นหินที่รองรับอยู่ด้าน

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศจัดอยู่ในระบบกึ่งเขตร้อน(Tropical Savanan Climate:AW) มี 3 ฤดูกาล โดยมีช่วงความแตกต่างของฤดูฝนและฤดูแล้งอย่างเห็นได้ชัดเจน มีช่วงกลางวันยาวนานในฤดูร้อนและมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดตลอดปี ข้อมูลปี 2540 อุณหภูมิสูงสุดและเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับ 35.8 และ 19.0 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน จะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเรื่อยไป จนถึงปลายเดือนตุลาคมและมักปรากฏเสมอว่าฝนทิ้งช่วงในเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม แต่ระยะเวลาการทิ้งช่วงมักจะไม่เท่ากันในแต่ละปี และในช่วงฤดูฝน บางปีอาจมีภาวะน้ำท่วมแต่สถานการณ์ไม่รุนแรงนัก

ฤดูหนาว เนื่องจากที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกสุดของประเทศ ทำให้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือก่อนภูมิภาคอื่น โดยอุณหภูมิจะเริ่มลดต่ำลงตั้งแต่เดือนตุลาคม และจะถึงจุดประมาณเดือนมกราคม

ฤดูร้อน ถึงแม้ว่าเคยปรากฏบ่อยครั้งว่าอากาศยังคงหนาวเย็นยึดเขามาจนถึงปลายเดือนกุมภาพันธ์ โดยส่วนใหญ่อากาศจะเริ่มร้อนอบอ้าวในเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงประมาณต้นเดือนพฤษภาคม ซึ่งอาจจะมีน้ำฝนตกอยู่บ้างในปลายเดือนเมษายน แต่ปริมาณน้ำฝนจะไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก

ลักษณะดิน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยป่าเต็งรัง ลักษณะดินส่วนใหญ่ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก เนื่องจากเนื้อดินไม่อุ้มน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ

สภาพป่าไม้

พื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง สำหรับพื้นที่ที่มีหินโผล่ลักษณะเป็นป่าโปร่งต้นไม้แคระแกรน พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง เหียง ประดู่ กระบาก แดง พลอง มะพอก กราด และเหมือด เป็นต้น ไม้พื้นล่างเป็นพวกไผ่ป่า หญ้าต่างๆ ข่อยหิน ส่วนในบริเวณที่ราบลุ่มแถบริมห้วยหรือแม่น้ำจะเป็นป่าดงดิบแล้ง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ยาง กระบาก ตะแบกเลื้อย เขลียง กระท้อน ตะเคียน พยอม มะม่วงป่า เป็นต้น ไม้พื้นล่างเป็นพวกไม้เถา ไม้เลื้อยต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นป่าสนสองใบซึ่งกระจัดกระจายราบบนภูเขา

จากการศึกษาของไชยศ วิชญพงศ์และคณะ(2543)ที่ได้ศึกษาวิจัยและสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ของพื้นที่ป่าดงนาทาม พบว่าเฉพาะในพื้นที่ป่าดงนาทาม มีพันธุ์พืชไม่ต่ำกว่า 300 ชนิด และเมื่อประกอบกับพันธุ์สัตว์ที่อยู่อาศัยโดยรอบจะเห็นได้ว่า พื้นที่ป่าดงนาทาม มี

ความสำคัญทางนิเวศวิทยาและแหล่งพันธุกรรมที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง แต่จากการที่พื้นที่ได้ถูกรบกวนจากภายนอกและการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและการฟื้นตัวทางธรรมชาติของพันธุ์ไม้

การใช้ประโยชน์ของทรัพยากร

พื้นที่ของตำบลนาโพธิ์กลางส่วนมากจะอยู่รอบๆ ป่าดงนาทาม ทำให้มีการพึ่งพิงป่าเป็นอย่างมาก ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณป่าดงนาทามมีวิถีชีวิตเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศของป่า ส่วนหนึ่งมีอาชีพเก็บหาของป่า เพื่อการดำรงชีวิตอย่างพอมีพอกิน การใช้ประโยชน์ไม้เพื่อปัจจัยการดำรงชีพในรูปแบบ ถ่านและไม้ใช้สอยจำเป็นอย่างอื่น ๆ รวมทั้งอาหารและสมุนไพร ความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรป่าไม้ จึงเป็นการพึ่งพาอาศัยป่าแสดงถึงวิถีชีวิตของประชาชนที่เกี่ยวข้อง อิงอาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไม่สามารถแยกคนกับป่าได้

ในปี พ.ศ. 2538 ชาวบ้านได้จัดตั้งป่าชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ โดยจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร และกำหนดแนวทางการดำเนินงานต่างๆ ซึ่งยังไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ เนื่องจากติดขัดด้วยข้อระเบียบกฎหมายของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ที่ไม่เอื้ออำนวยให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และองค์กรชุมชนบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการดำเนินงาน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจ ในรูปแบบวิธีการดำเนินงาน ความเสถียร ความสามัคคี ตลอดจนประโยชน์ที่จะได้รับจากป่าชุมชน

ไชยศ วิทยพงศ์และคณะ(2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงของราษฎรรอบป่าอนุรักษ์ และได้แบ่งประเภทการใช้ประโยชน์จากป่าดังนี้

(1) เป็นแหล่งอาหาร ราษฎรได้มีการพึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหารหลัก เช่น ไม้ไผ่ต่างๆ และเห็ด นอกจากนี้ยังมีพันธุ์พืชและสัตว์ที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน เช่น ผักป่าต่างๆ ใบมดแดง ปลา ปู แฉ่ และกิ้งก่า เป็นต้น

(2) ไม้ใช้สอยและไม้ฟืน

จากการศึกษาของโครงการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชนรอบอุทยานแห่งชาติผาแต้ม(2541)พบว่าราษฎรมีการบริโภคไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน มี 2 ลักษณะดังนี้

การบริโภคฟืน พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ราษฎรบริโภคฟืน โดยเฉลี่ย 4.92 ลบ.ม/ปี(เฉลี่ยประชากร 1 คน ต่อ 1 ลบ.ม/ปี)ใช้ในชีวิตประจำวันได้แก่ ปิ้งอาหาร ก่อไฟผิงในฤดูหนาว ก่อไฟให้สัตว์เลี้ยง

การบริโภคถ่าน พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ราษฎรบริโภคถ่าน โดยเฉลี่ย 5.37 ลบ.ม./ปี ใช้ในการปรุงอาหาร หรือนำไปขายต่ออีกทีหนึ่ง โดยมักจะหาซื้อกันเองภายในท้องที่ ซึ่งเป็นอาชีพอย่างหนึ่งของราษฎร จะมีเฉพาะบางส่วนที่มีการเผาขึ้นใช้เอง แต่มีเป็นจำนวนน้อยมาก

แหล่งที่มาของไม้ที่ราษฎรนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิง ส่วนใหญ่มาจากป่า เนื่องจากที่ตั้งของแต่ละหมู่บ้านอยู่ใกล้กับป่า ซึ่งโดยปกติราษฎรมีการนำไม้จากป่ามาใช้เป็นประจำ ไม้ใช้สอยชนิดไม้ที่นำออกมาใช้เพื่อการใช้สอยส่วนใหญ่ ได้แก่ กราด เต็ง รัง แดง พะยอม กระบก พลวง ซึ่งใช้ไม้กราด มีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่มีไม้ชนิดนี้จำนวนมาก

(3) สมุนไพร การใช้พืชสมุนไพรของชาวบ้านมักเป็นกรณีที่มีการเจ็บป่วยเล็กน้อย โดยส่วนใหญ่ราษฎรจะใช้ยาแผนปัจจุบัน และพึ่งพาสถาณานิคมัย เนื่องจากสะดวก รวดเร็ว และเส้นทางคมนาคมสะดวกมากขึ้น

(4) พื้นที่ทำเลี้ยงสัตว์

เนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่ค่อยเหมาะสมแก่การเกษตร ชาวบ้านบางส่วน จึงเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะวัว ควาย ซึ่งเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติในป่า ประมาณว่า มีวัว ควายถึง 2,000 - 3,000 ตัวหรือมากกว่าที่ได้ใช้พื้นที่ป่าดงนาทาม โดยชาวบ้านที่เป็นเจ้าของวัวควาย จะเข้าป่าดูแล วัว-ควาย เหล่านี้เป็นครั้งคราว

3.1.2) ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเป้าหมาย

1.ข้อมูลพื้นฐาน

โครงการฯ ได้ทำการศึกษา 4 ชุมชน คือ บ้านชะชอม บ้านทุ่งนาเมือง บ้านคันท่า เหวียน และป่ากลา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางขึ้นป่าดงนาทาม เพราะป่าดงนาทามจะมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานอยู่รอบป่าดงนาทาม และทั้ง 4 หมู่บ้านจะมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวเพราะมีทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เช่น น้ำตกต่างๆ ความงดงามของก้อนหินต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และทิวทัศน์ดงน้ำโขง 4 หมู่บ้านที่ทำการศึกษามีสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1.หมู่บ้านที่พึ่งพิงป่า คือบ้านชะชอม เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับพื้นที่ป่าดงนาทามและมีป่าชุมชนของหมู่บ้านประมาณ 6,000 ไร่ ทำให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่ามากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลนาโพธิ์กลาง เช่น เลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า โดยเฉพาะเห็ด ชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายเห็ดเฉลี่ยปีละ 10,000 บาท ต่อครอบครัว จากการท่องเที่ยวที่ผ่านมาส่วนมากนักท่องเที่ยวจะเดินทาง

ผ่านบ้านชะชอมเพราะเส้นทางการขึ้นป่าจะสะดวกกว่าเส้นทางอื่น ซึ่งบ้านชะชอมจะมีจุดเด่นในเรื่องการจัดการป่าชุมชนและองค์กรชุมชนในท้องถิ่น

2.หมู่บ้านที่พึ่งพิงป่าและแม่น้ำโขง คือ บ้านทุ่งนาเมือง บ้านคันท่าเกวียนและบ้านปากลา ทั้ง 3 หมู่บ้านจะมีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าบ้านชะชอมเพราะเป็นหมู่บ้านกันชนของป่าดงนาทามและตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำโขง ทำให้มีทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้นในกรณีบ้านทุ่งนาเมือง เป็นหมู่บ้านที่ไม่ได้อยู่ติดกับแม่น้ำโขงเหมือนกับบ้านปากลาและบ้านคันท่าเกวียน แต่ชาวบ้านมีการไปใช้ประโยชน์จากลำน้ำโขงโดยตรง หาปลา เช่นกัน เพราะห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 3 กิโลเมตรเท่านั้น

ภาพรวมของ 4 หมู่บ้านที่ศึกษาโดยย่อมีดังนี้(สามารถดูรายละเอียดในภาพผนวก)

(1) บ้านชะชอม อยู่ห่างจากอำเภอโขงเจียม ประมาณ 44 กิโลเมตร มีถนนลาดยางจากอำเภอดังหมู่บ้าน แต่ไม่มีรถประจำทางเข้าหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีประชากรประมาณ 90 หลังคาเรือน ประชากรส่วนมากจะประกอบอาชีพคือ ทำนา ทำไร่ รองลงมา คือรับจ้าง เป็นหมู่บ้านที่เป็นแนวกันชนระหว่างชุมชนกับเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้มและป่าดงนาทาม จึงมีการพึ่งพาป่าสูง ทำให้มีรายได้จากป่าตลอดปี ซึ่งผลผลิตจากป่าที่ทำรายได้หลักให้กับหมู่บ้านคือ "เห็ด" ส่วนมากชาวบ้านจะหาเห็ดและเก็บของป่าในบริเวณป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งป่าชุมชนของบ้านชะชอมมีเนื้อที่ทั้งหมด 6,000 ไร่ โดยแบ่งพื้นที่ของป่าชุมชนออกเป็น 3 แปลง ดังนี้ แปลงที่ 1 เป็นป่าชุมชนแบบยั่งยืน มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ แปลงที่ 2 เป็นป่าไผ่สอย มีเนื้อที่ 1,800 ไร่ แปลงที่ 3 เป็นป่าเล้งช้างศึก มีเนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่ และในป่าชุมชนของหมู่บ้านจะมีแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เช่น ถ้ำผิ่ก่องก้อย โหล่งจานบิน น้ำตกชะป็น เป็นต้น ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเข้ามาในป่าชุมชนของหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ทำให้รายได้ของชาวบ้านส่วนหนึ่งมาจากการท่องเที่ยว โดยเป็นภาคีทุกฝ่ายทั้งถิ่นนำทางขึ้นป่าดงนาทาม

ในหมู่บ้านจะมีกลุ่มและองค์กรที่มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคือ กลุ่มแม่บ้าน มีการทอดผ้าซิ่นสัตรีธรรมชาติและทำกิจกรรมการออมทรัพย์ กลุ่มป่าชุมชน ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 มีการทำกิจกรรมแนวกันไฟ เดินป่า เป็นต้น

(2) บ้านทุ่งนาเมือง อยู่ห่างจากอำเภอโขงเจียมประมาณ 48 กิโลเมตร มี 177 ครัวเรือน ชาวบ้านจะมีอาชีพหลักคือทำนา หลังฤดูเก็บเกี่ยวจะมีการทอดผ้าซิ่นสัตรีธรรมชาติ ฤดูน้ำลดจะมีการปลูกฝายตามริมฝั่งโขง ปลูกถั่วลิสง ข้าวโพด มันเทศ กระเทียม ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการทอดผ้าซิ่นสัตรีธรรมชาติ บ้านทุ่งนาเมืองจะมีป่าชุมชนจำนวน 1,000 ไร่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ ป่าไผ่สอย ป่าดงวอ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ในป่าชุมชนสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะมีที่ท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เช่น น้ำตกแซ่พะอูง ถ้ำค้างคาว โบกสาวแก้ว น้ำตกกวางโดน เป็นต้น

กลุ่ม/องค์กรชาวบ้านที่ทำการรวมอย่างต่อเนื่องคือกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งผ้าบ้านทุ่งนาเมืองจะมีชื่อเสียงมากในด้านการทอที่สวยงามและประณีต และมีกลุ่มป่าชุมชน ที่มีการทำกิจกรรมด้านการกันแนวไฟ เติมน้ำ เป็นต้น

(3) บ้านคันท่าเกวียน อยู่ห่างจาก อำเภอโขงเจียมประมาณ 50 กิโลเมตร มี ครัวเรือน 80 ครัวเรือน และมีประชากร 345 คน ภูมิประเทศเป็นที่ลาดชันตลิ่งป่าโปร่งติดกับภูเขา พื้นที่ส่วนมากจะเป็นหินจึงทำการเกษตร ได้ยาก ชาวบ้านจะมีอาชีพประมง รองลงมาคือทำนา ทำไร่ และรับจ้างทั่วไป บ้านคันท่าเกวียนมีป่าชุมชน ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2538 มีทั้งหมด 3,500 ไร่ แบ่งออกเป็น 5 แปลกดังนี้ คือ ป่าชิงชัน ป่าไผ่สอย ท่าเล้งสังข์ ป่าช้า ป่าปู่ตา โดยมีกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนและกำหนดกฎระเบียบในการดูแลรักษา ในป่าชุมชนจะมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะมีน้ำตกหลายแห่ง คือ น้ำตกทุ่งนางเมือง น้ำตกแสงจันทร์ เสาเฉลียง โบกโลง ถ้ำผ่อง โบกปลาหมึก หินโยก ผาแดง เป็นต้น กลุ่ม/องค์กรในชุมชนที่มีบทบาทคือ กลุ่มป่าชุมชน ซึ่งมีการทำกิจกรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 กลุ่มแม่บ้านได้รวมตัวกันทำกิจกรรมที่เป็นรูปร่างมาประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา โดยมีกิจกรรมที่สำคัญคือการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ

(4) บ้านปากลา อยู่ห่างจากอำเภอโขงเจียมประมาณ 63 กิโลเมตร มี 73 ครอบครัวยุคใหม่ภูมิประเทศเป็นที่ราบติดริมฝั่งแม่น้ำโขงในแนวเหนือ-ใต้ ทิศตะวันออกจดลำน้ำโขง ทิศตะวันตกจดภูเขาสูงชัน อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ชาวบ้านส่วนมากจะประกอบอาชีพประมง เนื่องจากความจำกัดทางด้านที่ดิน จึงทำให้ไม่มีที่ดินที่จะทำนา ในช่วงเดือนตุลาคมชาวบ้านจะทำการปลูกผักสวนครัว เช่น ปลูกข้าวโพด ฝ้าย มันเทศ พริก ถั่วฝักยาว อยู่ตามบริเวณริมแม่น้ำโขง เพราะต้องรอให้น้ำโขงไหลลด จึงจะสามารถปลูกได้

2) สภาพเศรษฐกิจและสังคม

ทั้ง 4 หมู่บ้านประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยทำนาเป็นหลัก และรองลงมาคืออาชีพรับจ้างทั่วไปและประมง ยกเว้นบ้านปากลาที่ทำประมงเป็นหลักเนื่องจากพื้นที่ทำกินมีน้อยเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นหิน พื้นที่ของ 4 หมู่บ้านส่วนมากอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ จึงทำให้ไม่มีกรรมสิทธิ์หรือเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน เนื่องจากที่ดินเดิมเป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคงของประเทศ และอยู่ในเขตป่าสงวนก่อนที่จะประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ประกอบกับลักษณะดินส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่เหมาะแก่การทำเกษตรและมีผลผลิตเป็นบริเวณกว้าง ซึ่งทำการเกษตรไม่ได้ จึงทำให้ผลผลิตเกษตรไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในชุมชน ส่วนมากจะขาดแคลนข้าว ทำให้ชาวบ้านจะต้องพึ่งพาป่าและผลผลิตจากป่าเป็นรายได้หลักของหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านชะขอม บ้านคันท่าเกวียน บ้านทุ่งนาเมือง บ้านปากลา เป็นต้น การแก้ปัญหาการ

ขาดแคลนข้าว ชาวบ้านส่วนมากจะหาปลาจากแม่น้ำโขงและหาผลผลิตจากป่าหรือของป่าไปแลกข้าว เพราะมีที่ทำนายน้อย จึงทำให้ขาดแคลนข้าวประมาณ 3 เดือน(ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน) โดยเฉพาะบ้านปากลา ชาวบ้านจะเหมารถนำผลผลิตต่างๆ เช่น ปลา ร้า หน่อไม้ป๊ิบ ขี้ไค ไปแลกข้าวที่หมู่บ้านในอำเภอศรีเมืองใหม่ หรือในชุมชนที่มีญาติอาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่

3) วัฒนธรรมความเชื่อ

ชาวบ้านจะนับถือศาสนาพุทธ และนับถือผี จะเห็นได้จากมีป่าดอนปู่ตา ซึ่งชาวบ้านจะมีการบูชาหรือแสดงความเคารพ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนใดที่มีการทำนาก่อนถึงฤดูกาลลงนาก็จะมีการบอกกล่าวกับปู่ตาของแต่ละพื้นที่ เมื่อจะเอาข้าวมาใส่เล้าก็จะมีการเลี้ยงปู่ตาอีกครั้ง นับว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตา บุญประเพณีที่ชุมชนให้ความสำคัญที่สุด คือ บุญกรูิน บุญมหาชาติ บุญเบิกบ้าน และบุญสงกรานต์ แต่การยึดถือปฏิบัติไม่เคร่งครัดตามแบบแผนของอดีตมากนัก ส่วนใหญ่จะลดขั้นตอนที่มีความยุ่งยากซับซ้อนลงและยึดถือความสะดวกเป็นหลัก มีวัดเป็นศูนย์กลางในการรวมจิตใจของชาวบ้าน

4) กลุ่ม/องค์กร ภายในตำบล

หมู่บ้านที่ทำการศึกษาวัดบ้านจะมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทอดผ้า ย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มมัคคุเทศก์ เป็นกลุ่มที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพราะทำให้สมาชิกได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้นาน โดยเฉพาะกลุ่มป่าชุมชนที่มีการจัดตั้งมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2538 เป็นต้น ป่าชุมชนจะมีทุกหมู่บ้านในตำบลนาโพธิ์กลาง ทำให้บ้านชะจอม บ้านคันท่าเกวียน บ้านปากลา ได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่า จากสมเด็จพระราชินีนาถ เนื่องจากการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่อง โดยที่หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้การส่งเสริมและสนับสนุนทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หน่วยงานของรัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ส่งเสริมเรื่องงบประมาณและประสานงานกับองค์กรต่างๆ หน่วยงานป่าไม้จังหวัด ส่งเสริมเรื่องการสร้างจิตสำนึกและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, พัฒนาชุมชนอำเภอโขงเจียม ให้ความรู้และสนับสนุนกลุ่มแม่บ้าน, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จ.อุบลราชธานี (ททท.) ให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานเอกชน จะมีหน่วยงานของมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(Nature care) ส่งเสริมเรื่องการสร้างจิตสำนึกและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ(PDI) ส่งเสริมเรื่องอาชีพและการสร้างรายได้ทางการเกษตร

5) ศักยภาพของชุมชนกับการท่องเที่ยว

หมู่บ้านที่ทำการศึกษามีจุดเด่นคือ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รอบๆ ป่าดงนาทามทำซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจเป็นจำนวนมากและอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้านด้วย เช่น บ้านชะยอมจะมี ทุ่งดอกไม้ออกดอกเหลืองที่สวยงาม ซึ่งจะเห็นในช่วงปลายฝนต้นหนาว(ต.ล-ม.ค) โบสถ์พระถ้ำลายมือ เป็นต้น บ้านทุ่งนาเมือง มีแหล่งท่องเที่ยวคือ หินโยก โบสถ์พลาไม้ ทุ่งดอกไม้อื่นๆ เป็นต้น บ้านคันทำเกวียน จะมีน้ำตกแสงจันทร์ น้ำตกทุ่งนาเมือง หาดमार เป็นต้น บ้านปากลา มีสถานที่ท่องเที่ยวคือ น้ำตกกวางโดน แก่งชะพิด น้ำตกห้วยลา เป็นต้น ซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ หรือล่องเรือตามริมน้ำโขงศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง

ถ้ามีการจัดการที่ดีสามารถที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนและจะเป็นการลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

บทที่ 4

การจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม

ในส่วนนี้จะอธิบายถึงการจัดการการท่องเที่ยวของป่าดงนาทามที่ผ่านมา เป็นการอธิบายถึงการจัดการการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่และเปรียบเทียบการท่องเที่ยวทั้ง 2 รูปแบบ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

4.1 รูปแบบการท่องเที่ยวป่าดงนาทามก่อนทำการศึกษา

- 4.1.1 พัฒนาการการท่องเที่ยว
- 4.1.2) โครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยว
- 4.1.3) กิจกรรมการท่องเที่ยว
- 4.1.4) ผลจากการจัดการการท่องเที่ยว
- 4.1.5) การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว

4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของชุมชน

- 4.2.1) โครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยว
- 4.2.2) กิจกรรมการท่องเที่ยว
- 4.2.3) ผลจากการท่องเที่ยว

4.3 เปรียบเทียบรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบเก่าและการจัดการการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของชุมชน

- 4.3.1.)การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม
- 4.3.2.)การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว
- 4.3.3.)กิจกรรมและกระบวนการ
- 4.3.4.)องค์กรและกลไก

4.4.กระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดของชุมชนจากจัดการการท่องเที่ยวแบบมหาชน(Mass tourism) สู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Eco tourism)

4.1 การจัดการการท่องเที่ยวก่อนทำการศึกษา

4.1.1 พัฒนาการการท่องเที่ยว

จากการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ผ่านมาหน่วยงานต่างๆ คือ กอ.ดงนาทาม โครงการพัฒนาแนวป่าชุมชนในพื้นที่ป่าดงนาทาม มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(NC) สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ(PDI) ได้เข้ามาทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและด้านพัฒนาอาชีพร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง และในปี พ.ศ.2534 สถาปนาโพธิ์กลาง(ขณะนั้น) ได้ประสานงานกับมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(NC)และป่าไม้จังหวัด เพื่อรณรงค์ให้แต่ละหมู่บ้านได้มีการจัดตั้งป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน และมีกิจกรรมจัดอบรมเยาวชนในพื้นที่เพื่อให้เป็นมัคคุเทศก์ในพื้นที่โดยเรียกว่า"ยุวมัคคุเทศก์ป่าดงนาทาม"

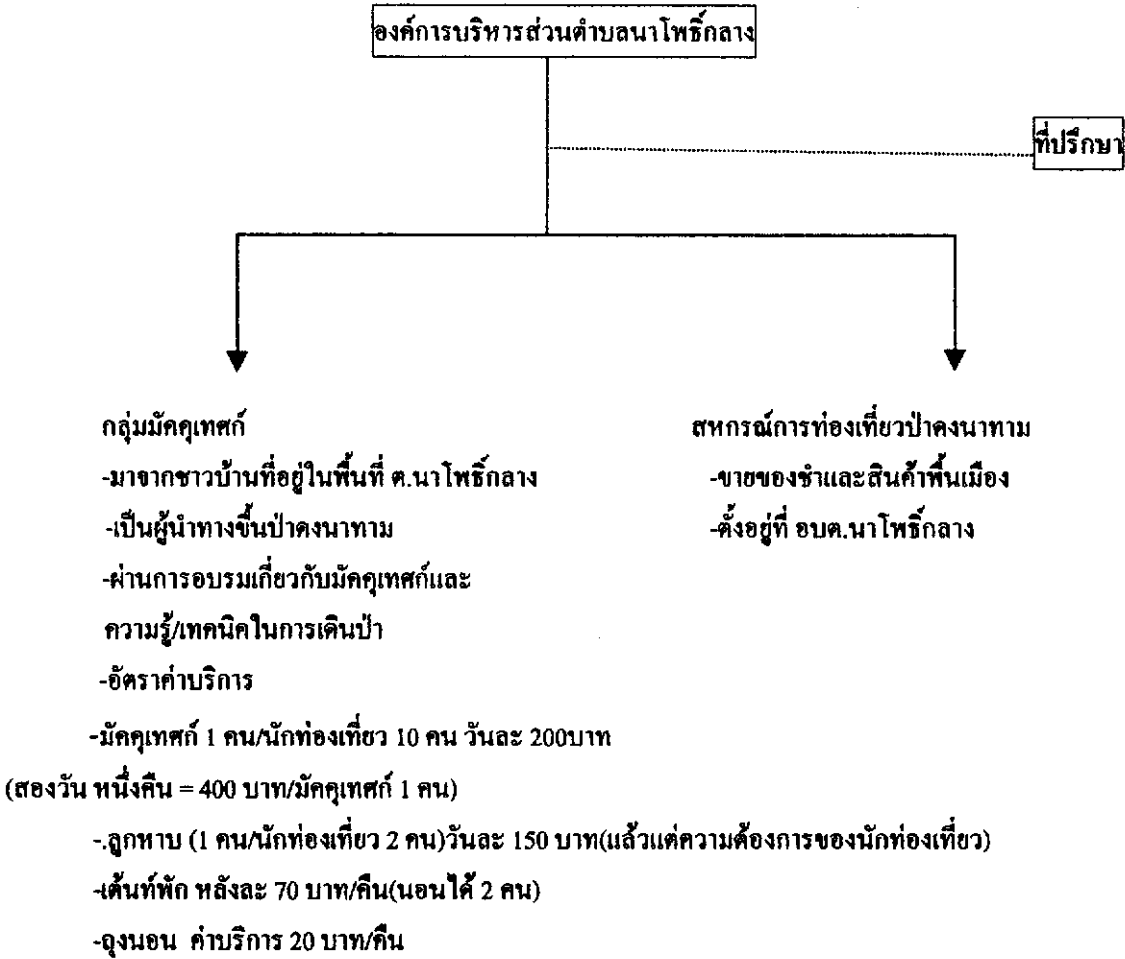
จากสภาพความอุดมสมบูรณ์และมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทำให้หน่วยงานต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จ.อุบลราชธานี (ททท.) องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง กอ.ดงนาทาม อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ได้ทำการสำรวจพื้นที่ป่าดงนาทาม เพื่อที่จะเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2539 และได้ทำการเปิดการท่องเที่ยวเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2541 กิจกรรมที่สำคัญ คือ ปีนจักรยานเสือภูเขาและเดินป่าโดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คือ นายปองพล อดิเรกสาร(ขณะนั้น) เป็นประธานในการเปิดงานและมีผู้เข้าร่วมงานจากหน่วยงานต่างๆ และประชาชนทั่วไปประมาณ 1,000 คน

เพื่อรองรับการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 2 จังหวัดอุบลราชธานี (ททท.เขต 2) มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(NC) ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น"เพื่อที่จะให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว อีกทั้งมีการจัดตั้งสหกรณ์การท่องเที่ยวป่าดงนาทาม โดยตั้งอยู่ที่อบต.นาโพธิ์กลาง

4.1.2 โครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยว

องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบการท่องเที่ยวและมีหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานในพื้นที่เป็นที่ปรึกษา เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 2 จ.อุบลราชธานี มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (NC) สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ (PDI) อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ป่าไม้เขต เป็นต้น โดยมีโครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยวดังนี้

โครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม

4.1.3.กิจกรรมการท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวของป่าดงนาทามเป็นรูปแบบการเดินป่า แบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง ดังนี้(ดูแผนที่แหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติผาแต้มและแผนที่ป่าชุมชนแต่ละหมู่บ้านในภาคผนวกประกอบ)

เส้นทางที่ 1 วัดถ้ำปาฏิหาริย์ น้ำตกห้วยพอกและล่องลำน้ำโขง ใช้เวลา 2 วัน 1 คืน โดยเดินทาง 16.4 กม.,ล่องเรือ 30 นาที โดยมีรายละเอียดคือ

วันแรก เริ่มต้นที่วัดถ้ำปาฏิหาริย์ ผ่านน้ำตกกริด หินเต่าชมจันทร์ น้ำตกชะป็น ดาน้ำ ผลาญหินดำไฮ เสาเฉลียงคู่ โหล่นแต้ม เนินสนสองใบและพักแรม(กางเต็นท์)ที่น้ำตกห้วยพอก

วันที่สอง ชมทะเลหมอกและพระอาทิตย์ขึ้นก่อนใครในสยามที่ผาชนะไคและออกเดินทางผ่านผากำป๋น ผาหินแตก น้ำตกกวโดน ถ้ำผ้ามืดแดงสู่บ้านปากลา ล่องเรือตามลำน้ำโขงสู่บ้านคันท่าเกวียน แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์กลับ อ.โขงเจียม

เส้นทางที่ 2 บ้านทุ่งนาเมือง น้ำตกห้วยพอกและถ้ำน้ำโขง

วันแรก เริ่มต้นจากหน่วยพิทักษ์ป่าที่ 4 บ้านทุ่งนาเมือง ผ่านถ้ำพระสูง ผาเห็ด หาดमारो น้ำตกห้วยนาเมือง ผาหินฝน หินโยก ผาแดง เนินสนสองใบ และพักแรมที่น้ำตกห้วยพอก

วันที่สอง เส้นทางเหมือนวันแรก

การท่องเที่ยวแบบไป-กลับภายในวันเดียว สามารถทำได้โดยวนกลับที่บริเวณผาชนะไค น้ำตกห้วยพอก น้ำตกชะป็นหรือที่ผาแดง

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จะพบว่านักท่องเที่ยวส่วนมากจะใช้เส้นทางที่ 1 ในการท่องเที่ยว คือ เริ่มต้นที่วัดถ้ำปาฏิหาริย์ ผ่านน้ำตกกริด หินเต่าชมจันทร์ น้ำตกชะป็น ผานหินถ้ำไฮ เสาเฉลียงคู่ โหล่นแค้น เนินสนสองใบและพักแรม(กางเต็นท์) ที่น้ำตกห้วยพอกและเดินทางกลับเส้นทางเดิมคือ คือเดินทางมาที่วัดถ้ำปาฏิหาริย์ โดยเหตุผลที่นักท่องเที่ยวไม่ใช้เส้นทางเดินทางลงมาทางบ้านปากลาคือ

1.เส้นทางลำบากและมีความกลัวที่จะต้องนั่งเรือชมธรรมชาติตามลำน้ำโขง

2.ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวสูง เช่น จ่ายค่ามัคคุเทศก์ 200 บาท/วัน ค่าเช่าเต็นท์ และถ้าต้องเที่ยวทางเรือ จะต้องจ่ายค่าเรือลำละ 600 บาท และกรณีที่นักท่องเที่ยวไม่มีรถมาเองจะต้องเหมารถจากบ้านนาโพธิ์กลางไปถึงวัดถ้ำปาฏิหาริย์ ครั้งละ 200-300 บาท

4.1.4. ผลจากการจัดการการท่องเที่ยว

โครงการฯ ได้มีการแลกเปลี่ยนถึงปัญหาและอุปสรรค ในการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ชุมชนได้สะท้อนปัญหาและผลที่เกิดจากการการท่องเที่ยวดังนี้

(1) ผลกระทบเชิงลบ

1. ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนกำหนดกิจกรรมต่างๆ ของการท่องเที่ยว เพราะการจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในการดูแล/รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง

2. ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะชุมชนเป้าหมายที่อยู่ทางขึ้นของป่าดงนาทาม และมีกลุ่ม/องค์กรที่ดำเนินกิจกรรม ทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ทำขนม แปรรูปเสื้อผ้า เป็นต้น ปัญหาที่ผ่านมาก็คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ได้แวะดูกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

3.รูปแบบและการจัดการไม่ชัดเจน เช่น ไม่มีระบบการกำจัดขยะที่ชัดเจน ที่พักแรมไม่ชัดเจนและไม่เพียงพอ ขาดอุปกรณ์สื่อสาร การบริหารขาดกฎระเบียบ การท่องเที่ยวไปรวมอยู่ที่เดียว จุดประสานงานมีน้อย

จากการศึกษาพบว่ามีขยะเป็นจำนวนมากในป่าดงนาทามและมีกระจายอยู่ทั่วไป เริ่มตั้งแต่เส้นทางขึ้นไปถึงบริเวณที่พักและจุดชมวิว ขยะถูกชูกซ่อนอยู่ทั่วไป เช่น ตามโขดหิน บริเวณที่พัก ขยะที่พบมากที่สุดคือ ขวดเหล้า รองลงมาเป็นกระป๋องปลาและเศษพลาสติก เป็นต้น ส่งผลต่อสัตว์เลี้ยง(วัว/ควาย)ได้กินขยะสามารถทำให้เกิดอันตรายได้

ที่พักแรมของป่าดงนาทาม ส่วนมากจะพักอยู่ที่บริเวณน้ำตกห้วยพอก เพราะใกล้แหล่งน้ำและมีห้องน้ำรองรับ บริเวณนี้สามารถรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 30-40 คน ต่อครั้งเท่านั้น แต่จากการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวขึ้นมามากครั้งละมากๆ จึงทำให้น้ำตกห้วยพอกสกปรกเพราะนักท่องเที่ยวจะใช้น้ำทำความสะอาดอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบอาหาร ชักเสื้อผ้า หรือประกอบอาหาร ส่งผลให้น้ำตกห้วยพอกสกปรกที่มีเศษอาหารเศษพลาสติก

4. ปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยว เช่น ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการไปเที่ยวป่าดงนาทามโดยไม่ได้ผ่านมัคคุเทศก์ นำรถขึ้นไปในสถานที่ท่องเที่ยว ไม่ได้แจ้งล่วงหน้า เก็บของป่า(ดอกไม้ ต้นไม้อื่นๆ) ออกมาด้วย เป็นต้น

5. ปัญหาของมัคคุเทศก์ คือ ไม่มีระบบการจัดการที่ชัดเจน เช่น การจัดเวรในการทำงานของมัคคุเทศก์ยังไม่มีระบบที่เหมาะสม ทำให้มัคคุเทศก์บางส่วนไม่ได้มาเที่ยว มัคคุเทศก์ไม่เข้าใจแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดความรู้ ความชำนาญในการนำเที่ยว เป็นต้น

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ที่นำ พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ มาควบคุมโดยไม่ยอมรับสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชน ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวป่าดงนาทามซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งผาแต้ม ไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7.ไม่สามารถควบคุมนักท่องเที่ยว การเดินทางขึ้นชมทัศนียภาพของป่าดงนาทามที่ผ่านมาไม่สามารถควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวได้ เพราะเป็นการขึ้นไปเที่ยวแบบฝูงชน(Mass Tourist) ทำให้ผู้นำทางไม่สามารถควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึง เช่น กรณีเปิดดงนาทามเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2541 มีนักท่องเที่ยวขึ้นไปประมาณ 1,000 คน หรือการจัดแข่งแรลลี่จักรยานในช่วงปี พ.ศ. 2542

8.การมุ่งไปชมพระอาทิตย์ขึ้นบนผาชะนะโศ ทำให้ชุมชนเป็นเพียงทางผ่าน และมีความเสี่ยงถูกรถชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีฝุ่นละอองและควันพิษจากรถยนต์วิ่งผ่านชุมชนด้วย

9.พื้นที่ในการเลี้ยงวัวควาย เมื่อมีการเปิดป่าดงนาทามเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มีข้อตกลงจากชุมชนที่อยู่รอบๆ ห้ามนำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนป่าดงนาทาม เนื่องจากเกรงว่าจะไปรบกวนนัก

ท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านบางส่วนขายวัว เพราะขาดสถานที่เลี้ยงและหากเลี้ยงในพื้นที่ต้องอาศัยคนเฝ้าดู การขายวัวจึงเป็นทางออกของชุมชนแต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังคงเลี้ยงสัตว์เหมือนเดิม

(2)ผลกระทบเชิงบวก

1.ชุมชนเกิดความตระหนัก ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ เมื่อมีบุคคลภายนอกมาเยี่ยมชม ทำให้เกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจต่อชุมชนและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมตนเอง จะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

2.เกิดการถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชน ผู้นำทางส่วนใหญ่เป็นเยาวชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน เช่น เรียนรู้เรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือความรู้ด้านสมุนไพร ความเป็นอยู่ กิจกรรมการแสดงช่วงกลางคืน กิจกรรมเดินป่า การย้อมผ้า เป็นต้น

3.สร้างรายได้ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการกระจายรายได้ให้สมาชิกภายในชุมชน เป็นการเสริมสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนที่มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ

4.1.5 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

จากปัญหาข้างต้นที่กล่าวมา ทางโครงการฯ และชุมชนเป้าหมายได้นำเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง โดยได้เสนอความคิดเห็นในการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทามดังนี้

1.ชาวบ้านต้องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเอง โดยให้นักท่องเที่ยวติดต่อผ่านชุมชนโดยตรง และให้คณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่ม/องค์กรชาวบ้าน(กลุ่มแม่บ้าน/เยาวชน)ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและคณะกรรมการของแต่ละหมู่บ้านด้านการท่องเที่ยวควรมีตัวแทนกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนเข้าร่วมด้วย

2. จัดสถานที่ขายสินค้าของที่ระลึก/อาหารพื้นเมือง/ศูนย์สารพัด ศูนย์สมุนไพรให้แก่ชุมชนรอบป่าดงนาทาม

3.เป็นการท่องเที่ยวที่นำเสนอศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น การทอผ้าฝ้ายสีธรรมชาติและ นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยมีการจัดทำป้ายแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว จัดทำกฎระเบียบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน ให้มัคคุเทศก์เป็นผู้ประสานงานภายในหมู่บ้านและแนะนำกฎระเบียบการท่องเที่ยวก่อนขึ้นเที่ยว เช่น ให้นักท่องเที่ยวแจ้งข้อมูลล่วงหน้าก่อนมาและแจ้งถึงของที่จะนำไป เป็นต้น

4.ให้วิทยุสื่อสารกับมัคคุเทศก์ประจำหมู่บ้านๆ ละ 1 เครื่อง

5.ให้กำหนดอัตราส่วนระหว่างมัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยวให้ชัดเจน เช่น นักท่องเที่ยว 10 คนต่อมัคคุเทศก์ 1 คน/ลูกหาบ 2 คน

6.อยากมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น มีทั้งการท่องเที่ยวขึ้นไปดงนาทามเหมือนเดิม และท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน

7.ให้ อบต.ทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ หรือองค์กรที่จะหานักท่องเที่ยวมาเที่ยวและชุมชนที่จะรับนักท่องเที่ยวให้รับรู้

8.ควรมีการแบ่งงานของ อบต.กับมัคคุเทศก์แต่ละหมู่บ้านให้ชัดเจน

จากข้อเสนอดังกล่าวได้มีการกำหนดแนวทางให้เป็นรูปธรรมและทดลองปฏิบัติเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับชุมชน มีการเสนอเป็น 2 แนวทางดังนี้

- 1.ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม
 - 1.1)ปรับเปลี่ยนการบริหารภายในกลุ่มมัคคุเทศก์
 - 1.2)ปรับเปลี่ยนกลไกการจัดการการท่องเที่ยว
2. สร้างทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยว

1.ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม

1.1.ปรับเปลี่ยนการจัดการของกลุ่มมัคคุเทศก์

จากการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ผ่านมา มีข้อสรุปว่า ปัญหาในการจัดการป่าดงนาทาม เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ต้องนำไปพูดคุยกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และปัญหาที่สามารถแก้ร่วมกัน คือ ปัญหาระบบการจัดการของมัคคุเทศก์ /ไม่เข้าใจกฎระเบียบ/การปฏิบัติตัวของมัคคุเทศก์ มุ่งเอาใจแต่นักท่องเที่ยว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ขาดความรู้ ความชำนาญในการนำเที่ยว การแบ่งงานไม่เป็นสัดส่วน ผ่านการอบรมเป็นมัคคุเทศก์แต่ไม่เคยได้มีการนำเที่ยว เป็นต้น จากประเด็นปัญหาดังกล่าวได้นำไปเสนอให้เป็นมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวและกฎของการทำงานของกลุ่มที่ควรปฏิบัติ รวมทั้งปรับเปลี่ยนกรรมการในการดำเนินกิจกรรมชุดใหม่ และมีการวางแผนการดำเนินงานดังนี้

1.มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำที่ (ไม่เว้นวันหยุด) องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ในเวลา 08.30-16.30 น. โดยทำหน้าที่ในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประสานงานกับมัคคุเทศก์ จัดคิวการทำงานของมัคคุเทศก์

2.ศูนย์ติดต่อประสานงานอยู่ที่ สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง

3.ประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

4.จัดทำระบบการเก็บข้อมูลในด้านสถิตินักท่องเที่ยว อาทิ รายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยว เป็นต้น

5.มีบรรยายสรุปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวป่าดงนาทามให้นักท่องเที่ยวฟังก่อนขึ้นป่าดงนาทาม

จากการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการในการทำงานของกลุ่มมัคคุเทศก์ โครงการได้สรุปผลถึงการปรับเปลี่ยนร่วมกับกลุ่มมัคคุเทศก์และองค์การบริหารส่วนตำบล มีข้อสรุปดังนี้

1.กฎเกณฑ์ต่างๆ เช่น มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ(ไม่เว้นวันหยุดราชการ) ประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง จัดทำระบบเก็บข้อมูลด้านสถิตินักท่องเที่ยว เป็นต้น แต่ที่ประชุมสรุปว่าไม่สามารถปฏิบัติได้เพราะไม่สอดคล้องกับสภาพความจริงของมัคคุเทศก์ เช่น มีเจ้าหน้าที่มาอยู่ประจำไม่สามารถทำได้เพราะมัคคุเทศก์ไม่มีรายได้ประจำและงานมัคคุเทศก์เป็นอาชีพเสริมจึงทำให้ไม่สะดวกที่จะต้องมานั่งรอนักท่องเที่ยวและเรื่องการจัดระบบการจัดเก็บข้อมูล มัคคุเทศก์ขาดทักษะและที่เลี้ยงในการจัดการ

2.การบรรยายสรุปให้นักท่องเที่ยวฟังก่อนขึ้นป่าดงนาทาม ไม่สามารถทำได้ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนมากไม่ได้แจ้งล่วงหน้าจึงทำให้ไม่ได้มีการเตรียมการ

1.2. ปรับเปลี่ยนกลไกในการจัดการการท่องเที่ยว

โครงการฯ ร่วมกับชุมชน กลุ่มมัคคุเทศก์และองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ได้มีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการท่องเที่ยว(รายละเอียดในหัวข้อ1.1 หน้า 28) เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวป่าดงนาทามได้ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ จากการติดตามและประเมินผลร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่าการบริหารจัดการพบว่าไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีปัจจัยที่สำคัญคือ ป่าดงนาทามอยู่ในความรับผิดชอบหลายหน่วยงาน เช่น อุทยานแห่งชาติผาแต้ม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 2 จ.อุบลราชธานี องค์การบริหารส่วนตำบล 3 ตำบล 2 อำเภอ ดังนั้นเพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพโครงการวิจัยฯ ได้ร่วมกับหมู่บ้านเป้าหมาย 4 หมู่บ้าน กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง (อบต.นาโพธิ์กลาง)และอบต.หนองแวง และองค์กรชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง เช่น เครือข่ายป่าชุมชน กรรมการป่าชุมชน ได้แลกเปลี่ยนเพื่อหาแนวทางแก้ไข และมีมติเสนอให้มีกลไกการแก้ไขปัญหา ดังกล่าว โดยมีข้อเสนอ 2 อย่าง คือ

1. จัดกลไกการบริหารใหม่

ที่ประชุมมีมติให้มีการจัดตั้งคณะที่ปรึกษา ชุมชนชาวบ้าน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทามอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยสำนักงานป่าไม้เขตอุบลราชธานี อุทยานแห่งชาติผาแต้มตัวแทนอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวข้อง สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ(PDI)ประธานป่าชุมชนบ้านต่างๆ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (NC) ข้าราชการครูในพื้นที่ ประธานเครือข่ายป่าชุมชนดงนาทามโดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง ทำหน้าที่ประสานงาน

คณะที่ปรึกษาชุมชนชาวบ้านฯ มีภารกิจดังนี้

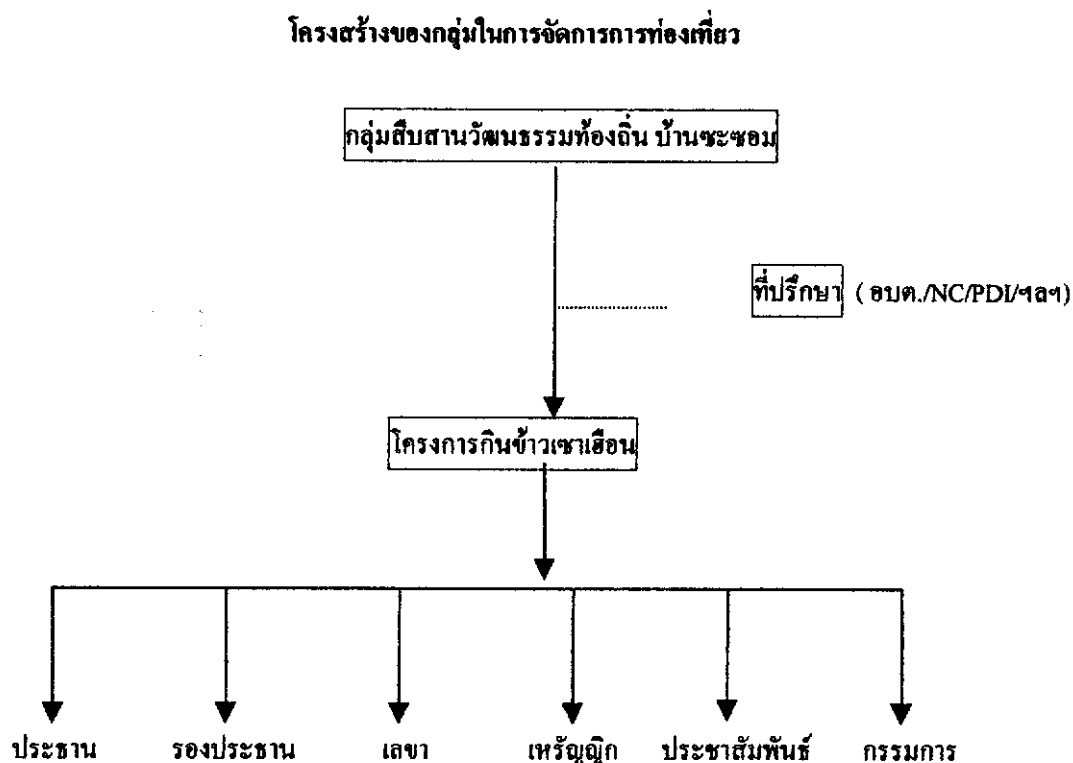
- 1.ให้คำปรึกษาและสนับสนุนการจัดการ การท่องเที่ยวป่าดงนาทามของชุมชนที่มีความพร้อม
 - 2.คลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนกับส่วนราชการ
 - 3.ประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวป่าดงนาทาม
- ซึ่งคณะที่ปรึกษาดังกล่าวจะมีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางเป็นผู้ประสานงาน

2. สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของชุมชน

เป็นรูปแบบที่แตกต่างจากการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา โดยให้ชุมชนได้บริหารจัดการเอง และเป็นชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวได้เอง ที่ประชุมมีมติเลือกบ้านชะซอมเป็นหมู่บ้านนำร่องในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของป่าดงนาทามเพราะบ้านชะซอมเป็นหมู่บ้านที่ความพร้อมและมีแกนนำที่มีความสนใจที่จะดำเนินกิจกรรมอย่างชัดเจนและมีศักยภาพที่สามารถจะดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตนเองได้ อีกทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย และมีกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็ง คือ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มป่าชุมชน โดยกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยว คือ

- 1.เดินป่าศึกษาป่าชุมชน
- 2.ศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านและกลุ่มองค์กรในชุมชน คือกลุ่มทอดผ้า จึงได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมในห้องถิ่น ภายใต้ชื่อ"กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น"เพื่อเผยแพร่และสืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่นและให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อที่ชุมชนจะได้มีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม กลุ่มฯ มีโครงสร้างในการบริหารการจัดการดังนี้

1) โครงสร้างการบริหาร

2) กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

ชุมชนได้ดำเนินกิจกรรม เป็น 2 ลักษณะ(แนวทาง) ดังนี้

แนวทางที่ 1 เรียนรู้วิถีชีวิตคนบ้านป่า(1 คืน 2 วัน)

วันแรก เรียนรู้วิถีชีวิตร่วมกับชุมชน โดยเริ่มกิจกรรมจากการต้อนรับของชาวบ้าน มีขบวนกลองยาวมาร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน ฝึกซ้อมตีผ้าแบบพื้นบ้าน ฝึกทำผ้ามัดย้อมลวดลายต่างๆ ชมถ้าป่าภูหริย์ กลางคืนมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วันที่สอง เข้าป่าศึกษาธรรมชาติและแลกเปลี่ยนการจัดการป่าชุมชน ชมภูมิภาครมหินที่ธรรมชาติสร้างขึ้น เช่น หุ่นเสาหิน เสาเฉลียง ถ้ำผีก่องก้อย เป็นต้น

แนวทางที่ 2 ตามรอยคนกับป่าพึ่งพาซึ่งกันและกัน(2 คืน 3 วัน)

วันแรก เรียนรู้วิถีชีวิตร่วมกับชุมชน โดยเริ่มกิจกรรมจากการต้อนรับของชาวบ้าน มีขบวนกลองยาวมาร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน ฝึกซ้อมตีแบบพื้นบ้าน ฝึกทำผ้ามัดย้อมลวดลายต่างๆ ชมถ้าป่าภูหริย์ กลางคืนมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วันที่สอง ตามรอยคนกับป่า ศึกษาธรรมชาติเรียนรู้การพึ่งพิงของป่าและคน ชมปฏิมากรรมหินที่ธรรมชาติสร้างขึ้น เช่น หุ่นเสอาหิน เสาเฉลียง ถ้ำผีก่องก้อย และแลกเปลี่ยนการจัดการป่าชุมชนของชุมชนและพักแรมในป่า

วันที่สาม คูการจัดการป่าของชุมชน ดูจุดชมวิวดงนาทาม ดื่มน้ำจากโบกกระทะและบ่อน้ำตะล่ง่าย สรุปประสบการณ์ร่วมกับชุมชน

อัตราค่าใช้จ่ายในการเข้าพัก

- ค่าที่พัก 100 บาท/คน/คืน (เฉพาะคืนแรก 100 บาท คืนต่อไป 50 บาทต่อคน) หักเข้ากลุ่ม 50 บาท/หลัง
- ค่าอาหาร 50 บาท/คน/คาบ

กฎของกลุ่ม

1. ห้ามกินเหล้าเวลามีนักท่องเที่ยวมาพัก
2. รับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 3 คน/บ้าน และสมาชิกต้องมีการหมุนเวียนรับนักท่องเที่ยว
3. รับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 3 คณะ/เดือน
4. นักท่องเที่ยวต้องแจ้งล่วงหน้า อย่างน้อย 7 วัน
5. ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน เช่น การแต่งกาย การแสดงกิริยาจา ไม่เป็นการดูหมิ่นตึงเคารพนับถือของชุมชน
6. ห้ามนักท่องเที่ยวนำสิ่งเสพติดเข้ามาในชุมชน

การทดลองรูปแบบ

กลุ่มได้ทดลองรูปแบบกิจกรรม 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในวันที่ 16-17 ธันวาคม 2543 โดยมีนักท่องเที่ยว จำนวน 22 คน แยกเป็นชาย 10 คน หญิง 12 คน

ครั้งที่ 2 ในวันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2544 โดยมีนักท่องเที่ยว จำนวน 16 คน แยกเป็นชาย 10 คน หญิง 6 คน

ก่อนที่จะมีการจัดกิจกรรมทดลองรูปแบบ ทางโครงการฯ ได้มีการจัดเตรียมความพร้อม ดังนี้ คือ

1. การจัดประชุมทำความเข้าใจและวางกิจกรรมร่วมกันกับชุมชน โดยที่ทางโครงการฯ ได้จัดประชุมร่วมกับชุมชน 3 ครั้ง

2.เตรียมความพร้อมในด้านจัดการบ้านให้ถูกสุขลักษณะ ได้รับความร่วมมือจากสาธารณสุขประจำตำบลนาโพธิ์กลาง มาให้ความรู้ โดยมีการจัดเตรียมความพร้อม 2 ครั้ง คือ วันที่ 8 ธันวาคม 2543 อบรรมและทำความเข้าใจในหัวข้อจัดบ้านอย่างไรให้ถูกสุขลักษณะ และให้มีการจัดบ้านสาธิต โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลนาโพธิ์กลางมาให้ความรู้และทำการตรวจบ้านในวันที่ 12 ธันวาคม 2543

การประเมินผลกิจกรรม

โครงการฯ มีรูปแบบการประเมินผลการทดลองรูปแบบในครั้งนี้ 2 อย่าง คือ

- 1.ประเมินผลโดยให้นักท่องเที่ยวสะท้อนความคิดเห็น
- 2.ให้นักท่องเที่ยวเขียนแบบประเมินที่ทางโครงการได้เตรียมไว้

รายละเอียดการจัดกิจกรรมทดลองรูปแบบ

ทดลองรูปแบบครั้งที่ 1 โดยใช้แนวทางที่ 1 เรียนรู้วิถีชีวิตคนบ้านป่า(1 คืน 2 วัน) วันแรก เรียนรู้วิถีชีวิตร่วมกับชุมชน โดยเริ่มกิจกรรมจากการต้อนรับของชาวบ้าน มีขบวนกลองยาวมาร่วมต้อนรับนักท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน ฝึกซ้อมตีผ้าแบบพื้นบ้าน ฝึกทำผ้ามัดย้อมลวดลายต่างๆ ชมถ้าป่าภูหาวีร์ กลางคืนมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วันที่สอง เข้าป่าศึกษาการจัดการป่าชุมชน ชมภูมิภรณ์มหินที่ธรรมชาติสร้างขึ้น เช่น หุ่นเสาหิน เสาเฉลียง ถ้ำผีก่องก้อยและแลกเปลี่ยนการจัดการป่าชุมชนของชุมชน

การดำเนินกิจกรรมในชุมชน

เริ่มต้นเมื่อ 09.30 น. ของเช้าวันที่ 16 ธันวาคม 2543 นักท่องเที่ยว จำนวน 19 คน (นักท่องเที่ยวจำนวน 3 คนได้เดินทางมาถึงในเวลา 11.30 น.) ได้เดินทางมาถึงหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ต้อนรับคณะนักท่องเที่ยวที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน มีการแห่กลองยาวจากบ้านผู้ใหญ่บ้านไปที่ศาลาป่าชุมชน ระยะทางประมาณ 700 เมตร นักท่องเที่ยวได้ร่วมพื่อนรำไปกับคณะกลองยาวอย่างสนุกสนาน กรรมการของกลุ่มได้มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานที่วางไว้ดังนี้

ช่วงเช้า กรรมการกลุ่มฯ ได้พูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับนักท่องเที่ยวในประเด็นของประวัติของชุมชน/ความเป็นมาของโครงการ การจัดการป่าชุมชนและได้แบ่งนักท่องเที่ยวไปพักตามบ้านที่จัดไว้ ผู้หญิงจะให้พัก 2 คนต่อ 1 หลังแต่ผู้ชายจะให้พัก 1คน/หลัง

ช่วงบ่าย กลุ่มแม่บ้านได้อธิบายเกี่ยวกับกิจกรรมการย้อมผ้าฝ้ายจากธรรมชาติ และสาธิตการมัดย้อมในลวดลายต่างๆ กลุ่มแม่บ้านจะมีผ้าฝ้ายเล็กๆ ให้กับนักท่องเที่ยวฝึกมัดย้อมผ้าในลวดลายต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งกิจกรรมนี้ใช้เวลา 4 ชั่วโมง จาก 13.00-16.00 น. หลังจากนั้น กรรมการกลุ่มได้พานักท่องเที่ยวไปกราบไหว้ปูตา กรรมการฯ ได้อธิบายถึงความสำคัญของปูตาที่มีต่อชุมชน กิจกรรมนี้ใช้เวลา 30 นาที หลังจากนั้นกรรมการกลุ่มได้พานักท่องเที่ยวเดินดูกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น การตีเหล็ก ร้านค้าชุมชน ร้านค้าของกลุ่มแม่บ้าน โดยที่นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนถึงการผลิต/การแปรรูปและซื้อผ้าที่ชาวบ้านทอเป็นจำนวนมาก

กลางคืน มีการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวบ้าน ชาวบ้านเล่นกลองยาว แสดงหมอลำ นักท่องเที่ยวได้ร่วมพ็อนรำกับคณะหมอลำ การแสดงเลิกในเวลา 22.00 น.

วันที่ 17 ธันวาคม 2544

ช่วงเช้า นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำบุญตักบาตรกับครอบครัวที่พักในเวลา 06.30 น. หลังจากนั้นได้ทำภารกิจส่วนตัวเพื่อเตรียมตัวเดินป่าและกินข้าวเที่ยงในป่าชุมชน ก่อนเดินทาง นายเลียงจันทร์จริง ประธานกลุ่มฯ ได้อธิบายถึงเส้นทางเดินป่าก่อนการเดินทางและเริ่มออกเดินทางในเวลา 09.00 น.จุดแรกที่พักชมคือเสาเจดีย์ 3 เสา ซึ่งจะมีรูปร่างเป็นหินสูงอยู่ 3 จุด อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 500 เมตร จากนั้นได้เดินทางไปยังโง้งนลายมือ ช่วงนี้จะมีการเล่นเกมส์ปิดตาการวาง โดยให้นักท่องเที่ยวปิดตาและจับเอาเป็นแถวเรียงหนึ่ง มีผู้นำทางที่ไม่ผูกตาและเป็นคนบอกทางให้ลูกทีมเดิน ซึ่งเดินในระยะทาง 500 เมตร เมื่อไปถึงโง้งนลายมือก็ให้นักท่องเที่ยวเปิดตาได้ จากนั้นมัคคุเทศก์ได้อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของโง้งนลายมือ และเดินไปดูเสาหิน ซึ่งอยู่ห่างจากโง้งนลายมือ 700 เมตร จุดนี้จะมีหินที่มีลักษณะเป็นแท่งกลมๆ อยู่เป็นจำนวนมากซึ่งใช้เวลาอยู่จุดละ 15 นาที จากนั้นได้เดินทางไปไหว้พระใหญ่และชมสถานที่รอบวัดภูอานนท์ และเดินทางไปดูถ้ำผีถ้ำก้อย จะต้องเดินทางผ่านสะพานปูนที่สร้างเพื่อให้สะดวกในการเดินทางไปปฏิบัติธรรมของพระวัดภูอานนท์ โดยมีความยาว 360 เมตร ช่วงเที่ยงกินข้าวในป่า หลังจากนั้นก็จะเดินทางไปดูบ่อน้ำกินของหมู่บ้านคือ น้ำตะละงาย ในช่วงที่เดินทางกลุ่มชาวบ้านได้จัดเกมส์ให้นักท่องเที่ยวปิดตาและเดินไปที่ละคน ตามเส้นทางที่ทางกรรมการกลุ่มได้จัดไว้โดยให้เดินคลำไปตามเชือก ซึ่งจะมีคนคอยรับอยู่อีกฝั่งหนึ่ง ลักษณะพื้นที่ที่เล่นเกมส์จะมีน้ำและทราย ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลิน ระยะทางที่เล่นประมาณ 300 เมตร หลังจากนั้นก็ไปซึมน้ำตะละงายและเดินทางกลับไปหมู่บ้าน

14.30-16.00 น. ชาวบ้านได้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยวและมอบของฝากให้กับนักท่องเที่ยว หลังจากนั้นก็ให้นักท่องเที่ยวได้สะท้อนความคิดต่อกิจกรรมต่างๆ ที่ทางกลุ่มได้จัดให้

สรุปผลการจัดทดลองรูปแบบ

การสรุปผลการทดลองรูปแบบ ได้มีการสรุปกิจกรรม ดังนี้

1) ข้อสรุปของชุมชน

ทางกลุ่มได้มีการจัดประชุมเพื่อสรุปกิจกรรมและประเมินผลการทำงานของกลุ่ม ในวันที่ 19 ธันวาคม 2543 โดยที่ทางกลุ่มมองว่ากิจกรรมสามารถเป็นไปตามแผนที่วางไว้ แต่การทำงานของคณะกรรมการยังทำงานได้ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะสมาชิกกลุ่มยังไม่มีส่วนร่วมในการทำงานทำให้บทบาทการทำงานอยู่กับกรรมการ 2-3 คน ทำให้การดำเนินงานไม่ราบรื่นเท่าที่ควร เช่น ไม่มีการเตรียมน้ำดื่มไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2) สรุปการประเมินผลจากแบบสอบถาม

โครงการฯ ได้แจกแบบสอบถามให้นักท่องเที่ยวทั้งหมด 22 คน ได้มีผู้ส่งแบบสอบถามทั้งหมด 17 คน ซึ่งเป็นเพศชาย 10 คน หญิง 7 คน อายุระหว่าง 16-20 ปี ซึ่งมีอาชีพรับราชการ 2 คน นอกนั้นเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่กำลังศึกษา ส่วนมากนักท่องเที่ยวที่มาจะไม่เคยไปเที่ยวเชิงนิเวศจากที่ไหนมาก่อน

ความคาดหวังกับการมาท่องเที่ยวของกลุ่มเที่ยวแบบชาวบ้านสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้

- 1) เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
- 2) ได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวแบบใหม่ๆ
- 3) รู้จักวิธีการจัดการป่าชุมชน การบริหารจัดการของชาวบ้าน
- 4) ได้แลกเปลี่ยนความรู้-วัฒนธรรมร่วมกันของชุมชน
- 5) ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน

3. ความคิดเห็นต่อกิจกรรม

1. กิจกรรมต้อนรับ(แห่กลองยาว) นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่ากิจกรรมนี้ทำให้เกิดความประทับใจในครั้งแรกของการพบกลุ่มชาวบ้านและเข้าหมู่บ้านและเป็นกิจกรรมที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของชาวบ้าน สวยงามมาก ทำให้เป็นกันเองและหายตื่นเต้น เกิดความอบอุ่น สนุกสนานและเป็นกิจกรรมไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน

2. กิจกรรมแนะนำโครงการ/รับลูกหลานเข้าบ้านเรือน นักท่องเที่ยวมองว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้เห็นภาพรวมของหมู่บ้านแต่ใช้เวลาการพูดคุยนานและทำให้สับสน ควรสรุปขั้นตอนการทำกิจกรรมเป็นเอกสาร หรือแนะนำสถานที่สำคัญของหมู่บ้านและจุดสังเกตหรือผังการจัดหมู่บ้านเพื่อจะปรับตัวได้ง่ายขึ้นและสามารถเดินสำรวจศึกษาลักษณะชุมชนได้สะดวกขึ้น

3.กิจกรรมการมัดย้อมผ้าสีธรรมชาติ นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าเป็นกิจกรรมที่ดีทำให้ได้เรียนรู้การย้อมสีธรรมชาติ และการทำลวดลายต่างๆ และการมัดย้อมผ้าสีธรรมชาติเป็นผลงานชิ้นแรกด้วยแต่การอธิบายไม่ดี ขาดขั้นตอนที่ชัดเจนในการปฏิบัติ ข้อเสนอแนะ 1)ควรมีเอกสาร หรือแผ่นชาร์ทประกอบการบรรยายและควรเรียงลำดับขั้นตอนการทำให้ชัดเจน บรรยายให้เข้าใจง่ายขึ้น 2)ถ้ามีคนมาจากภูมิภาคอื่นๆ ควรมีการอธิบายเป็นภาษากลางด้วย 3)ควรมีผ้าสีขาวสำหรับขาย เพื่อเตรียมกิจกรรมมัดย้อมและเตรียมอุปกรณ์การฟอกให้พร้อม

4.กิจกรรมแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ดีให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และมีข้อเสนอแนะคือ 1) เวลาน่าจะมากกว่านี้ 2) ควรมีการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะเอาไว้แสดงและควรจัดระบบการแสดงตั้งแต่เริ่มเปิดงาน จนปิดงาน 3) เน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมให้มากกว่านี้ 4) เจ้าของบ้านและแขกที่มาพักควรจะมานั่งด้วยกันจะได้ผูกพันกันมากขึ้นและสร้างกิจกรรมร่วมกันในบางช่วง

5.กิจกรรมการเดินป่า นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าเป็นกิจกรรมที่ดี มีความเป็นกันเองดีมาก และมีคนแนะนำสถานที่ต่างๆ ให้รู้จักถึงแม้เส้นทางไกล แต่สนุกดีเพราะมีเกมส์ประกอบจึงทำให้หายเหนื่อย และคนนำทางให้ความรู้และเล่านิทานให้ฟังในระหว่างนั่งพัก จึงทำให้รู้สึกดี แต่ควรปรับปรุงด้านวิทยากร ผู้นำทาง เพื่อประสานกิจกรรมระหว่างคนเดินป่ากับกลุ่มวิทยากร

6.ความคิดเห็นต่อบ้านพัก นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าบ้านพักสะอาดเรียบร้อย จัดบ้านได้เป็นสัดส่วน แต่ห้องน้ำบางครอบครัวควรมีกอนลือคประตุ

7.การต้อนรับของครอบครัว นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่ามีความเป็นกันเองดีมาก มีการพูดคุยดี ทำให้อบอุ่น แต่สมาชิกภายในครอบครัวไม่ค่อยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน

8.ความคิดเห็นต่ออาหาร นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าอร่อยและถูกปาก

9.ข้อเสนอแนะเรื่องทั่วไป โดยที่นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะดังนี้

- อยากให้เที่ยวไปหลายจุดกว่านี้
- ควรมีกิจกรรมเกี่ยวกับป่าให้มากกว่านี้
- เน้นให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
- กลุ่มแม่บ้านควรมีกิจกรรมหลายอย่างมากขึ้น
- ให้มีกิจกรรมเยอะขึ้น และระยะเวลาให้นานขึ้น
- มีสื่อประกอบในการแนะนำ/ช่วงกิจกรรม /ช่วงบรรยาย ไม่ควรเสียงดังมาก
- สร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มที่ดำเนินงาน
- ผู้จัดกิจกรรมควรมาให้ตรงเวลา เพื่อเตรียมความพร้อม ดีกว่าให้นักท่องเที่ยวมารอ

- ชาวบ้านและผู้มาร่วมโครงการฯ ควรมีความสนิทสนมมากกว่านี้
- ควรให้นักท่องเที่ยวทานอาหารเป็นกลุ่ม เพราะทานคนเดียวรู้สึกเกรงใจเจ้าของบ้าน
- ในการจัดกิจกรรมแต่ละช่วงควรมีการแจ้งเวลา(อุปกรณ์ของนักท่องเที่ยวล่วงหน้าให้ชัดเจน
- การจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว ได้มีกิจกรรมร่วมกันมากกว่านี้

ทดลองรูปแบบครั้งที่สอง ในวันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2544 ชาวบ้านได้มีการปรับปรุงการดำเนินงานโดย มีการจัดกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรมเหมือนทดลองรูปแบบในครั้งแรก คือ

1.กิจกรรมการเดินป่า ศึกษาการจัดการป่าชุมชนและชมแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณป่าชุมชน

2.เรียนรู้การมัดย้อมผ้าฝ้ายจากสีธรรมชาติของกลุ่มแม่บ้าน
มีนักท่องเที่ยว จำนวน 16 คน ซึ่งประกอบด้วยนักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ ดังนี้

- 1.นักท่องเที่ยวจาก อำเภอภูเมษริก จ.อุบลราชธานี
- 2.จากจังหวัดสุรินทร์
- 3.จากจังหวัดร้อยเอ็ด
- 4.จากจังหวัดอุบลราชธานี

การประเมินผลกิจกรรม

โครงการฯ จะมีรูปแบบการประเมินผลการทดลองรูปแบบในครั้งนี้ 2 อย่าง คือ

- 1.ประเมินผลโดยให้นักท่องเที่ยวสะท้อนความคิดเห็น
- 2.ให้นักท่องเที่ยวเขียนแบบประเมินที่ทางโครงการ ได้เตรียมไว้

รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมในชุมชน

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2544

นักท่องเที่ยวได้เดินทางมาด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล 2 คัน ถึงหมู่บ้านประมาณ 11.00 น. เพราะคณะนักท่องเที่ยวได้มาช้าชาวบ้านจึงไม่มีการจัดการแห่กลองยาวไว้ต้อนรับ มีรายละเอียดการทำกิจกรรมดังนี้

ช่วงเช้า กรรมการกลุ่มฯ ได้พูดคุยและแลกเปลี่ยนในประเด็นของประเพณีชุมชน/ความเป็นมาของโครงการ การจัดการป่าชุมชนและได้แบ่งนักท่องเที่ยวไปพักตามบ้านที่จัดไว้ ผู้หญิงจะให้

พัก 2 คนต่อ 1 หลังแต่ผู้ชายจะให้พัก 1 คน/หลังและร่วมรับประทานอาหารร่วมกับครอบครัวของตนเองที่จัดไว้ให้

ช่วงบ่าย กลุ่มแม่บ้านได้อธิบายเกี่ยวกับการซื้อผ้าฝ้ายจากสิริธรรมชาติ และสถิติการมัดข้อมในลวดลายต่างๆ กิจกรรมนี้ใช้เวลา 4 ชั่วโมง จาก 13.00-16.00 น. หลังจากนั้นกรรมการกลุ่มได้พานักท่องเที่ยวไปกราบไหว้ถ้าป่าภูหารีย์และเที่ยวชมทิวทัศน์รอบๆ วัด ห่างจากบ้านชะยอมประมาณ 6 กิโลเมตร โดยใช้เวลาเที่ยวชมประมาณ 2 ชั่วโมง หลังจากนั้นจึงปล่อยให้นักท่องเที่ยวเข้าที่พักและทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน

กลางคืนมีการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวบ้าน ชาวบ้านได้เล่นกลองยาว แสดงหมอลำ เยาวชนมีการแสดงการละเล่นจับแฉมให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวได้ร่วมพ็อนรำกับคณะหมอลำของหมู่บ้าน การแสดงเลิกในเวลา 22.00 น.

วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2544

ช่วงเช้า นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำบุญตักบาตรกับครอบครัวที่พักในเวลา 06.30 น. หลังจากนั้นได้ทำภารกิจส่วนตัวเพื่อเตรียมตัวเดินป่า ซึ่งก่อนจะเดินทาง นายเลียง จันทร์จริง ประธานกลุ่มฯ ได้อธิบายถึงเส้นทางเดินป่าและเส้นทางในเวลา 09.00 น.จุดแรกที่พักชมคือบ่อน้ำตะละงาย และเดินดูพื้นที่ป่าชุมชนของชาวบ้าน ดูถ้ำผีก่องก้อย และเดินทางไปชมโหล่งห้วยหมู หลังจากนั้นจะเดินทางผ่านสะพานที่สร้างเพื่อให้สะดวกในการเดินทางไปปฏิบัติธรรมของพระวัดภูอานนท์ โดยมีความยาว 360 เมตร เพื่อได้เดินทางไปไหว้พระใหญ่และชมสถานที่รอบวัดภูอานนท์ และร่วมรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันที่ศาลาป่าชุมชน

13.30-15.00 น. ชาวบ้านได้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยวและมอบของฝากให้กับนักท่องเที่ยว หลังจากนั้นก็นักท่องเที่ยวได้สะท้อนความคิดเห็นต่อกิจกรรมต่างๆ ที่ทางกลุ่มฯ ได้จัดให้

สรุปผลการทำงาน

1) ข้อสรุปจากชุมชน กลุ่มฯ ได้เห็นถึงพัฒนาการจัดการโดยชุมชน ที่มีการจัดการได้ดีขึ้นกว่าครั้งแรกทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่กลุ่มฯ ต้องทำความเข้าใจกับสมาชิกและชาวบ้านที่ไม่ใช้สมาชิกในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) สรุปประเมินผลจากแบบสอบถาม

โครงการฯ ได้แจกแบบสอบถามให้นักท่องเที่ยวทั้งหมด 16 คน มีผู้ส่งแบบสอบถามทั้งหมด 14 คน ซึ่งเป็นเพศชาย 9 คน หญิง 5 คน ส่วนมากอายุระหว่าง 21-25 ปี และมีอาชีพทำไร่ทำนาเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวส่วนมากจะไม่เคยไปเที่ยวเชิงนิเวศจากที่ไหนมาก่อน

ความคาดหวังกับการมาท่องเที่ยวของกลุ่มที่เยาวชนชาวบ้านสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้

- 1) เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
- 2) ได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวแบบใหม่ๆ
- 3) รู้จักวิธีการจัดการป่าชุมชน
- 4) การบริหารจัดการของชาวบ้าน
- 5) มาดูกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการทำงานในพื้นที่ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด
- 6) แลกเปลี่ยนความรู้และเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน
- 7) ได้กินอาหารที่อร่อยๆ นอนที่สบายและร่วมกิจกรรมกับชุมชน

ความคิดเห็นต่อกิจกรรม

1. กิจกรรมต้อนรับ(แห่กลองยาว) เนื่องจากคณะท่องเที่ยวมาช้าจึงไม่มีกิจกรรมนี้
2. กิจกรรมแนะนำโครงการ/รับลูกหลานเข้าบ้านเรือน นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าดีทำให้รู้จักข้อมูลหมู่บ้านและเป็นการละลายพฤติกรรมในช่วงแรก เพื่อให้คนที่มาได้รู้จักกันอย่างสนิทสนมมากขึ้น แต่ใช้เวลานาน และควรมีเอกสารประกอบเล็กๆ หรือแผ่นกระดาษหรือกระดาษวาดภาพ/แผนภูมิประกอบ
3. กิจกรรมการมัดข้อมผ้าสีธรรมชาติ นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าดี ทำให้เกิดการเรียนรู้การย้อมสีธรรมชาติ และการทำลวดลายต่างๆ และเป็นผลงานชิ้นแรกด้วยแต่การอธิบายไม่ดี ไม่ต่อเนื่อง ทำให้ขาดขั้นตอนที่ชัดเจนในการปฏิบัติ แต่น่าสนใจที่มีการคัดแยกกลุ่มสนใจตามกลุ่มกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

- ควรมีเอกสาร หรือแผ่นชาร์ทประกอบการบรรยายและควรเรียงลำดับขั้นตอนการทำให้ชัดเจน บรรยายให้เข้าใจง่ายขึ้น

4. กิจกรรมรอบแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าดีให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ทำให้ที่เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกิจกรรมกัน แต่ชาวบ้านมีส่วนร่วมน้อย

ข้อเสนอแนะ

- เวลาน่าจะมากกว่านี้
- เน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมให้มากกว่านี้

5. กิจกรรมการเดินป่า นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าคนนำทางบรรยายสิ่งต่างๆ ได้ดี แต่เวลาน้อย อยากมีเวลาในการทำกิจกรรมเดินป่าให้มากกว่านี้

6. ความคิดเห็นต่อบ้านพักนักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าสะอาดเรียบร้อย จัดบ้านได้เป็นสัดส่วน แต่ห้องน้ำควรมีกอน และบางบ้านต้องปรับปรุงเรื่องความสะดวก

7. การต้อนรับของครอบครัวนักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่ามีความเป็นกันเองดีมาก ทำให้อบอุ่น แต่ไม่ค่อยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน

8. ความคิดเห็นต่ออาหาร นักท่องเที่ยวส่วนมากมองว่าอร่อยและถูกปาก

9. ข้อเสนอแนะทั่วไป

- อาหารควรเน้นหนักเรื่องอาหารพื้นบ้าน เพราะอาหารตามท้องตลาดได้กินบ่อย
- ควรมีการทำป้ายชื่อคนที่มาร่วมกิจกรรมนี้
- ควรจัดเวลาให้นักท่องเที่ยวมีอิสระในการศึกษากิจกรรมชุมชนอย่างอื่นๆ ด้วยตนเองบ้าง

3) ผลจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1) ผลกระทบเชิงบวก

1. ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานด้วยกันซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

2. เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในเรื่องต่างๆ เช่น การทดลองครั้งที่ 2 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2544 มีชาวบ้านจากจังหวัดต่างๆ ซึ่งเป็นแกนนำชาวบ้านได้มาพักที่หมู่บ้าน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ เช่น การจัดการป่าชุมชน การบริหารกองทุน เป็นต้น

3. ทำให้เกิดรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น กลุ่มแม่บ้านได้ขายผลิตภัณฑ์ ชาวบ้านที่ให้นักท่องเที่ยวพักจะได้ค่าอาหารและค่าที่พัก

2) ผลกระทบเชิงลบ

1. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม-ประเพณี การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมาได้เน้นกระบวนการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมของชาวบ้านที่เคยปฏิบัติมา เช่น กรณีชาวบ้านไปไหว้ปู่ตา จะไม่ได้เสียค่าบริการให้กับชะง้า แต่เมื่อมีการจัดการทดลองโดยชุมชน ทำให้ชะง้าต้องการเงินตอบแทนที่พานักท่องเที่ยวทำพิธีกรรมไหว้ปู่ตา

2.การจัดที่พักในลักษณะ HOME STAY จะทำให้เจ้าของบ้านสูญเสียความเป็นส่วนตัว ชาวบ้านต้องดูแลและให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยว

3.กระบวนการคิดราคาของคณะที่จัดการการท่องเที่ยว คิดในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงว่าผู้มาเยือน คือ นักท่องเที่ยว หรือพันธมิตร เช่น กรณีที่มีชาวบ้านมาแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการป่าชุมชน แต่ต้องเสียอัตราค่าบริการในด้านต่างๆ เท่ากับที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยว

4. 3 เปรียบเทียบรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวแบบเก่าและการจัดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ของชุมชน

จากการศึกษาการท่องเที่ยวของดงนาทามที่ผ่านมา ทางโครงการฯ ร่วมกับชุมชนได้ค้นพบแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ เป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้มีการบริหารจัดการ ในครั้งนี้จะเปรียบเทียบรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิมและรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ โดยเปรียบเทียบในประเด็นดังนี้

- 4.3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม
- 4.3.2 การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว
- 4.3.3 กิจกรรมและกระบวนการ
- 4.3.4 องค์กรและกลไก

4.3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม

จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวป่าดงนาทาม เกิดจากการผลักดันของหน่วยราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน และบุคคลในชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมก็คือผู้นำทางการของชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกสภาตำบล และเยาวชนในหมู่บ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในฐานะของมัคคุเทศก์เท่านั้น แต่กระบวนการตัดสินใจ การจัดการ การกำหนดรูปแบบ การกำหนดเส้นทาง การกำหนดกฎกติกา ล้วนมาจากภายนอกทั้งสิ้น

หลังจากที่โครงการศึกษาวิจัยและชุมชนสรุปบทเรียนการท่องเที่ยวที่ผ่านมา สมาชิกได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและเสนอความต้องการที่แท้จริง นำมาสู่การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ที่ผนึกพลังทุกภาคส่วนของชุมชนเข้ามาร่วมกัน ด้วยการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ที่มีกิจกรรมหลากหลาย สร้างโอกาสการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และกระจายรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน ได้อย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม จะนำไปสู่การสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้สร้างการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการขององค์กรชุมชนอีกมิติหนึ่ง

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

รูปแบบเดิม	รูปแบบที่ค้นพบ
1.ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะสมาชิกสภาตำบล	1.เป็นการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน
2.บุคคลในชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะมัคคุเทศก์	2.ชาวบ้านเป็นผู้บริหารจัดการในทุกขั้นตอน
	3.องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรสนับสนุน ในด้านการประสานงาน ด้านงบประมาณ ตลอดจนเป็นที่ปรึกษา

4.32. การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว

แม้ว่าการสร้างรายได้ให้กับชุมชนคือวัตถุประสงค์ที่ทำให้หน่วยราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม แต่เป็นที่น่าเสียดายเนื่องจากรูปแบบการท่องเที่ยว ก่อนที่มีการศึกษาวิจัยไม่สามารถที่จะกระจายรายได้ ให้กับชุมชน มีเพียงมัคคุเทศก์กลุ่มเดียวที่ได้ รับประโยชน์ แต่เมื่อหลังจากการศึกษาวิจัยและมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวแล้วปรากฏ ว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่สามารถสร้างรายได้ให้ภายในชุมชนได้ทั่วถึงมากขึ้นทั้งทางตรง และทางอ้อม เห็นได้จากตารางที่ 2 แสดงกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม เปรียบเทียบระหว่างรูปแบบเดิมและรูปแบบที่ค้นพบดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ป่าดงนาทาม

รูปแบบเดิม	รูปแบบที่ค้นพบ
1.มัคคุเทศก์	1.มัคคุเทศก์
2.ร้านค้าในชุมชน	2.กลุ่มแม่บ้าน
	3.ศิลปินพื้นบ้าน
	4.ร้านค้าในชุมชน
	5.เจ้าของบ้านพัก

รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านเกิดสำนึกใน การจัดการทรัพยากร เนื่องจากเป็นที่มาของรายได้และความภาคภูมิใจของชุมชน แต่เมื่อใดก็ตามที่ ชุมชนยึดถือการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลัก ทำทุกอย่างสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็น ที่มาของรายได้ ก็จะไปสู่ความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งจะเป็นที่มาของความหายนะและล่มสลายของ ชุมชน

4.3.3. กิจกรรมและกระบวนการ

การท่องเที่ยวดำรงนาทามในรูปแบบเดิมมีการจัดกิจกรรมและกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบที่ค้นพบมีกิจกรรมที่หลากหลายและมีกระบวนการที่ทำให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและยังเป็นการก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน เช่น การมัดข้อมผ้าด้วยสิริธรรมชาติ การแลกเปลี่ยนแนวคิดระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการป่าของชุมชน เป็นต้น

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการจัดกิจกรรมและกระบวนการ

รูปแบบเดิม	รูปแบบที่ค้นพบ
1.ฝึกอบรมมัคคุเทศก์	1.ชุมชนมีการวางแผนสร้างงานเตรียมความพร้อม แบ่งงานภาระหน้าที่
2.เดินป่าศึกษาธรรมชาติเส้นทางขึ้นป่าดงนาทาม	2.กิจกรรมการมัดข้อมผ้าสิริธรรมชาติ
3.ชมพระอาทิตย์ขึ้นก่อนใครในสยาม	3.มีเวทีเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนจากคณะกรรมการป่าชุมชน
	4.เดินป่าศึกษาธรรมชาติเส้นทางป่าชุมชน
	5.การแสดงศิลปะพื้นบ้าน เช่น หมอลำ การละเล่นพื้นบ้าน
	6.เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เช่น ใส่บาตร พิธีไหว้ปู่ตา เรียนรู้การอยู่การกินของชาวบ้าน

4.3.4. องค์กรและกลไก

การดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวแบบเดิม องค์กรที่ดูแลและรับผิดชอบคือกลุ่มมัคคุเทศก์เมื่อประสบกับปัญหาในระดับนโยบาย ไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการและต่อรองได้ ในขณะที่รูปแบบที่ค้นพบ ชุมชนได้เสนอให้มีคณะกรรมการพี่เลี้ยงที่ประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ เพื่อรองรับและแก้ไขปัญหาก็จะเกิดขึ้นต่อการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบองค์กรและกลไก

รูปแบบเดิม	รูปแบบใหม่
1.องค์กรบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางประสานและเอื้ออำนวยความสะดวก	1.องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางเอื้ออำนวยความสะดวก
2.มัคคุเทศก์นำทางท่องเที่ยว	2.กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านชะฮอมดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว
	3.คณะกรรมการประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ สนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวก

จากการเปรียบเทียบการท่องเที่ยวป่าดงนาทามรูปแบบเดิมและรูปแบบที่ค้นพบ จะเห็นได้ว่ารูปแบบที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน คือรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกิดการกระจายรายได้ไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว ตลอดจนชุมชนสามารถที่จะกำหนดและควบคุมแนวทางในการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ รวมทั้งยังเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.4 กระบวนการเปลี่ยนแนวคิดด้านการจัดการการท่องเที่ยวแบบมหาชน(Mass tourism) สู่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) ของชุมชน

ในพื้นที่ป่าดงนาทามมีหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก่อนที่จะโครงการวิจัยฯจะเข้ามาทำการศึกษา คือ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (Nature care) ซึ่งได้ทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชนด้านการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม โดยมีการพูดคุยถึงปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยว จัดสรุปบทเรียนและค้นหาศักยภาพของชุมชน การฝึกอบรมทางด้านการสื่อความหมายให้กับชุมชน ตลอดจนมีการทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในชุมชน ผลจากการทำกิจกรรมที่ผ่านมาของมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(Nature care) ร่วมกับชุมชนจึงได้ข้อสรุปว่าการท่องเที่ยวของป่าดงนาทามน่าจะมีการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น นักวิจัยของโครงการฯที่เคยทำงานในมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(Nature care) ได้นำข้อสรุปดังกล่าวมาเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นการที่คนในชุมชนเคยมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกจึงทำให้การทำงานของโครงการฯกับชุมชนได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ตลอดเวลา 14 เดือนที่ผ่านมา คณะวิจัยฯ เก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของป่าดงนาทาม ทำให้เห็นศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป โดยมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

1)สร้างความตระหนักให้กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกระบวนการนี้มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(Nature care) เป็นหน่วยงานที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กับชุมชนที่อยู่รอบๆ พื้นที่ป่าดงนาทาม ได้มีการจัดเวทีพูดคุยร่วมกับชุมชนและหน่วยงานพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัญหาในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง โครงการจึงนำข้อมูลมาเป็นฐานในการแลกเปลี่ยน ในกระบวนการนี้มีขั้นตอนในการทำงานดังนี้

1.1 จัดเวทีพูดคุยถึงผลจากการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ภายในชุมชนได้มีการ โดยมีการจัดเวทีดังนี้

1.) จัดเวทีแต่ละชุมชน มีการสรุปผลการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกับหมู่บ้าน หมายถึง บ้านชะยอม บ้านคันท่าเกวียน บ้านทุ่งนาเมือง และบ้านปากลา โดยจัดเวทีชุมชนละ 1 วัน โครงการฯ ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยน 4 ครั้ง ในการจัดเวทีแต่ละครั้งจะมีหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ คือ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(Nature care) เข้าร่วมประชุม

2.) จัดเวทีระดับชุมชน โครงการฯ ได้นำข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยน จากการจัดการเวทีแต่ละชุมชน มาสรุปร่วมกับตัวแทนของชุมชนเป้าหมาย เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลและเป็นการทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อที่จะได้นำข้อมูลไปพูดคุยแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

3.) จัดเวทีระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง นำผลการแลกเปลี่ยนกับชุมชนและกลุ่ม/องค์กรภายในชุมชนนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ในกระบวนการนี้ได้มีการพูดคุยกันหลายครั้งระหว่างชุมชนและ อบต. เพื่อที่จะหาแนวทางและมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมร่วมกัน

1.2 จัดเวทีค้นหารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน กระบวนการนี้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนถึงแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่และเป็นการท่องเที่ยวที่ ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยหลายหน่วยงานต่างๆ คือ สำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานี องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ประธานป่าชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 2 จังหวัดอุบลราชธานี(ททท.) ช่วยคิดหารูปแบบที่เหมาะสม กระบวนการนี้ได้มีกิจกรรมที่สำคัญคือ กิจกรรมการศึกษาดูงาน โครงการร่วมกับตัวแทนชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางได้ไปดูงานที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดนครนายก จัดโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 2 จังหวัดอุบลราชธานี(ททท.) ผลจากการศึกษาดูงานทำให้ชุมชนได้เห็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยว

1.3 ค้นหาศักยภาพแต่ละชุมชน ศักยภาพในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน คือ สถานที่ต่างๆ ที่สามารถพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวได้ เช่น น้ำตก ถ้ำ ฯลฯ ประเพณี-วัฒนธรรม กลุ่ม/องค์กร ซึ่งจะดูในเรื่องการดำเนิน กิจกรรม ความเข้มแข็งของกลุ่ม ความพร้อมของชุมชนที่จะจัดการการท่องเที่ยว โครงการฯร่วมกับตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สำรวจ

พื้นที่ของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการหาแนวทางและมาตรการการจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

1.4.กำหนดกิจกรรมและมาตรการการจัดการท่องเที่ยว เป็นที่กิจกรรมเกิดขึ้นเมื่อได้ชุมชนที่ต้องการจัดการการท่องเที่ยว คือ บ้านชะยอม ซึ่งเป็นมติของการประชุมระหว่างชุมชนเป้าหมายร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ได้ค้นหาศักยภาพและ โอกาสของแต่ละชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยว หลังจากนั้น โครงการฯ จึงได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดกิจกรรมและมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน มีกระบวนการในการทำงานดังนี้

1) จัดระบบกลุ่ม/องค์กร แกนนำหมู่บ้านเป้าหมายได้พูดคุยภายในชุมชนที่จะมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการจัดระบบโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่ม กำหนดข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม และมีการเปิดรับสมัครสมาชิก กำหนดกิจกรรม รูปแบบการนำเที่ยวและอัตราค่าบริการ

สำหรับรูปแบบการประชุมนั้น ชาวบ้านดำเนินงานทั้งหมด ส่วนผู้วิจัยเป็นเพียงที่ปรึกษา ที่คอยให้คำแนะนำ

2) จัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนาทักษะ ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในการจัดกระบวนการนี้มีกิจกรรมที่โครงการฯ ร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมคือ

1) กิจกรรมการจัดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ เป็นกิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือกับสาธารณสุขประจำตำบลนาโพธิ์กลาง จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ชาวบ้านได้จัดบ้านเรือนที่ถูกสุขลักษณะ

2) จัดอบรมสื่อความหมายธรรมชาติ ซึ่งจัดโดยมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(Nature care) จัดอบรมให้กับสมาชิกของกลุ่มฯ เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการที่ให้สมาชิกของกลุ่มได้ฝึกทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การพูดคุยในที่สาธารณะ การสื่อความหมาย เป็นต้น

1.5.ทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยว โครงการฯ ร่วมกับชุมชนได้ทดลองการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนกำหนดกิจกรรม โครงการฯ ได้ให้ชุมชนจัดการกิจกรรมทั้งหมด ตั้งแต่วางแผนกิจกรรม กำหนดกิจกรรม ประสานงานภายในกลุ่ม เป็นต้น เจ้าหน้าที่ฯ เป็นเพียงที่ปรึกษาและประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนทั่วไปที่สนใจ เนื่องจากมีเวลาจำกัดจึงสามารถทดลองกิจกรรมเพียง 2 ครั้ง

1.6.นำเสนอผลการท่องเที่ยว ชุมชนได้นำเสนอผลการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขและเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่อหน่วยงานต่างๆ

โครงการวิจัยได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและชุมชน ตั้งแต่การวางแผน การจัดเตรียมชุมชน โดยให้มีการตัดสินใจร่วมกันว่าจะเลือกสรรวัฒนธรรมและสภาพธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวมาชม และมีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

บทบาทของนักวิจัยคือ การเปิดเวทีเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนทำความเข้าใจกับปัญหาและความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง อีกทั้งเพื่อค้นหาศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน เพื่อจะได้ส่งเสริมให้องค์กรชาวบ้านได้เรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาเพื่อหารูปแบบและแนวทางการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม พบว่าการท่องเที่ยวที่ผ่านมาโดยพิจารณาจากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประกอบไปด้วย 1.) องค์ประกอบด้านพื้นที่ ซึ่งจะต้องเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เช่น ด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่ 2.) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้/สร้างจิตสำนึก/ให้การศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ คือนักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้อง 3.) องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมทุกกระบวนการ 4.) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวป่าดงนาทามไม่ได้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เป็นเพียงการเดินป่า เพราะ

1.) การท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ผ่านมาเกิดจาก ส่วนราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ผลักดันเพื่อที่จะสร้างอาชีพให้ชาวบ้านเพื่อทดแทนการตัดไม้ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีการดูแลรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชน ดังนั้นการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม ที่ผ่านมายังไม่ใช่ว่าความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2.) รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ผ่านมา บุคคลในชุมชนมีส่วนร่วมเพียงเป็นมัคคุเทศก์ ภายใต้การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวของสภาตำบล(ขณะนั้น)ร่วมกับคณะผู้จัดการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง แต่ชุมชนไม่มีส่วนร่วมที่แท้จริง ทั้งการกำหนดรูปแบบ เนื้อหา เส้นทาง และกิจกรรม

3.) การจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม ก่อนการศึกษาวิจัย ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่นักท่องเที่ยวจะได้รับและกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับมัคคุเทศก์และระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านในชุมชน

4.) การท่องเที่ยวป่าดงนาทามก่อนการศึกษาวิจัย หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน มีวัตถุประสงค์หลักของการท่องเที่ยว ที่หลักคั้นจะมุ่งในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนแต่เมื่อมีการปฏิบัติงาน รายได้จะตกอยู่กับมัคคุเทศก์เท่านั้น จากองค์ประกอบทั้ง 4 ข้อ ที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม ก่อนที่มีโครงการศึกษาวิจัยนี้ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สนับสนุนในขณะนั้นก็ไม่ได้ผลักดันแนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาที่ผ่านมา จึงได้เสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จะประกอบด้วย 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1.) จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ค้นพบเปลี่ยนจากการจัดการ การท่องเที่ยวในภาพรวมของป่าดงนาทามทั้งหมด มาเป็นจุดย่อยตามชุมชนรอบพื้นที่ป่าดงนาทามตามสภาพความพร้อมและศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และควบคุมทิศทางการท่องเที่ยว โดยมีกติกากำหนดที่ชุมชนกำหนด พร้อมทั้งมีการสร้างกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ทุกภาคส่วนของชุมชนมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้นำเสนอภูมิปัญญาด้านต่างๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว

ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม ควรจะให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว เพราะจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถจัดการกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะหยุดการดำเนินกิจกรรมเมื่อไม่สามารถที่จะจัดการได้ จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านชะขอม มีกลุ่มสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มกองทุนร้านค้าหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน กลุ่มผู้นำทาง กลุ่มป่าชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมโครงการกินข้าวเช้าเฮือนเพื่อร่วมกันกำหนดและควบคุมทิศทางการจัดการการท่องเที่ยวและร่วมกันกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว และจัดสรรผลประโยชน์ในการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนได้มีการเรียนรู้การทำกิจกรรมร่วมกันและนำไปสู่การพัฒนาทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

2)ชุมชนจะต้องมีที่เลี้ยง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ไม่ครอบงำ ไม่เร่งรัดชุมชนให้เข้าสู่การท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวจะต้องมาจากรากฐานของชุมชนที่ตนเองทำงาน ไม่ถอดแบบจากชุมชนอื่นและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้ประสบการณ์จากที่อื่น จะเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ตลอดทั้งติดตาม ประเมินผล ให้เป็นไปตามแนวทางการจัดการที่ยั่งยืน โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

จากผลการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดทางเลือกใหม่ในการจัดการการท่องเที่ยวของป่าดงนาทาม เป็นการจัดการที่让群众ได้บริหารจัดการ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว โดยที่รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวใหม่ที่让群众บริหารจัดการสามารถนำไปใช้ได้ทุกพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่รายละเอียดของกิจกรรมจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละพื้นที่ 群众ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลนาโพธิ์กลางมีความเป็นไปได้สูงที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเหมือนบ้านบ้านชะยอม เพราะทุกพื้นที่ในตำบลส่วนมากจะมีส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้

1. ด้านสภาพพื้นที่

ป่าดงนาทามมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญและมีเอกลักษณ์เฉพาะมากมายเช่น เสาเฉลียง หุ่นดอกหญ้า-ดอกไม้ น้ำตกทุ่งนาเมือง น้ำตกแสงจันทร์ และจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่จุดผาชะโนด เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีความหลากหลายของพันธุ์ไม้นานัปการ โดยเฉพาะแดงอุบลพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่นที่มีความงดงามประดับอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าดงนาทาม แม้ว่าจะอยู่ไกลสุดเขตประเทศไทย แต่เส้นทางคมนาคมแสนสะดวก จึงถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีคุณสมบัติในการท่องเที่ยวระดับแนวหน้าของเมืองไทยที่หนึ่ง

2. ด้านองค์กรชุมชน

นอกจากสภาพพื้นที่ของป่าดงนาทามที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับแนวหน้าแล้ว 群众รอบป่าดงนาทาม ยังมีการรวมตัวกันของชาวบ้านในการจัดทำกิจกรรมในชุมชน ในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรมการจัดการป่าชุมชน กิจกรรมร้านค้ากองทุนหมู่บ้าน กิจกรรมกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงพลังของ群众และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการในการบริหารกลุ่มองค์กรของตนเอง แม้ว่ารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวป่าดงนาทามที่ผ่านมา ไม่ได้เปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนได้แสดงศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยว แต่ต้องยอมรับว่าหากจะพัฒนาการท่องเที่ยวป่าดงนาทามต่อไป องค์กรชุมชนจะมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่ง

3. ด้านผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น

ลักษณะเด่นของพื้นที่ป่าดงนาทามที่เสริมศักยภาพการท่องเที่ยวมากขึ้น คือ ผลิตภัณฑ์ ที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงและภูมิปัญญาที่สั่งสมมาของกลุ่มแม่บ้านทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ที่สร้างผลิตภัณฑ์ออกมาอย่างหลากหลายมีเอกลักษณ์ของตัวเอง เหมาะที่จะเป็นของฝากสำหรับผู้มาเยือน

การศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการการท่องเที่ยวที่ถูกผลักดันจากภายนอก
 ต้องการของชุมชนและองค์กรท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยที่ชุมชนขาดการมี
 ิจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพและไม่ยั่งยืนซึ่งจะแตกต่างกับกรณีของบ้านชะ
 กในการจัดการการท่องเที่ยวในการเที่ยวป่าดงนาทาม เป็นตัวอย่างหนึ่งที
 การท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนได้บริหารจัดการ และควบคุมทิศทางการจัดการ
 ุชุมชนได้พัฒนาตนเองและนำไปสู่การให้ความสำคัญกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

รพัฒนาการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม จึงควรเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุม
 ิจัดการการท่องเที่ยวเอง ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการ
 งจะนำไปสู่การพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อมและเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของป่าดงนาทาม กรณีศึกษา: ป่าดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อหารูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านระบบนิเวศของป่าดงนาทาม 2) เพื่อหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ผลการศึกษาดังนี้

5.1 การท่องเที่ยวป่าดงนาทามก่อนทำการศึกษา

5.1.1 รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว

พบว่าการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทามก่อนทำการศึกษาเป็นการท่องเที่ยวแบบเดินป่าเพราะเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาและกระบวนการแลกเปลี่ยนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับมัคคุเทศก์และระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านในชุมชน และเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นมีน้อย ซึ่งผลประโยชน์หมายถึงรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

5.1.2 โครงสร้างการท่องเที่ยว

พบว่าโครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยวก่อนทำการศึกษา หน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบการท่องเที่ยวคือองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางเป็นและมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลและเอกชนที่เกี่ยวข้องเป็นที่พัก และได้มีการจัดตั้งกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแต่ละชุมชนที่ผ่านการอบรมเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

5.1.3 กิจกรรมการท่องเที่ยว

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 วัดถ้ำป่าภูหารีย์ น้ำตกห้วยพอกและล่องลำน้ำโขง ใช้เวลา 2 วัน 1 คืน โดยเดินทาง 16.4 กม., ล่องเรือ 30 นาที โดยมีรายละเอียดคือ

วันแรก เริ่มต้นที่วัดถ้ำป่าภูหารีย์ ผ่านน้ำตกกริต หินเต่าชมจันทร์ น้ำตกกระป็น ตา น้ำ ผลาญหินถ้ำไฮ เสาเจดีย์คู่ โหล่นแค้น เนินสนสองใบและพักแรม(กางเต็นท์)ที่น้ำตกห้วยพอก

วันที่สอง ชมทะเลหมอกและพระอาทิตย์ขึ้นก่อนใครในสยามที่ผาชนะไดและออกเดินทางผ่านผากำป๋น ผาหินแตก น้ำตกกวงโตน ถ้ำผามือแดงสู่บ้านปากลา ล่องเรือตามลำน้ำโขงสู่บ้านคันท่าเกวียน แล้วเดินทางต่อด้วยรถยนต์กลับ อ.โขงเจียม

เส้นทางที่ 2 บ้านทุ่งนาเมือง น้ำตกห้วยพอกและล่องลำน้ำโขง

วันแรก เริ่มต้นจากหน่วยพิทักษ์ป่าที่ 4 บ้านทุ่งนาเมือง ผ่านถ้ำพระสูง ผาเห็ดหาดमारอ น้ำตกห้วยนาเมือง ผาหินฝน หินโยก ผาแดง เนินสนสองใบ และพักแรมที่น้ำตกห้วยพอก

วันที่สอง เส้นทางเหมือนวันแรก

การท่องเที่ยวแบบไป-กลับภายในวันเดียว สามารถทำได้โดยวนกลับที่บริเวณผาชนะได น้ำตกห้วยพอก น้ำตกชะบันหรือที่ผาแดง

5.1.4 ผลการจัดการการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ได้ส่งผลกระทบดังนี้

(1) ผลกระทบเชิงลบ

1. ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนกำหนดกิจกรรมต่างๆ ของการท่องเที่ยว เพราะการจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในการดูแล/รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง

2. ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะชุมชนเป้าหมายที่อยู่ทางขึ้นของป่าดงนาทาม ซึ่งมีกลุ่ม/องค์กรที่ทำกิจกรรม ทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ทำขนม แปรรูปเสื้อผ้า เป็นต้น ปัญหาที่ผ่านมาคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ได้แวะดูกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ทำให้ชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

3. รูปแบบและการจัดการไม่ชัดเจน เช่น ไม่มีระบบการกำจัดขยะที่ชัดเจน ที่พักแรมไม่ชัดเจนและไม่เพียงพอ ขาดอุปกรณ์สื่อสาร การบริหารขาดกฎระเบียบ การท่องเที่ยวไปรวมอยู่ที่เดียว จุดประสานงานมีน้อย

จากการศึกษาพบว่ามีขยะเป็นจำนวนมากในป่าดงนาทามและมีกระจายอยู่ทั่วไป เริ่มตั้งแต่เส้นทางขึ้นไปถึงบริเวณที่พักและจุดชมวิว ขยะถูกชุกซ่อนอยู่ทั่วไป เช่น ตามโคนหิน บริเวณที่พัก ขยะที่พบมากที่สุดคือ ขวดเหล้า รองลงมาเป็นกระป๋องปลาและเศษพลาสติก เป็นต้น ส่งผลต่อสัตว์เลี้ยง(วัว/ควาย)ได้กินขยะ ที่นักท่องเที่ยวทิ้งไว้และอาจเป็นอันตรายในภายหลัง

ที่พักแรม ส่วนมากจะพักอยู่ที่บริเวณน้ำตกห้วยพอก เพราะใกล้แหล่งน้ำและมีห้องน้ำรองรับสามารถรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 30-40 คนต่อครั้งเท่านั้น

แต่จากการท่องเที่ยวที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวขึ้นมารั้งละมากๆ ทำให้น้ำตกห้วยพอก สกปรก เพราะนักท่องเที่ยวจะใช้น้ำทำความสะอาดอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบอาหาร ชักเสื้อผ้า หรือ ประกอบอาหาร

4. ปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยว เช่น ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บางครั้งไปเที่ยวป่าดงนาทามโดยไม่ได้ผ่านมัคคุเทศก์ นำรถขึ้นไปในสถานที่ท่องเที่ยว น้ำของป่า(ดอกไม้ ต้นไม้อื่นๆ) ออกมาด้วย เป็นต้น

5. ปัญหาของมัคคุเทศก์ คือ มัคคุเทศก์ไม่เข้าใจแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดความรู้ ความชำนาญในการนำเที่ยว และระบบการจัดการไม่ชัดเจน เช่น การจัดเวรในการทำงานของมัคคุเทศก์ยังไม่มีระบบที่เหมาะสม ทำให้มัคคุเทศก์บางส่วนไม่เคยได้มีการนำเที่ยว

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ที่นำ พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติมาควบคุมโดยไม่ยอมรับสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชน ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวป่าดงนาทามซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้มไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. ไม่สามารถควบคุมนักท่องเที่ยว การเดินทางขึ้นชมทัศนียภาพของป่าดงนาทามที่ผ่านมาไม่สามารถควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวได้ เพราะเป็นการขึ้นไปเที่ยวแบบฝูงชน (Mass Tourist) ที่ผู้นำทางไม่สามารถควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึง เช่น กรณีเปิดดงนาทามเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2541 มีนักท่องเที่ยวขึ้นไปประมาณ 1,000 คน หรือการจัดแข่งแรลลี่จักรยานในช่วงปี พ.ศ. 2542 ทำให้เกิดผลกระทบ เช่น หุ่นดอกไม้หลายแห่งถูกทำลาย เพราะนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้สร้างเส้นทางเดินใหม่ เป็นต้น

9. การมุ่งขึ้นไปชมพระอาทิตย์ขึ้นบนผาชะนะโต ทำให้ชุมชนเป็นเพียงทางผ่าน และมีภาวะการเสี่ยงถูกรถชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีฝุ่นละอองและควันพิษจากเครื่องยนต์วิ่งผ่านชุมชนด้วย

10. พื้นที่ในการเลี้ยงวัวลดลง เมื่อมีการเปิดป่าดงนาทามเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ มีข้อตกลงจากชุมชนที่อยู่รอบๆ ห้ามนำวัวขึ้นไปเลี้ยงบนป่าดงนาทาม เนื่องจากเกรงว่าจะไปรบกวนนักท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านบางส่วนขายวัว เพราะขาดสถานที่เลี้ยงและหากเลี้ยงในพื้นที่ต้องอาศัยคนเฝ้าดู การขายวัวจึงเป็นทางออกของชุมชนแต่ก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังคงเลี้ยงสัตว์เหมือนเดิม

(2)ผลกระทบเชิงบวก

1.ชุมชนเกิดความตระหนัก ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าธรรมชาติของบ้านเมื่อมีบุคคลภายนอกมาเยี่ยมเยือน ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่มีคนภายนอกชื่นชมและเห็นความงามของป่าดงนาทาม ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจต่อชุมชนและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมตนเอง จะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

2.เกิดการถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชน ผู้นำทางส่วนใหญ่เป็นเยาวชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน เช่น เรียนรู้เรื่องราวตำนานของท้องถิ่นหรือความรู้ด้านสมุนไพร ความเป็นอยู่ กิจกรรมการแสดงช่วงกลางคืน กิจกรรมเดินป่า การย้อมผ้า เป็นต้น

3.สร้างรายได้ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการกระจายรายได้ให้สมาชิกภายในชุมชน เป็นการเสริมสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนที่มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ

5.2 รูปแบบการท่องเที่ยวหลังการศึกษา

จากการสรุปปัญหาจากการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา และมีข้อตกลงโดยให้ชุมชนได้บริหารจัดการเอง ต้องเป็นชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้เอง ที่ประชุมมีมติให้บ้านชะขอม ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม เป็นหมู่บ้านนำร่อง เพราะมีแกนนำที่สนใจในการดำเนินกิจกรรมอย่างชัดเจนและมีศักยภาพที่สามารถจะดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตนเองได้ และมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็ง คือ กกกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มป่าชุมชน

5.2.1 โครงสร้างการบริหารการท่องเที่ยว

ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชาวบ้านได้จัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวภายใต้ชื่อ กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น บ้านชะขอม ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 25 คน มีโครงสร้างการทำงาน คือ ประธาน รองประธาน เลขานุการ ทรัพย์ภูมิประชาสัมพันธ์ และกรรมการ หน่วยงานที่ทำงานในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นที่ปรึกษา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต เป็นต้น

5.2.2 กิจกรรมการท่องเที่ยว

กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น บ้านชะขอม ได้มีกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบกิจกรรมที่ 1 เรียนรู้วิถีชีวิตคนบ้านป่า เป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลา 1 วัน 2 คืน เน้นกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิตร่วมกับชุมชน แลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมของแต่ละกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน คือ กลุ่มแม่บ้านฝึกมัดย้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ แลกเปลี่ยนการจัดการป่าชุมชน และชมปฏิมากรรมหินที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น หุ่นเสาดิน เสาเจดีย์ ถ้ำผิงก่อก่อย เป็นต้น นักท่องเที่ยวชวนนอนพักในชุมชน กลางคืนมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน วันที่สอง เดินป่าชุมชน ศึกษาธรรมชาติและแลกเปลี่ยนการจัดการป่าชุมชน กิจกรรมสุดท้ายคือพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยว

กลุ่มได้กำหนดค่าใช้จ่ายดังนี้ที่พัก คิณละ 100 บาท/คน/คืน(คิณแรก 100 บาท คิณต่อไป 50 บาท) ชาวบ้านจะหักเงินเข้ากลุ่ม 50 บาท/หลัง ค่าอาหาร 50 บาท/คน/คาบ ค่าใช้จ่ายในการแสดงศิลปวัฒนธรรม การกำหนดราคาขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่มของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยว 20 คนขึ้นไป อัตราค่าบริการ 700 -1,000 บาท ถ้าต่ำกว่า 20 คน ราคา 500 -700 บาท

รูปแบบกิจกรรมที่ 2 ตามรอยคนกับป่าพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระยะเวลาในการกิจกรรม 2 คืน 3 วัน เน้นเรื่องการศึกษาการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน นักท่องเที่ยวจะพักที่หมู่บ้าน 1 คืนและรวมทำกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เช่น มัดย้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติกับกลุ่มแม่บ้านทอผ้า และกลางคืนมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน วันที่สอง แลกเปลี่ยนการจัดการป่าของชุมชนโดยเดินป่าไปศึกษาธรรมชาติภายในป่าชุมชน กลางคืนนอนในป่า และวันที่สามช่วงเช้าสรุปประสบการณ์การท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและชุมชนจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยว

อัตราในการบริการ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายในงานศิลปวัฒนธรรมคิดเหมือนกับรูปแบบที่ 1 แนวทางที่ 2 มีความคุ้มค่า โดยคิดวันละ 100 บาท

กลุ่มฯ ได้มีการกำหนดกฎระเบียบดังนี้

- 1.ห้ามกินเหล้าเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาพัก
- 2.รับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 3 คน/บ้าน และสมาชิกต้องมีการหมุนเวียนรับนักท่องเที่ยว
- 3.รับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 3 คณะ/เดือน
- 4.นักท่องเที่ยวต้องแจ้งล่วงหน้า อย่างน้อย 7 วัน
- 5.ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน เช่น การแต่งกาย การแสดงกิริยาวาจา ไม่เป็นการดูหมิ่นสิ่งเคารพนับถือของชุมชน
- 6.ห้ามนักท่องเที่ยวนำสิ่งเสพติดเข้ามาในชุมชน

5.2.3) ผลจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มฯ ได้ทดลองการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2 ครั้ง แต่ละครั้งกลุ่มฯ และโครงการฯ ได้มีการประเมินผลการทำงานดังนี้

1) ผลกระทบเชิงบวก

1.ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานด้วยกันซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

2.เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในเรื่องต่างๆ เช่น การทดลองครั้งที่ 2 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 3-4 กุมภาพันธ์ 2544 มีชาวบ้านที่เป็นแกนนำของแต่ละชุมชนได้ท่องเที่ยว ทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเรื่องการจัดการป่าชุมชน การบริหารกองทุน เป็นต้น

3.ทำให้เกิดรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น กลุ่มแม่บ้านได้ขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ชาวบ้านที่ให้นักท่องเที่ยวพักจะได้ค่าอาหารและค่าที่พัก

2) ผลกระทบเชิงลบ

1.ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม-ประเพณีของชาวบ้านที่เคยปฏิบัติมา เช่น กรณีชาวบ้านไปไหว้ปู่ตา ปกติชาวบ้านจะไม่ได้เสียค่าบริการให้กับจะง่า แต่เมื่อมีการจัดการทดลองโดยชุมชน ทำให้จะง่าต้องการเงินตอบแทนที่พานักท่องเที่ยวทำพิธีกรรมไหว้ปู่ตา

2.การจัดที่พักในลักษณะ HOME STAY บางครั้งทำให้เจ้าของบ้านสูญเสียความเป็นส่วนตัว เพราะต้องดูแลและให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยว

3.กระบวนการคิดราคาของคณะที่จัดการการท่องเที่ยว คิดในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงว่าผู้มาเยือน คือ นักท่องเที่ยว หรือพันธมิตร เช่น กรณีที่มีชาวบ้านมาแลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการป่าชุมชน แต่ต้องเสียอัตราค่าบริการในด้านต่างๆ เท่ากับที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยว

5.3 กระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดด้านการจัดการการท่องเที่ยวแบบมหาชน(Mass tourism) สู่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) ของชุมชน

ในการที่จะผลักดันให้ชุมชนได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการท่องเที่ยวแบบมหาชน(Mass tourism) สู่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(Ecotourism) โครงการฯ ได้ใช้กระบวนการหลายอย่างในการทำงานกับชุมชน ดังนี้

1) สร้างความตระหนักให้กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้ชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการจัดเวทีพูดคุยถึงผลจากการจัดการการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ได้แบ่งระดับการจัดเวทีออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) เวทีแต่ละชุมชน จัดเวทีละ 1 วันต่อชุมชน 2) เวทีระดับชุมชน เป็นเวทีที่นำข้อมูลแต่ละชุมชนมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อที่จะนำข้อมูลไปแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) เวทีระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ชุมชนเป้าหมายจะนำเสนอข้อมูลที่ได้อัปเดตจากเวทีระดับชุมชนเพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้เสนอแนะความคิดและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

2) ค้นหารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน ใช้รูปแบบการจัดเวทีแลกเปลี่ยนถึงแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่และเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการค้นหาแบบร่วมกับชุมชนตัวแทนชุมชนได้ไปศึกษาดูงานเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ จึงประยุกต์ใช้ในพื้นที่

3) ค้นหาศักยภาพแต่ละชุมชน ชุมชนร่วมกับโครงการฯ ได้ทำการค้นศักยภาพของแต่ละชุมชนโดยทำการสำรวจพื้นที่ของแต่ละชุมชน ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม และกลุ่ม/องค์กร ซึ่งจะดูในเรื่องการดำเนิน กิจกรรม ความเข้มแข็งของกลุ่ม ความพร้อมของชุมชนที่จะจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการหาแนวทางและมาตรการการจัดการการท่องเที่ยวต่อไป

4) กำหนดกิจกรรมและมาตรการการจัดการท่องเที่ยว โครงการฯ ร่วมกับชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมร่วมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกิจกรรมและมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน มีกระบวนการทำงานดังนี้

1) จัดระบบกลุ่ม/องค์กร ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดระบบโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่ม กำหนดข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม และมีการเปิดรับสมัครสมาชิก กำหนดกิจกรรม รูปแบบการนำเที่ยวและกำหนดอัตราค่าบริการ

2) จัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนาทักษะ ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โครงการฯ ร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรม 2 อย่างคือ 1) กิจกรรมการจัดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ เป็นกิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือกับสาธารณสุขประจำตำบลนาโพธิ์กลาง จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ชาวบ้านได้จัดบ้านเรือนที่ถูกสุขลักษณะ 2) จัดอบรมสื่อความหมายธรรมชาติ ซึ่งจัดโดยมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (Nature care) จัดอบรมให้กับสมาชิกของกลุ่มฯ เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการที่ให้สมาชิกของกลุ่มได้ฝึกทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การพูดคุยในที่สาธารณะ การสื่อความหมาย เป็นต้น

5) ทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยว โครงการฯ ร่วมกับชุมชนได้ทดลองการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนกำหนดกิจกรรม ตั้งแต่วางแผนกิจกรรม ประสานงานภายในกลุ่ม เป็นต้น เจ้าหน้าที่ฯ เป็นเพียงที่ปรึกษาและประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนทั่วไปที่สนใจ เนื่องจากมีเวลาจำกัดจึงสามารถทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยวเพียง 2 ครั้ง

6) นำเสนอผลการท่องเที่ยว ชุมชนได้นำเสนอผลการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขและเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่อหน่วยงานต่างๆ

บทบาทของนักวิจัยคือ การเปิดเวทีเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนทำความเข้าใจกับปัญหาและความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง อีกทั้งเพื่อค้นหาศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน เพื่อจะได้ส่งเสริมให้องค์กรชาวบ้านได้เรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.4 เปรียบเทียบรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวแบบเก่าและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการศึกษาการท่องเที่ยวของดงนาทามที่ผ่านมา โครงการฯ ร่วมกับชุมชนได้ค้นพบแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้มีการบริหารจัดการเอง ในครั้งนี้จะเปรียบเทียบรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิมและรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ ในประเด็นดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าดงนาทาม

จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวป่าดงนาทาม เกิดจากการผลักดันของหน่วยราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน และบุคคลในชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมก็คือผู้นำทางการของชุมชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกสภาตำบล และเยาวชนในหมู่บ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวในฐานะของมัคคุเทศก์ เท่านั้น แต่กระบวนการตัดสินใจ การจัดการ การกำหนดรูปแบบ การกำหนดเส้นทาง การกำหนดกฎกติกา ส่วนมาจากภายนอกทั้งสิ้น

แต่หลังจากที่โครงการศึกษาวิจัยและชุมชนสรุปบทเรียนการท่องเที่ยวที่ผ่านมามา สมาชิกได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและเสนอความต้องการที่แท้จริง นำมาสู่การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ที่ผนึกพลังทุกภาคส่วนของชุมชนเข้ามาร่วมกัน ด้วยการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ที่มีกิจกรรมหลากหลาย สร้างโอกาสการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และกระจายรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน ได้อย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิง

นิเวศป่าดงนาทาม จะนำไปสู่การสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้สร้างการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการขององค์กรชุมชนอีกมิติหนึ่ง

2) การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว

แม้ว่าการสร้างรายได้ให้กับชุมชนคือวัตถุประสงค์ที่ทำให้หน่วยราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม แต่เป็นที่น่าเสียดายเนื่องจากรูปแบบการท่องเที่ยวก่อนที่มีการศึกษาวิจัยไม่สามารถที่จะกระจายรายได้ให้กับชุมชน มีเพียงมัคคุเทศก์กลุ่มเดียวที่ได้รับประโยชน์ แต่เมื่อหลังจากการศึกษาวิจัยและมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวแล้วปรากฏว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่สามารถสร้างรายได้ให้ภายในชุมชนได้ทั่วถึงมากขึ้นทั้งทางตรง และทางอ้อม

รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านเกิดสำนึกในการจัดการทรัพยากร เนื่องจากเป็นที่มาของรายได้และความภาคภูมิใจของชุมชน แต่เมื่อใดก็ตามที่ชุมชนยึดถือการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลัก ทำทุกอย่างสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นที่มาของรายได้ ก็จะนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งจะเป็นที่มาของความหายนะและล่มสลายของชุมชน

3) กิจกรรมและกระบวนการ

การท่องเที่ยวป่าดงนาทามในรูปแบบเดิมมีการจัดกิจกรรมและกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบที่ค้นพบมีกิจกรรมที่หลากหลายและมีกระบวนการที่ทำให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและยังเป็นการก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน เช่น การมัดข้อมผ้าด้วยสิริธรรมชาติ การแลกเปลี่ยนแนวคิดระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการป่าของชุมชน เป็นต้น

4.) องค์กรและกลไก

การดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวแบบเดิม องค์กรที่ดูแลและรับผิดชอบคือกลุ่มมัคคุเทศก์เมื่อประสบกับปัญหาในระดับนโยบาย ไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการและต่อรองได้ ในขณะที่รูปแบบที่ค้นพบ ชุมชนได้เสนอให้มีคณะกรรมการที่เล็งที่ประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ เพื่อรองรับและแก้ไขปัญหาก็จะเกิดขึ้นต่อการจัดการการท่องเที่ยวป่าดงนาทาม

จากการเปรียบเทียบการท่องเที่ยวป่าดงนาทามรูปแบบเดิมและรูปแบบที่ค้นพบ จะเห็นได้ว่ารูปแบบที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน คือรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกิดการกระจายรายได้ไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว ตลอดจนชุมชนสามารถที่จะกำหนดและควบคุมแนวทางในการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ รวมทั้งยังเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.5 ข้อเสนอแนะ แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

5.5.1 สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ควรมีลักษณะการจัดการดังนี้

1.การท่องเที่ยวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน เพื่อที่จะช่วยสร้างหรือเพิ่มแรงจูงใจให้กับชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นให้รักษาสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนอย่างเข้มแข็ง

2.ชุมชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในคำว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมิฉะนั้นแล้ว การดำเนินงานอาจจะไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เพราะถ้าเริ่มมีรายได้ มีผลประโยชน์ ความเห็นแก่ตัวก็ตามมาด้วย ดังนั้นในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีความตระหนักและรับผิดชอบต่อสังคม จึงเป็นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

3.ชุมชนควรพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะเป็นอาชีพเสริมจากงานในภาคเกษตรกรรมและการจ้างงานเพิ่มเติมจากที่ได้ทำอยู่แล้วเป็นประจำ ไม่ควรมองการท่องเที่ยวในฐานะเป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว แต่ควรมองเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้มาเที่ยวและเจ้าของพื้นที่ ในด้านต่างๆ เช่น การจัดการป่าชุมชน การแลกเปลี่ยนประเพณี-วัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

4.ชุมชนต่างๆ ร่วมกับนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานของรัฐ จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากร จัดการการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาประสบการณ์ ความรู้และความมั่นใจในตนเองให้เพิ่มมากขึ้น

5.ชุมชนควรมีกระบวนการในการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมในชุมชน เช่น กระจายที่พัก ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นแรงงานหรือการขายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

6.ชุมชนจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและพยายามที่จะมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ

ระบบนิเวศ ตลอดจนอธิบายวัฒนธรรมประเพณีและความหมายของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ เพราะสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรม เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเข้าใจซึ่งกันและกัน

5.5.2 สำหรับหน่วยงานของภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

- 1.ผลักดันการท่องเที่ยวของชุมชนให้เข้าสู่แผนการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลางและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2.ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป โดยมีทิศทางที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 3.พัฒนาทางเลือกในรูปแบบการท่องเที่ยวให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย
- 4.ส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้รู้จักการทำงานด้านการตลาดการท่องเที่ยวมากขึ้น
- 5.ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกองทุนสิ่งแวดล้อม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 6.พัฒนาองค์ความรู้ขององค์กรชาวบ้านในการจัดการการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็ง โดยสามารถวางแผนงาน จัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นต้น

5.5.3 สำหรับระดับนโยบายในการจัดการท่องเที่ยว

- 1.นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว จะต้องให้ความสำคัญกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และการละเมิดสิทธิของคนท้องถิ่น
- 2.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องทำหน้าที่ในการควบคุมดูแลผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว มากกว่าการโฆษณาขายแหล่งท่องเที่ยว
- 3.การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว หรือเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการท่องเที่ยวเป็นเพียงกิจกรรมเสริม เท่านั้น
- 4.การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นจริงได้ ต้องมีกฎหมายรองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

5.5.4 สำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อหารูปแบบแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นโครงการศึกษาอย่างต่อเนื่องหรือโครงการระยะยาว เพื่อที่จะได้รูปแบบแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวที่เหมาะสมมากขึ้น

2. ควรสนับสนุนให้เกิดการศึกษาลักษณะที่เกิดจากการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำ มาเป็นบทเรียนในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวในอนาคต

บรรณานุกรม

ปฐิติ อาคมานนท์ มอนซอนและคณะ.2535.ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนท้องถิ่นคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.กรุงเทพฯ

โครงการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชนบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี.2540.รายงานการสำรวจข้อมูลและจัดวางโครงการหมู่บ้านเป้าหมายปี 2540 ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี.กลุ่มวิชาการ สำนักงานป่าไม้เขตอุบลราชธานี.กรมป่าไม้

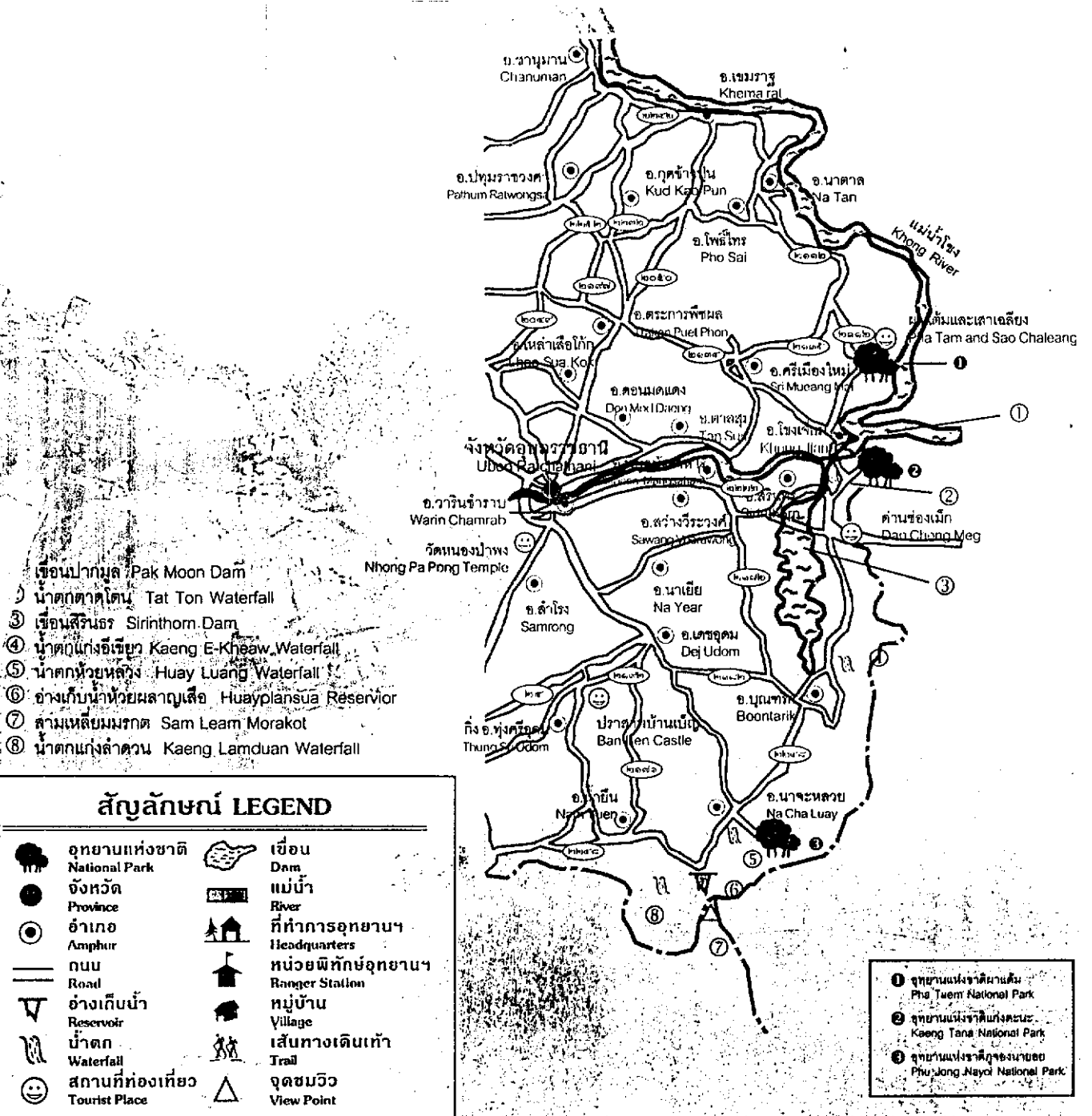
.สำนักงานป่าไม้เขตอุบลราชธานี.2541.รายงานการศึกษาการใช้ประโยชน์ไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงของราษฎรรอบป่าอนุรักษ์.กรมป่าไม้

ไชยศ วิชญพงศ์และคณะ.2543.สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ของพื้นที่ป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี.สำนักงานป่าไม้เขตอุบลราชธานี.กรมป่าไม้

-----2543.ข้อมูลพื้นฐานและการวางแผนการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี.สำนักงานป่าไม้เขตอุบลราชธานี.กรมป่าไม้

ภาคผนวก

แผนที่จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดอุบลราชธานี

1. ลักษณะทั่วไป

จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่บริเวณที่เรียกว่าแอ่งโคราช (Korat basin) โดยสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 68 เมตร (227 ฟุต) มีแม่น้ำโขงเป็นแนวเขตกับจังหวัดอุบลราชธานีกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำชีมาบรรจบกับแม่น้ำมูลซึ่งไหลผ่านกลางจังหวัดจากทิศตะวันตกมายังทิศตะวันออกแล้วไหลลงสู่แม่น้ำที่อำเภอโขงเจียมและมีลำน้ำใหญ่อีกหลายแห่ง ได้แก่ ลำเซบาย ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อยและมีภูเขาสลับซับซ้อนหลายแห่ง บริเวณชายแดนทางตอนใต้ที่สำคัญ คือ เทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งกั้นอาณาเขตกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนกัมพูชา

2. อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดยโสธรและจังหวัดมุกดาหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษและมีพรมแดนติดกับ ประเทศ

กัมพูชาประชาธิปไตยระยะทางตามพรมแดน 69 กิโลเมตร

ทิศตะวันออก พรมแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นแดน ระยะทาง 187 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร และอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

ด้วยมีที่ตั้งอันเหมาะสม มีประวัติความเป็นมายาวนาน ทำให้เมืองอุบลราชธานี เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหาร มั่งคั่งด้วยมรดกทางอารยธรรมและมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่ผูกพันกับสายน้ำอย่างลึกซึ้ง

3. ทรัพยากรธรรมชาติ

1. ทรัพยากรป่าไม้ สภาพพื้นที่ จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 18,906.89 ตร.กม. หรือประมาณ 11,816,311.25 ไร่

2. พื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมายมีประมาณ 7,031.45 ตร.กม. หรือประมาณ 4,394,661.63 ไร่ หรือประมาณ 37.19 % ของพื้นที่ประกอบด้วย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

-ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 58 ป่า มีพื้นที่ประมาณ 6,508.57 ตร.กม. หรือประมาณ 4,090,477 ไร่

-ป่าไม้ถาวรตามมติ ครม. จำนวน 33 ป่า มีพื้นที่ประมาณ 522.88 ตร.กม. หรือประมาณ 326,806 ไร่

พื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในจังหวัดอุบลราชธานี มีทั้งสิ้น 605,625 ไร่ แยกเป็น

-เขตอุทยานแห่งชาติ จำนวน 2 แห่ง มีเนื้อที่ประมาณ 478,750 ไร่

-เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง เนื้อที่ประมาณ 126,595 ไร่

พื้นที่ตามสภาพที่เป็นจริงจากการถ่ายแปลภาพถ่ายทางดาวเทียม Landsat-5 เพื่อสำรวจหาเนื้อที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปี 2534 ปรากฏว่า ท้องที่จังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ 2,292,656 ไร่หรือประมาณ 19.40% เท่านั้น โดยในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา (2532-2534) เนื้อที่ป่าลดลงในอัตราประมาณ 68,359.5 ไร่/ปี(แผนลงทุน จังหวัดอุบลราชธานี,2537)

การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ สำหรับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 58 ป่า ของจังหวัดอุบลราชธานีได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 จำแนกเขตการใช้ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้(Zoning) ไว้ดังนี้

-พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์(c) เนื้อที่ประมาณ 1,827,337.00 ไร่ หรือประมาณ 41.29 %

-พื้นที่ป่าเศรษฐกิจ (E) เนื้อที่ประมาณ 2,324,856.00 ไร่ หรือประมาณ 52.54%

-พื้นที่เหมาะสมต่อการเกษตร(A) เนื้อที่ประมาณ 273,130.00 ไร่ หรือประมาณ 6.17 %

4. แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำผิวดิน ได้แก่ น้ำในแม่น้ำและลำน้ำต่างๆ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดปลายน้ำ แม่น้ำที่สำคัญๆ ทุกสายของภาค คือ

1.ลำเซบาย เป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำมูล มีความยาวประมาณ 200 กิโลเมตร ไหลผ่านอำเภออำนาจเจริญ อำเภอดุสิต อำเภอพิบูลย์รักษ์ อำเภอเมือง อำเภอโขงเจียม อำเภอเมืองอุบลราชธานี

2.ลำโดมใหญ่ เป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำมูล มีความยาวประมาณ 250 กิโลเมตร ต้นน้ำอยู่ในท้องที่อำเภอขุขันธ์ไหลไปทางทิศเหนือผ่านอำเภอฟันผาลามังสาหารไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอฟันผาลามังสาหาร

3.ลำโดมน้อย เป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำมูล มีความยาวประมาณ 150 กิโลเมตร ต้นน้ำอยู่ในอำเภอบุณฑริก ไหลผ่านบริเวณที่เป็นภูเขา

5.แหล่งน้ำใต้ดิน จังหวัดอุบลราชธานีมีแหล่งน้ำใต้ดินหรือน้ำบาดาลอยู่ทั่วไป แต่มีปริมาณคุณภาพและความตื้นลึกแตกต่างกันไปตามสภาพธรณีวิทยาและอุทกวิทยา

6.ลักษณะทางเศรษฐกิจ

แรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะปรากฏว่ากำลังแรงงานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยส่วนใหญ่จะยังคงอยู่ในอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาได้แก่ สาขาการบริการ พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม

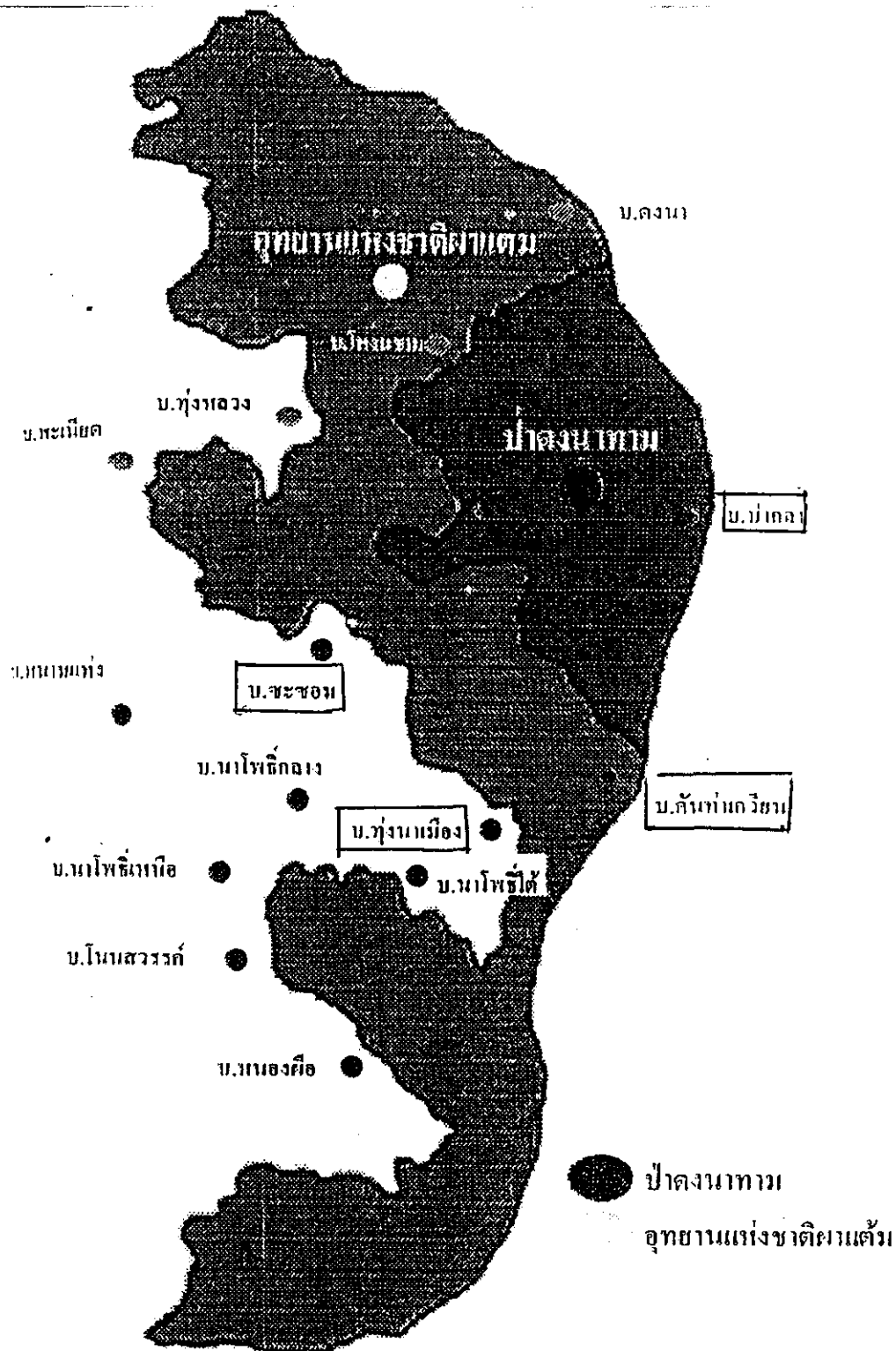
7.แหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาของนันทนา อนันต์ไทย(2537) ที่ศึกษาลักษณะกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมไปถึงศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว และสภาพปัญหาอุปสรรคที่มีผลต่อการท่องเที่ยวของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อที่จะวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าสภาพภาพทั่วไปเอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทั้งสภาพภูมิประเทศ วัฒนธรรมและประเพณีที่เก่าแก่ตลอดจนความพร้อมของการให้บริการทางด้านสาธารณูปการส่งผลให้ตลาดการท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ ในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานีจะมีทั้งหมด 33 แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์และโบราณสถาน และประเภทศิลปกรรม ประเพณีและกิจกรรม

แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในอำเภอเมือง อำเภอวารินชำราบ อำเภอพิบูลมังสาหาร และอำเภอโขงเจียม สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในอำเภอเมืองนั้นจะมีจุดเด่นในด้านประวัติศาสตร์และโบราณสถาน รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีกิจกรรมของท้องถิ่นซึ่งแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมืองนี้ยังมีศักยภาพในการพัฒนาอยู่เกณฑ์สูงด้วย ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นทั้งในด้านธรรมชาติ และด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของคนในท้องถิ่น ถึงแม้ความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวจะอยู่เกณฑ์

สูงแต่เมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในอำเภอเมืองแล้วพบว่ายังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในอำเภอโขงเจียมที่จะมีจุดเด่นในด้านธรรมชาติมาก ทั้งนี้เพราะมีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม และยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ซึ่งนับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอที่มีศักยภาพอยู่ในเกณฑ์สูงเช่นเดียวกับอำเภออื่นๆ

แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ดำเนินการ

อุทยานแห่งชาติผาแต้ม

อุทยานแห่งชาติผาแต้ม แต่เดิมอุทยานแห่งนี้มีเทือกเขาหนาแน่น เป็นแนวเขาภูพานที่อยู่สุดทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งแยกออกเป็นสองเทือกคือ ภูจันทร์แดงและภูดงนาทาม ยอดเขาบริเวณนี้ จะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 260 เมตร และสูงจากพื้นดินประมาณ 160 เมตร ส่วนที่เป็นหน้าผาชันจะสูงราว 40 เมตร มีพื้นที่ครอบคลุม อยู่ในท้องที่อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่านานาชนิด ซึ่งพื้นที่ประกอบด้วยสภาพป่าที่สมบูรณ์ สัตว์ป่านานาชนิด มีจุดที่สวยงามตามธรรมชาติมากมาย เช่น ผาชัน น้ำตกสร้อยสวรรค์ เสาเฉลียง ถ้ำป่าภูหารีย์ ภูนาทาม เป็นต้น อีกทั้งได้มีการค้นพบภาพเขียนสีโบราณ สมัยก่อนประวัติศาสตร์แห่งแรกในประเทศไทย ที่มีลำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศลาวเป็นแนวเขตอุทยานแห่งชาติที่ยาวที่สุด ทำให้สามารถมองเห็นทิวทัศน์ป่าเขา ทางฝั่งประเทศลาวได้เป็นอย่างดี

เนื่องจากพื้นที่ในการดูแลของอุทยานมีเป็นจำนวนมาก และไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง จึงได้จัดให้มีหน่วยย่อยขึ้นในแต่ละจุดที่สำคัญ เพื่อช่วยกันดูแลรักษาป่า ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติผาแต้มมีหน่วยย่อย 6 หน่วยคือ

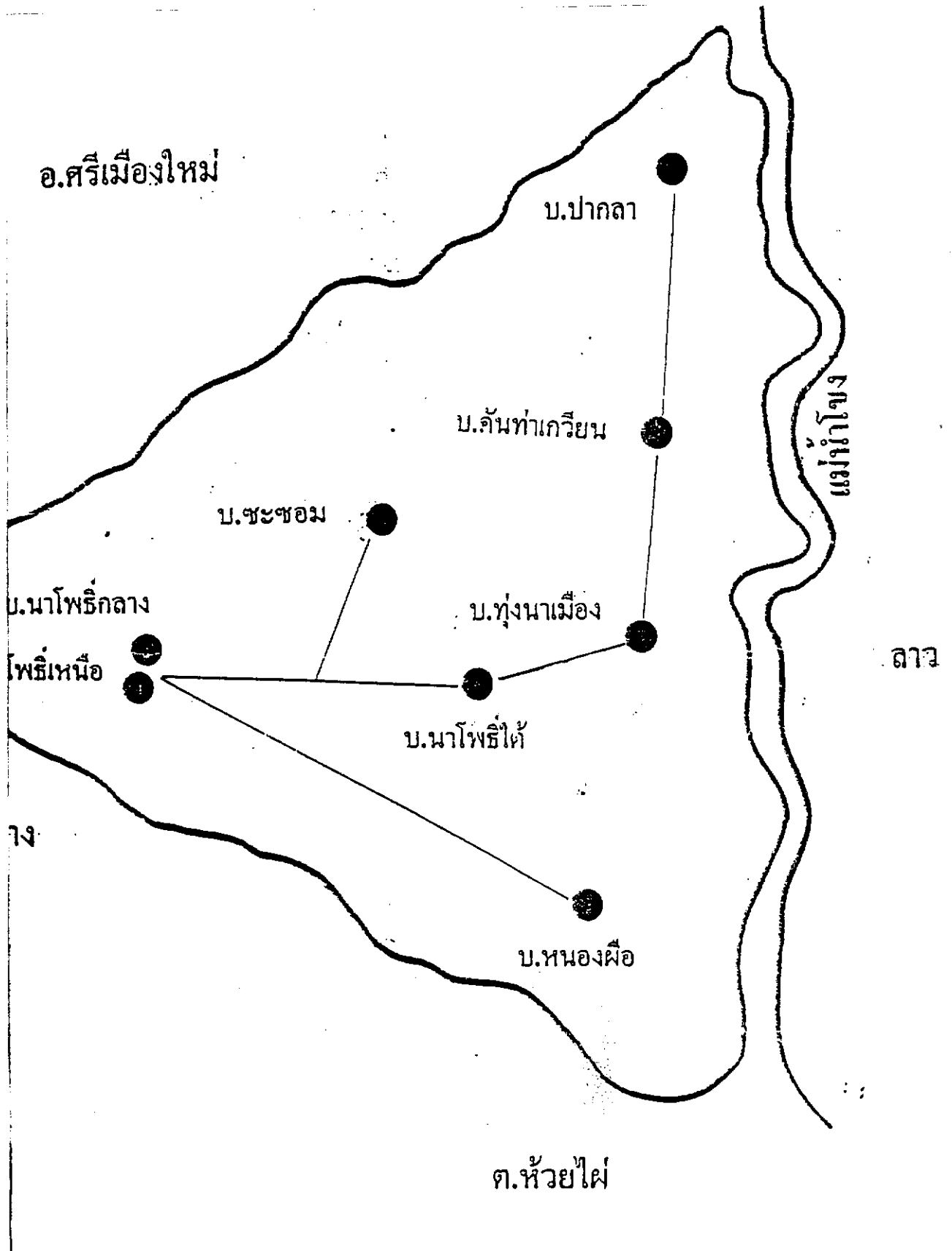
- 1.หน่วยผาแต้ม
- 2.หน่วยห้วยหลวง
- 3.หน่วยน้ำตกสร้อยสวรรค์
- 4.หน่วยคันทำเกวียน
- 5.หน่วยห้วยทราย
- 6.หน่วยห้วยผาชัน

สภาพพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า

สภาพป่าโดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ลักษณะเป็นป่าโปร่ง ต้นไม้แคระแกร็น แต่มีความสวยงามตามธรรมชาติ พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ เต็ง รัง เหียง ประดู่ และ ไม้พื้นล่างเป็นพวกป่าหญ้าต่างๆ ข่อยหิน และยังมีดอกไม้ที่สวยงามขึ้นอยู่ตามซอกหินทั่วไป เช่น หยาดน้ำค้าง แดงอุบล เอนข้า เหลืองพิสมร ตลอดจนมีทุ่งดอกไม้จำพวกกุติตา สร้อยสุวรรณ ทิพย์เกสร กระดุมเงิน ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก กระจายทั่วพื้นที่ สภาพป่าจะเปลี่ยนเป็นป่าดิบแล้งในบริเวณที่ราบลุ่มแถบริมห้วยหรือริมแม่น้ำ เนื่องจากมีความชุ่มชื้นพอประมาณตลอดปีพันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ยาง กะบาก รกฟ้า ตะแบกเถิด เต็ง แดง ไม้พื้นล่างเป็นพวกเถา ไม้เลื้อย ต่างๆ นอกจากนี้ยังพบป่าสนสองใบที่ขึ้นเองตามธรรมชาติกระจัดกระจายในส่วนที่เป็นพื้นราบบนภูต่างๆ ทั่วพื้นที่

สัตว์ป่าประเภทเลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ยังไม่พบ แต่พบสัตว์ขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก เช่น อีเห็น สุนัขจิ้งจอก กระต่ายป่า อีเก้ง ชะมด บ่าง ในฤดูแล้งเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดลงมาก จะพบเห็นสัตว์ประเภทหนูป่า เสียงผาวายน้ำข้ามมาจากฝั่งประเทศลาวอยู่เสมอ เนื่องจากพื้นที่บางตอนอยู่ในลำน้ำโขง จึงมีปลาน้ำจืดชนิดต่างๆ มากมาย นอกจากนี้ยังมีนกนานาชนิดที่พบเห็นในพื้นที่ด้วย เช่น นกขุนทอง นกยูง เขียว อีกา นกขุนแก้ว นกกระเต็น เป็นต้น

แผนผังตำบลนาโพธิ์กลาง

ข้อมูลพื้นฐานตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ลักษณะทั่วไป

อำเภอโขงเจียม เป็นอำเภอเล็กๆ ตั้งอยู่ปลายสุดด้านทิศตะวันออกของประเทศไทยที่ถูกโอบกอดด้วยสายน้ำ ธรรมชาติและอารยธรรม ซึ่งเป็นจุดบรรจบของสายน้ำ ระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล ทำให้เกิดเป็น"แม่น้ำสองสี" ทางด้านทิศเหนือของโขงเจียมคือ"อุทยานแห่งชาติผาแต้ม" ได้ครอบคลุมผืนป่าและเทือกเขาเดียวกับแม่น้ำโขงเป็นแนวยาว ทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกติดกับอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ที่ครอบคลุมผืนป่าและแนวเขา 2 ผัง แม่น้ำมูลกว่า 80 ตารางกิโลเมตร โขงเจียมจึงเป็นบริเวณที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติที่น่าสนใจ เช่นสายน้ำ แก่งหิน ป่าไม้ น้ำตก พลาหิน เสาเฉลียง เฝิงผา และสภาพทางธรรมชาติอื่นๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่

อำเภอโขงเจียมมีทั้งหมด 5 ตำบล คือ ตำบลโขงเจียม ตำบลนาโพธิ์กลาง หนองแสงใหญ่ ห้วยยาง ห้วยไผ่ มีประชากรทั้งหมด 30,565 คน แยกเป็นชาย 15,605 คน หญิง 14,960 คน(ที่ว่าการอำเภอโขงเจียม,2543)

ตำบลนาโพธิ์กลาง

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากจังหวัดอุบลราชธานีเป็นระยะทาง 120 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอโขงเจียม เป็นระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมติดต่อได้ 3 เส้นทาง คือ เส้นทางด้านอำเภอโขงเจียม เส้นทางอำเภอศรีเมืองใหม่ และเส้นทางอำเภอเขมราฐ มีพื้นที่ตำบลทั้งสิ้นประมาณ 142,635 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	อำเภอโพธิ์ไทร
ทิศใต้	จด	แม่น้ำโขง
ทิศตะวันออก	จด	ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม
ทิศตะวันตก	จด	ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลนาโพธิ์กลาง มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเนินเขาสลับที่ราบ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย บางพื้นที่เป็นลานหิน สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ

ลักษณะการปกครอง

ตำบลนาโพธิ์กลาง มีหมู่บ้านในเขตการปกครอง จำนวน 9 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านนาโพธิ์กลาง	หมู่ที่ 1	นายชิน	แสงเนตร	กำนัน
2. บ้านนาโพธิ์ใต้	หมู่ที่ 2	นายพันธ์	มัสธรรม	ผู้ใหญ่บ้าน
3. บ้านคันท่าเกวียน	หมู่ที่ 3	นายสังข์	รักเนตร	ผู้ใหญ่บ้าน
4. บ้านหนองผือ	หมู่ที่ 4	นายประดิษฐ์	พากเพียร	ผู้ใหญ่บ้าน
5. บ้านปากลา	หมู่ที่ 5	นายสมพงษ์	คงทน	ผู้ใหญ่บ้าน
6. บ้านทุ่งนาเมือง	หมู่ที่ 6	นายสำเนียง	ภูทอง	ผู้ใหญ่บ้าน
7. บ้านชะยอม	หมู่ที่ 7	นายแสง	แสงสุรีย์	ผู้ใหญ่บ้าน
8. บ้านนาโพธิ์เหนือ	หมู่ที่ 8	นายประทีน	แถมวงศ์	ผู้ใหญ่บ้าน
9. บ้านโนนสวรรค์	หมู่ที่ 9	นายประเดิม	ชินพาส	ผู้ใหญ่บ้าน

(สำรวจข้อมูล:2544)

ประชากร

ตำบลนาโพธิ์กลาง มีประชากรทั้งหมดประมาณ 6,539 คน แยกเป็นชาย 3,332 คน หญิง 3,207 คน (จากที่ว่าการอำเภอโขงเจียม,2544)

สภาพเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก รองลงมาคืออาชีพรับจ้างทั่วไปและประมง เนื่องจากพื้นที่ส่วนมากจะอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์จึงทำให้ไม่มีกรรมสิทธิ์หรือเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน เนื่องจากที่ดินเดิมเป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคง ทุรกันดารและอยู่ในเขตป่าสงวนก่อนที่จะประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ประกอบกับลักษณะดินส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่เหมาะแก่การทำเกษตร จึงทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการผลิตเพื่อบริโภคภายในชุมชน ส่วนมากจะขาดแคลนข้าว ทำให้ชาวบ้านจะต้องพึ่งพาป่าและผลผลิตจากป่าเป็นรายได้หลักของบางหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านชะยอม บ้านคันท่าเกวียน บ้านทุ่งนาเมือง บ้านปากลา เป็นต้น การแก้ปัญหาในโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

การขาดแคลนข้าว ชาวบ้านจะหาผลผลิตจากป่าหรือป่านำไปแลกข้าว โดยจะมีการเหมารถไปกันทั้งหมู่บ้าน เช่น บ้านปากลา ที่มีการทำนาเป็นส่วนน้อย ชาวบ้านส่วนมากจะทำประมง จึงทำให้ขาดแคลนข้าว ประมาณเดือน 3 ชาวบ้านจะเหมารถนำผลผลิตต่างๆ เช่น ปลาจำ หน่อไม้ปืบ ขี้ไต้ ไปแลกข้าวที่หมู่บ้านในอำเภอศรีเมืองใหม่ หรือชุมชนที่มีญาติ

จากเอกสารรายงานความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือน รายหมู่บ้าน(จปฐ.2)ปี 2543 พบว่ารายได้เฉลี่ยของ ต.นาโพธิ์กลางสูงสุด คือ บ้านหนองผือ มีรายได้เฉลี่ย 10,936 บาทต่อครัวเรือน และต่ำสุด คือ บ้านปากลา 6,918.33 บาทต่อครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังนี้

หมู่บ้าน	รายได้เฉลี่ย	จำนวนครอบครัว
ชะขอม	8,663	407
โนนสวรรค์	9,984	314
นาโพธิ์กลาง	9,750	664
หนองผือ	10,936	779
ทุ่งนาเมือง	5,564	747
คันท่าเกวียน	7,200	299
ปากลา	6,918.33	303
นาโพธิ์เหนือ	9,796	752
นาโพธิ์ใต้	9,562	936
รวม	7,373	5,210

ที่มา:รวบรวมจากข้อมูลจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือน ประจำปี 2543

สถานบันการศึกษา

ตำบลนาโพธิ์กลางมีโรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ 7 แห่ง คือ

1. โรงเรียนบ้านนาโพธิ์กลาง

ตั้งอยู่ที่บ้านนาโพธิ์กลาง หมู่ที่ 1
- 2.โรงเรียนบ้านนาโพธิ์ใต้

ตั้งอยู่ที่บ้านนาโพธิ์ใต้ หมู่ที่ 2
3. โรงเรียนบ้านคันท่าเกวียน

ตั้งอยู่ที่บ้านคันท่าเกวียน หมู่ที่ 3
4. โรงเรียนบ้านหนองผือ

ตั้งอยู่ที่บ้านหนองผือ หมู่ที่ 4
- 5.โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านปากลา

ตั้งอยู่ที่บ้านปากลา หมู่ที่ 5

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

6. โรงเรียนบ้านทุ่งนาเมือง

ตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งนาเมือง หมู่ที่ 6

7. โรงเรียนบ้านชะขอม

ตั้งอยู่ที่บ้านชะขอม หมู่ที่ 7

วัฒนธรรมความเชื่อ

ชาวบ้านจะนับถือศาสนาพุทธ และนับถือผี จะเห็นได้จากมีป่าดอนปู่ตา ซึ่งชาวบ้านจะมีการบูชาหรือแสดงความเคารพ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนใดที่มีการทำนา ก่อนถึงฤดูกาลลงนาก็จะมีการบอกกล่าวกับปู่ตาของแต่ละพื้นที่ เมื่อจะเอาข้าวมาใส่เล้าก็มีการเลี้ยงปู่ตาอีกครั้ง นับว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่วมมือร่วมใจในการดูแลรักษาปู่ตาและใช้ประโยชน์จากป่าปู่ตา

สถาบันสงฆ์

ตำบลนาโพธิ์กลาง มีวัดตั้งอยู่ 10 แห่ง และสำนักสงฆ์ 10 แห่งคือ

1. วัดโพธิ์ธาราม	ตั้งอยู่ที่นาโพธิ์กลาง	หมู่ที่ 1
2. สำนักสงฆ์ถ้ำอนันตดา	ตั้งอยู่ที่บ้านนาโพธิ์กลาง	หมู่ที่ 1
3. สำนักสงฆ์ 2 แห่ง	ตั้งอยู่ที่บ้านนาโพธิ์กลาง	หมู่ที่ 1
4. วัดนาโพธิ์ใต้	ตั้งอยู่ที่บ้านนาโพธิ์ใต้	หมู่ที่ 2
5. วัดถ้ำพุทธจริวัฒน์	ตั้งอยู่ที่บ้านคันท่าเกวียน	หมู่ที่ 3
6. วัดแสนสำราญ	ตั้งอยู่ที่บ้านหนองผือ	หมู่ที่ 4
7. สำนักสงฆ์ถ้ำพระยาวานร	ตั้งอยู่ที่บ้านหนองผือ	หมู่ที่ 4
8. วัดป่าแสนสำราญ	ตั้งอยู่ที่บ้านหนองผือ	หมู่ที่ 4
9. วัดบ้านปากลา	ตั้งอยู่ที่บ้านปากลา	หมู่ที่ 5
10. วัดถ้ำละมุง	ตั้งอยู่ที่บ้านปากลา	หมู่ที่ 5
11. วัดถ้ำอมรวิสุทธิธาราม	ตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งนาเมือง	หมู่ที่ 6
12. สำนักสงฆ์ 3 แห่ง	ตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งนาเมือง	หมู่ที่ 6
13. วัดบ้านชะขอม	ตั้งอยู่ที่บ้านชะขอม	หมู่ที่ 7
14. สำนักสงฆ์ 1 แห่ง	ตั้งอยู่ที่บ้านชะขอม	หมู่ที่ 7
15. สำนักสงฆ์โพธิ์สวรรค์	ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสวรรค์	หมู่ที่ 8
16. วัดบ้านโนนสวรรค์	ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสวรรค์	หมู่ที่ 9
17. สำนักสงฆ์ถ้ำผาขาว	ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสวรรค์	หมู่ที่ 9

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

กลุ่ม/องค์กร ภายในตำบล

ตำบลนาโพธิ์กลางจะมีการรวมกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทอดผ้า
ย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ คือ กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มมัคคุเทศก์ เป็นต้น

ลักษณะดิน

สภาพดินจะมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ลักษณะดินจะเป็นดินร่วนปนทราย สามารถทำ
เกษตรได้เฉพาะในช่วงฤดูฝน บางพื้นที่เป็นลานหิน ไม่มีการเข้าทำประโยชน์ ผลผลิตทางการ
เกษตรจึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝน

ทรัพยากรน้ำ

มีแหล่งน้ำสำคัญภายในเขตตำบล ได้แก่

- 1.แม่น้ำโขงฯไหลผ่านทางด้านทิศตะวันออกของพื้นที่ตำบล ผ่านบ้านนาโพธิ์ได้
บ้านคันท่าเกวียน บ้านทุ่งนาเมือง บ้านหนองผือ และบ้านปากลา
- 2.มีลำห้วยกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ

ทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่ของตำบลนาโพธิ์กลางส่วนมากจะอยู่รอบๆ ป่าดงนาทาม ทำให้มีการพึ่งพิงป่าเป็น
อย่างมาก เมื่อป่าได้เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วทำให้ชาวบ้านมีความต้องการที่จะดูแลรักษาป่าร่วม
กับรัฐ ตำบลนาโพธิ์กลางจะมีป่าชุมชนทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เริ่มดำเนินการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนตั้ง
แต่ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา โดยจัดตั้งกลุ่มองค์กร กฏ กติกา และกำหนดแนวทางการดำเนินงาน
ต่างๆ ซึ่งยังไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ เนื่องจากติดขัดด้วยข้อระเบียบกฎหมายของอุทยานแห่งชาติ
ผาแต้ม ที่ไม่เอื้ออำนวยให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และองค์กรชุมชน
บางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการดำเนินงาน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจ รูปแบบวิธีการ
ดำเนินงาน ความเสียสละ ความสามัคคี ตลอดจนประโยชน์ที่จะได้รับจากป่าชุมชน

พื้นที่ป่าชุมชน

- 1.พื้นที่ป่าชุมชนบ้านนาโพธิ์กลาง มีพื้นที่ทั้งหมด 1,050 ไร่

- 2.พื้นที่ป่าชุมชนบ้านนาโพธิ์ใต้ มีทั้งหมด 4 แห่ง คือ

2.1 ป่าดอนปู่ตา มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

2.2 ปาดอนโรง	มีพื้นที่ ประมาณ 55 ไร่
2.3 ปาด้วยนาโพธิ์	พื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่
2.4 ปาด้วยทราย	มีพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่
3. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านคันท่าเกวียน	มีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่
4. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านหนองผือ	พื้นที่ประมาณ 2,222 ไร่
5. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปากลา	พื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่
6. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งนาเมือง	พื้นที่ประมาณ 6,000 ไร่
7. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านชะยอม	พื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่
8. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านนาโพธิ์เหนือ	พื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่
9. พื้นที่ป่าชุมชนบ้านโนนสวรรค์	พื้นที่ประมาณ 800 ไร่

สภาพสังคมและวัฒนธรรม

ทางด้านวัฒนธรรมจะเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยอีสาน ประเพณีและวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติกันทุกแห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ก็มีความคล้ายคลึงกัน แต่ประเพณีที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาไม่ขาดสายในรอบปีคือ ฮีตสิบสองหรือประเพณีสิบสองเดือน ฮีตสิบสองเป็นเรื่องของความเชื่อในพระพุทธศาสนาและประเพณีที่จะให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญเป็นประจำทุกๆ เดือนของรอบปี ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเพณีแรกของฮีตสิบสองจะต้องเริ่มต้นด้วย เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย เป็นงานบุญเข้ากรรม ซึ่งต้องเป็นการออกจากกรรมประจำปีตามวิธีการของพระสงฆ์ 6 วันกล่าวคือ พระสงฆ์ที่ทำความผิดทางวินัยจะต้องเข้ากรรมเพื่อสารภาพผิดต่อหน้าคณะสงฆ์ ในระยะนี้ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสจะพากันจัดหาอาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้เล็กๆ น้อยๆ ไปถวาย เพื่อช่วยสงเคราะห์ให้การเข้ากรรมของท่านดำเนินไปด้วยดี นอกจากนั้นยังได้ฟังเทศน์ฟังธรรมเป็นการได้บุญ ประเพณีเข้ากรรมนี้บางแห่งเชื่อว่า เป็นการทดแทนและระลึกถึงคุณมารดาเพราะมารดาเคยอยู่กรรมนั้นมาแล้ว ฉะนั้นเมื่อบวชแล้วจะแทนคุณมารดาได้ต้องอยู่กรรมเสียก่อน ประเพณีเข้ากรรมนี้ไม่ได้กำหนดวันลงไปแน่นอน แต่จะอยู่ระหว่างเดือนอ้าย

เดือนยี่ จะมีการทำบุญคูณลาน เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเก็บและการนวดข้าว ทำในช่วงที่ข้าวออกรวงแก่จัดและรอการเก็บเกี่ยว

เดือนสาม เป็นการทำบุญข้าวจี จนมีคำพูดติดปากชาวบ้านอีสานประโยคหนึ่ง"เดือนสาม ค้อย เจ้าหัวค้อยบุญข้าวจี" หมายความว่า พอเดือนสามผ่านไป พระก็ค้อยบุญข้าวจี งานบุญข้าวจี วันงานเป็นงานที่ครึกครื้นพอสมควร ชาวบ้านจะเอาข้าวเหนียวมาปั้นแล้วจี คำว่าจีก็คือปิ้ง บุญข้าวจี นั้นเอง ในวันงานบุญข้าวจี พระท่านจะตักลงตักปลูกชาวบ้านให้ลุกขึ้นมาจัดทำข้าวจี วิธีทำคือนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนขนาดโตเท่าไข่ห่านแล้วเสียบปลายไม้ที่เหลาเตรียมไว้ ไม้ไผ่นี้นี้ยาวประมาณ 75 เซนติเมตร ใหญ่ขนาดเท่านิ้วมือ จีหรือฮ้งบนไฟอ่อนๆ พลิกไปพลิกมาจนเหลืองทั่วกันดีแล้ว นำมาทอดด้วยไฟแล้วนำไปจี่อีกที่ ไข่ที่ใช้ทานี้ใช้ทั้งไข่แดงและไข่ขาวตีให้เข้ากัน พอไข่เหลืองมีกลิ่นหอมก็ตักไม้ออก เอาน้ำตาลปึกหรือน้ำตาลอ้อยใส่เข้าไปเป็นไส้หวาน จึงนำไปถวายพระเท่าใดก็ได้แล้วแต่ความศรัทธา ประมาณ 7 นาฬิกา พระท่านจะตีโปง(ระฆังไม้) ชาวบ้านก็นำข้าวจีพร้อมด้วยอาหารหวานคาวชนิดต่างๆ ไปถวายพระ จากนั้นก็มีการถือศีลฟังพระเทศน์ เสร็จจากเลี้ยงพระก็มีการเล่นปี่ตาเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตบเวทีตาต่อบรรพบุรุษ

เดือนสี่ เป็นงานทำบุญพระเวส((พระเวศ) หรือบุญคบขันหรือเทศน์มหาชาติ เป็นงานใหญ่ประจำปีงานหนึ่ง โดยมากจะเชิญคนบ้านอื่นตำบลอื่นมาร่วมด้วย การทำบุญพระเวสจะแบ่งออกเป็นสามวัน วันแรกเป็นวันรวมหรือที่พื้นเมืองเรียกว่า "เมื่อโฮม" วันที่สองมีการแห่พระเวสสังครจะมีการตกแต่งศาลาให้คล้ายกับศาลาพระเวสสังครในเขาวงกต ชาวบ้านมีหน้าที่จัดอาหารมาเลี้ยงพระและแขก งานนี้จะมีผู้คนจากที่ต่างๆ มาชุมนุมกันทั้งคนหนุ่มคนสาว คนแก่ ต่างคนก็ต่างรวมแรงรวมใจกันหาเงินเข้าวัด เพื่อที่พระจะได้นำเงินไปบูรณะซ่อมแซมวัด เมื่อมีงานชาวบ้านก็จะสนุกสนาน เมื่อเลิกต่างก็มีจิตใจอิ่มเอิบจากผลบุญกุศลที่ได้ทำไป

เดือนห้า เป็นงานบุญสงฆ์หรือที่รู้จักกันทั่วๆ ไปว่า วันสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 เมื่อถึงงานสงกรานต์ชาวบ้านจะหยุดทำงานเป็นเวลาถึง 7 วัน ในระหว่างนั้นก็จะมีการสงฆ์พระพุทธรูป พระสงฆ์ โดยชาวบ้านจะทำผาม(ปะรำ)แล้วเชิญพระพุทธรูปขึ้นไปประดิษฐาน ณ ปะรำที่ บนปะรำจะมีรางน้ำทำเป็นรูปพระยานาคสองอันไว้สำหรับสงฆ์พระพุทธรูปหนึ่ง พระสงฆ์ที่หนึ่ง

ในตอนเช้าของงานบุญสงฆ์ ชาวบ้านก็พากันทำบุญตักบาตรและถวายอาหาร พอถึงกลางวันก็ถวายเพล ราวเที่ยงวันจึงนำดอกไม้ ธูป เทียน น้ำขมิ้นและน้ำหอมไปสงฆ์พระ แล้วรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จากนั้นก็มีการสาดน้ำ ตอนบ่ายหลังจากเล่นสาดน้ำแล้วก็จะไปเก็บดอกไม้ตามไร่นาป่าเขาใกล้ๆ หมู่บ้านมาเตรียมไว้บูชาพระในตอนเย็น ตอนค่ำเป็นเวลาที่พักเทศน์ในโรงธรรม ปฏิบัติดังนี้ทุกวันจนครบ 7 วัน พอถึงวันสุดท้ายจะมีการก่อพระ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

เจดีย์ทรายกันริมน้ำหรือบริเวณวัด มีการตกแต่งประดับประดาด้วยธงทิวสวยงาม จากนั้นจึงอันเชิญพระพุทธรูปขึ้นไปเก็บไว้ตามเดิม

เดือนหก จะมีการทำบุญวิสาขบูชา ฟังเทศน์และเวียนเทียน ชาวอีสานยังมีประเพณีประจำท้องถิ่นที่สำคัญอีกอย่างคือ บุญสัจจะหรือบุญบั้งไฟ ซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือน 6 ทุกปี ถือว่าเป็นการยิงบั้งไฟขึ้นไปบูชาเทวดาเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล บั้งไฟจะสูงหรือไม่จะเป็นการพยากรณ์ถึงความอุดมสมบูรณ์ ของข้าวปลาอาหาร

พอมถึงเดือนหก ภายในตำบลจะมีการรวมกันทำบุญบั้งไฟก็จะปาวร้องให้หมู่บ้านใกล้เคียงเตรียมจัดทำบั้งไฟ

เมื่อถึงวันโฮมหรือวันรวมนัดกัน ชาวบ้านจะพากันไปแห่บั้งไฟมายังวัด มีเกิดเหิง และการฟ้อนต่างๆ จากนั้นก็มีการจุดบั้งไฟแข่งกัน ของใครขึ้นสูงเป็นฝ่ายชนะ ของใครแพ้ก็จะถูกโยนลงน้ำเป็นที่สนุกสนาน

เดือนเจ็ดจะมีงานบุญขำชะ คือการชำระล้างจิตใจให้ผ่องใสสะอาดปราศจากมลทินเรื่องเศร้าหมอง ด้วยการฟังธรรมถือศีลให้ทาน เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข

เดือนแปด คืองานบุญเข้าพรรษา ซึ่งจัดให้มีในวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 มีการหล่อเทียนพรรษา ตกแต่งอย่างสวยงามเพื่อประกวด อันเป็นประเพณีของภาคอีสาน มีการเลี้ยงพระและฟังเทศน์

เดือนเก้า เป็นงานบุญประดับดิน ซึ่งจัดกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 สาเหตุที่ทำให้เกิดการทำบุญข้าวประดับดินนั้นกล่าวไว้แตกต่างกันออกไป งานบุญนี้ชาวบ้านจะจัดอาหารคาวหวานมากมาย บูหรี ใส่กระทงหรือห่อเตรียมไว้แต่คืนแรม 13 ค่ำ พอตี 4 ของวันแรม 14 ค่ำ ก็จะนำข้าวของไปวัด เอาไปวางไว้ตามใต้ต้นไม้ ตามโบสถ์ ตามพื้นดิน เพราะเหตุนี้จึงได้ชื่อว่างานบุญประดับดิน

เดือนสิบ งานบุญข้าวสาก ซึ่งกำหนดทำกันในวันเพ็ญเดือน 10 ประเพณีนี้นิยมทำบุญกันทุกบ้าน ต้องมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า คือ จะต้องจัดทำข้าวสากได้แก่ ข้าวเฒ่า ข้าวตอกคลุกกับน้ำอ้อย ถั่ว งา มะพร้าว ชาวภาคกลางเรียกกันว่า "กระยาสารท" นอกจากนั้นยังต้องเตรียมเนื้อปลาไว้ทำทาน ข้าวสากนั้นจะนำไปให้พวกพี่น้อง ส่วนเนื้อปลาจะต้องนำไปถวายพระพร้อมข้าวปลาอาหาร อุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว การถวายอาหารพระนี้จะต้องทำฉากชื่อ เจ้าของลงไปในบาตร พระภิกษุสามเณรจับลูกจลาจลของใครก็ได้มารับของคนนั้นไป แต่บางแห่งยังมีประเพณีในการแจกข้าวสากแตกต่างกันออกไปอีก คือ การเอาห่อข้าวสากไปห้อยไว้ตามต้นไม้

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

แล้วจึงตีโป่งให้สัญญาณให้เปรตออกมาเอา จากนั้นก็จะไปเก็บคืนมา เรียกว่าแย่งเปรตแล้วนำไปไว้ตามท้องไร่ท้องนาเพื่อเป็นสิริมงคล พืชพันธุ์ธัญญาหารจะได้อุดมสมบูรณ์

เดือนสิบเอ็ด จะมีงานบุญออกพรรษา มักจัดเป็นงานใหญ่โตสนุกสนานมากกว่าวันเข้าพรรษา หมู่บ้านไหนที่เป็นที่ดอนก็จะมีการเล่นแบบธรรมดา หมู่บ้านไหนอยู่ใกล้น้ำก็จะมีการเล่นเกี่ยวกับน้ำ เช่น การแข่งเรือ การไหลเรือไฟ การไหลปราสาทผึ้ง และการจุดได้ประทีป การจุดได้ประทีปนิยมทำกันสามคืนในวันขึ้น 13,14,15 ค่ำ ในตอนแรกจะต้องมีการปลุกสำเภาขึ้นก่อน ใช้ต้นกล้วยหรือไม้แกนเป็นเสาประทีป จะจุดกันตลอดคืน

ส่วนการไหลเรือไฟนั้น ชาวบ้านจะนำเอาหยวกกล้วยหรือไม้ไผ่มาจัดเป็นรูปร่างต่างๆ เช่น รูปเรือหงส์ รูปสัตว์ต่างๆ ตกแต่งประดับไฟอย่างสวยงามมาประกวดแล้วปล่อยให้ไหลไปตามแม่น้ำ คล้ายกับประเพณีลอยกระทง

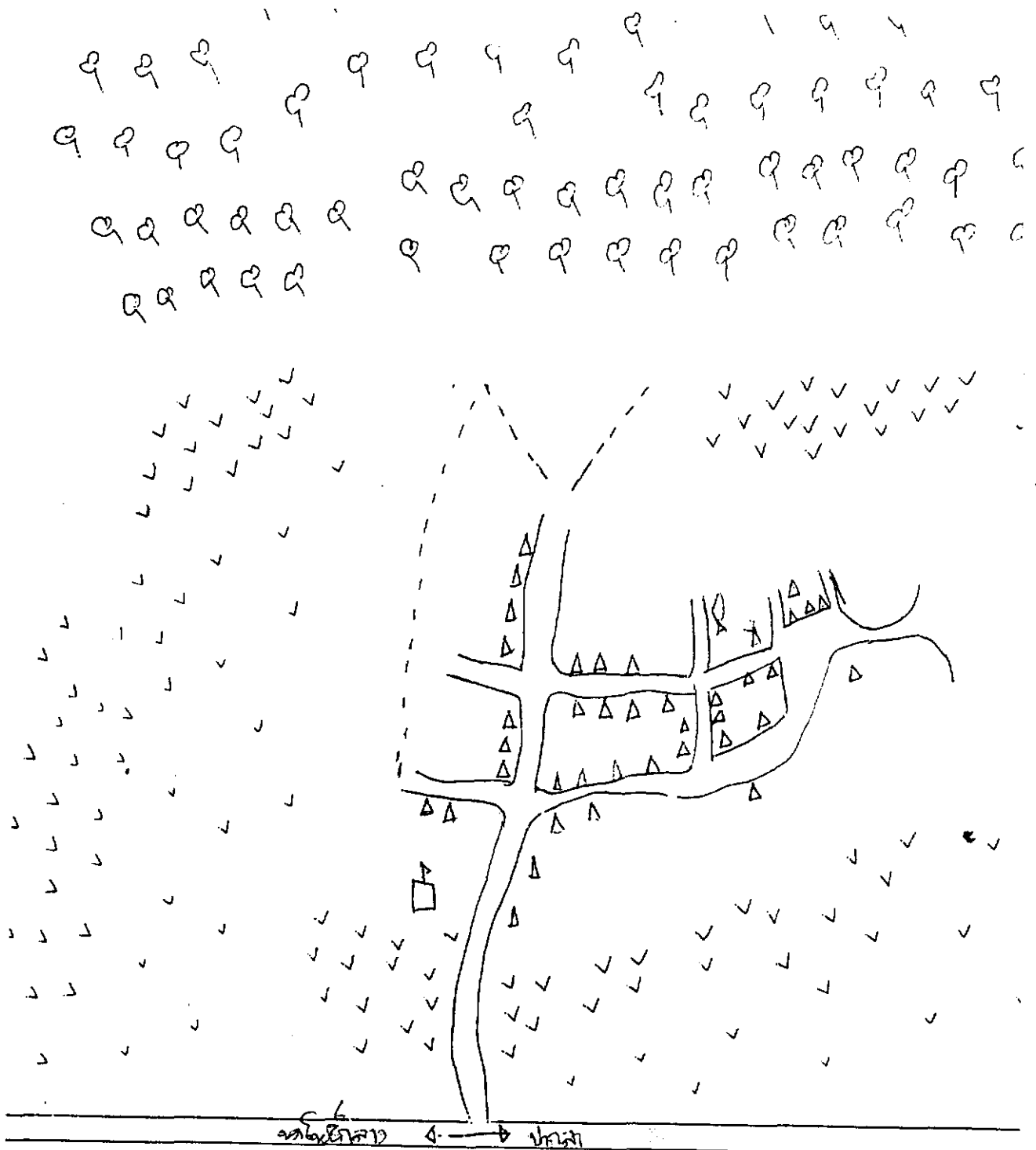
เดือนสุดท้ายของฮีสสิบสอง คืองานบุญกฐิน ซึ่งจัดให้มีขึ้นในเดือน 12 เป็นงานบุญแบบเดียวกับภาคกลางของไทย คือมีการจองกฐิน แห่กฐิน และสมโภชกฐินเป็นอันดับสุดท้าย โดยปกตินั้นในสมัยก่อนนิยมทอดผ้ากฐินกันเอง จะเป็นผ้าฝ้าย ผ้าไหม เพราะถือว่าได้ผลานิสงส์มาก

ปฏิทินบุญประเพณี

กิจกรรม	บุญประเพณี											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
บุญเข้ากรรม	—											
บุญคูณลาน		—										
บุญข้าวจี			—									
บุญพระเวศ				—								
งานสงกรานต์					—							
บุญบั้งไฟ						—						
บุญข้าชะ							—					
บุญเข้าพรรษา								—				
บุญข้าวประดับดิน									—			
บุญออกพรรษา										—		
บุญกฐิน											—	

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวระบบนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

แผนที่บ้านชะจอม

- ไร่สวน
 Δ ป่า
 v นา
 ๑๑ ไร่สวน

ข้อมูลพื้นฐานบ้านชะชอม

1. ประวัติหมู่บ้าน

บ้านชะชอมตั้งอยู่เขตตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากบ้านนาโพธิ์กลางประมาณ 6 กิโลเมตร มีประชากรประมาณ 90 หลังคาเรือน ที่ได้ชื่อว่า "ชะชอม" เพราะจะเรียกตามลักษณะพื้นที่ที่ชุมชนได้เข้ามาอยู่อาศัย เนื่องจากบริเวณพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ลุ่มมีน้ำขังตลอดปี แม่น้ำมูลแล้ง น้ำในที่อื่นแห้งหมดไปแต่ บริเวณ แห่งนี้ยังมีน้ำทำให้สัตว์ป่าหลายชนิดต้องคืบคลานในบริเวณแห่งนี้ซึ่งชาวบ้านเรียกบริเวณแห่งนี้ว่า"ชะ"เมื่อมีสัตว์มากินน้ำในที่นี้ชาวบ้านหรือชุมชนจึงแอบซุ่มดูเพื่อจะจับสัตว์ ซึ่งการซุ่มดูเรียกตาม ภาษาท้องถิ่นว่า"ชอม" เมื่อได้สัตว์ป่ากลับไปถึงบ้านเพื่อนบ้านจะถามว่าได้มาจากไหน ชาวบ้าน ผู้ล่าสัตว์และจับสัตว์ป่าได้ในบริเวณแห่งนี้กลับไปก็จะพูดเหมือนกันว่ามาจาก"การชอม"นั่นเอง หลายคนพูดไปพูดมากก็เลยกลายเป็น"ชะชอม"เมื่อดังบ้านขึ้นมาจึงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ตามลักษณะว่า"ชะชอม"

ในปี พ.ศ. 2493 ได้มีราษฎรเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ว่างเปล่า ครั้งแรก 4 ครอบครัว มาจากนาโพธิ์กลาง ได้มาสำรวจพื้นที่ล่าสัตว์ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีสัตว์ป่าชุกชุมและเหมาะที่จะเป็นที่อยู่อาศัย จึงพากันย้ายครอบครัวเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยการนำของนายพรมมา แสงสุณีย์ นายถ่าน มัศจรรย์ นายเหวียน นันทรักษ์ ต่อมาก็มีการย้ายเข้ามามากขึ้น ทางราชการได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านถาวร และใช้ชื่อเป็นบ้านชะชอม ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือนายพรมมา แสงสุณีย์ นายสา พิมพ์วงศ์ และนายแสวง แสงสุณีย์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

2. ข้อมูลทั่วไป

บ้านชะชอมตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอโขงเจียม ห่างจากอำเภอ 44 กิโลเมตร มีถนนลาดยางจากอำเภอโขงเจียมถึงหมู่บ้าน แต่ยังไม่มีการจราจรทาง ถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง มี 96 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 433 คน แยกเป็นชาย 207 คน หญิง 226 คน มีเนื้อที่ทั้งหมด 18,730 ไร่ แบ่งเป็นที่ทำกิน 12,065 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านหนามแท่ง
ทิศใต้	ติดกับบ้านนาโพธิ์ใต้
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านทุ่งนาเมือง
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านนาโพธิ์กลาง

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

3.แหล่งน้ำ

บ้านชะชอมมีแหล่งน้ำที่สำคัญ และมีผลต่อการเกษตรกรรมของหมู่บ้าน คือ ฝายน้ำล้น ห้วยจริด สำหรับการบริโภคและอุปโภค ราษฎรอาศัยแหล่งน้ำจากบ่อน้ำตื้นหรือบ่อสาธารณะ จำนวน 4 บ่อที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

4.อาชีพ

อาชีพของชาวบ้านชะชอมคือ ทำนา ทำไร่ และปลูกผัก อาชีพรองคือ รับจ้างและค้าขาย เนื่องจากชาวบ้านชะชอม เป็นหมู่บ้านก้นชน จึงทำให้มีการพึ่งพาป่าสูง จะมีรายได้จากป่าตลอดปี (ดูรายละเอียดจากตารางข้างล่าง แต่เป็นรายได้ที่ไม่สูงนัก ผลผลิตจากป่าที่ทำรายได้ให้กับหมู่บ้าน คือ“เห็ด”

ปฏิทินวิถีชีวิตของชาวบ้านชะชอม

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ทำนา			←									→
หาเห็ด					←						→	
ปลูกผักสวนครัว	←		→								←	→
หาหน่อไม้					←						→	
หาแมลงต่างๆ			จักจั่น		กิ้งก่า	กูดี้					แมลง คน	แมลง ทับ
หาไม้มาทำไม้กวาด								←		→		

5.การถือครองที่ดิน

จากรายงานการสำรวจหมู่บ้านและจัดวางโครงการหมู่บ้านเป้าหมายปี 2540 ของโครงการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม (2540) พบว่าชาวบ้านส่วนมากมีขนาดพื้นที่ยึดครองครอบครัวยะ ประมาณ 1-10 ไร่ โดยจำแนกเป็นพื้นที่อาศัยประมาณครอบครัวยะ 60 ตารางวา พื้นที่ทำนาประมาณ 1-10 ไร่ พื้นที่ทำไร่ 1-10 ไร่

6.สถานที่สำคัญ

- 1.โรงเรียน เปิดสอนจนถึงระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6
- 2.วัด จะมี 1 แห่งและสำนักสงฆ์ 1 แห่ง

7.ประเพณี/ความเชื่อ

ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยยึดถือฮีต 12 คอง 14ที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ และถือปฏิบัติมาถึงปัจจุบันคือ

เดือน 3	มีการทำบุญข้าวจี
เดือน 4	ทำบุญพเวศ
เดือน 5	บุญสงกรานต์
เดือน 6	บุญบั้งไฟ
เดือน 7	บุญเบิกบ้าน
เดือน 8	บุญเข้าพรรษา
เดือน 9 คับ	ทำบุญข้าวประดับดิน
เดือน 10	ทำบุญข้าวสาก
เดือน 11	บุญออกพรรษา
เดือน 12	มีการทำบุญกฐิน

8. ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

8.1 ป่าชุมชน

บ้านชะขอมเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับชายป่าดงนาทาม และเป็นทางขึ้นไปป่าดงนาทาม ในอดีตบ้านชะขอมจะเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า ชาวบ้านจึงมีอาชีพล่าสัตว์ และรับจ้างตัดไม้ประกอบกับมีบุคคลภายนอกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากป่าเป็นจำนวนมาก ทำให้ป่าไม้ได้เสื่อมโทรมลง จากรายงานการสำรวจหมู่บ้านและจัดวางโครงการหมู่บ้านเป้าหมายปี 2540 ของโครงการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม (2540) พบว่าชาวบ้านชะขอมทุกครัวเรือนใช้ไฟฟ้าสำหรับให้แสงสว่าง ส่วนเชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้มอาหารหรือให้ความอบอุ่นในยามหนาวจะใช้ทำเป็นเชื้อเพลิง ทำให้ชาวบ้านมองเห็นความจำเป็นของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จึงได้ร่วมกันดูแลป่าและพื้นที่ฟู โดยจัดทำเป็นเขตป่าชุมชนขึ้น

ชุมชนของหมู่บ้านมีหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือและให้คำแนะนำคือมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิตและสำนักงานป่าไม้เขตอุบลราชธานีทำให้ชาวบ้านได้เข้าใจและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืนและมีการจัดตั้งเป็นป่าชุมชน อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2538 โดยมีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อฟื้นฟูสภาพธรรมชาติที่ถูกทำลาย
2. เพื่อให้ชาวบ้านมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน
3. เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่า
4. เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย อาหาร สมุนไพร และที่เลี้ยงสัตว์ของชุมชน
5. เพื่อรักษาสภาพธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย เพื่อประโยชน์แก่ลูกหลานของชุมชน
6. เพื่อแสดงศักยภาพต่อสาธารณะชนให้รับรู้ว่าการจัดการป่าชุมชนมีความสามารถในการจัดการ

ทรัพยากรป่าไม้ได้

8.2 อาณาเขตป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านชะขอม อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 6,000 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ป่าดงนาทาม
ทิศใต้	จด	ลำห้วยทราย
ทิศตะวันออก	จด	ป่าชุมชนบ้านนาโพธิ์ใต้
ทิศตะวันตก	จด	เขตตำบลนาทมแห่ง

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

8.3 สภาพพื้นที่ป่า

เป็นป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ชนิดไม้ที่ขึ้นได้แก่ ไม้กระบาก ตะแบง ไม้ประดู่ ป่าไผ่ ไม้รัง ไม้เต็ง จิง และมีสัตว์ที่สามารถพบได้คือ กระรอก กระแต ไก่ป่า นกยูง ไก่ป่า กระต่าย แะ หนู กระแต และมีถาดานคอกไม้กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่

การบริหารป่าชุมชน

ป่าชุมชนได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 แปลง เพื่อจัดการบริหารดังนี้

1. แปลงที่ 1 เป็นป่าชุมชนแบบยั่งยืน มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่
2. แปลงที่ 2 เป็นป่าใช้สอย มีเนื้อที่ 1,800 ไร่
3. แปลงที่ 3 เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ มีเนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่

8.4 กฎระเบียบป่าชุมชน

1. หากชาวบ้านมีความประสงค์จะขอใช้ไม้ให้ยื่นเรื่องขออนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน

2. การขอใช้ไม้คณะกรรมการอนุญาตได้ไม่เกิน 2 ต้นต่อ 1 คน/ครั้ง

3. หากนำไม้และของป่าออกจากหมู่บ้านก่อนได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ จะมีการปรับไหม

4. หน่อไม้ ไม้ สัตว์ป่าทุกชนิดหากินได้แต่ห้ามซื้อขายเกินความจำเป็น

5. การขอใช้ไม้อื่นๆ การอนุญาตให้ใช้ขึ้นดีคณะกรรมการบริหารป่าชุมชน

บทลงโทษ

1. การตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการสามารถจับและปรับได้ดังนี้

1.1 ไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางต่ำกว่า 40 เซนติเมตร ปรับ 5,000 บาท/ต้น

1.2 ไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเกิน 40 เซนติเมตร ปรับ 10,000 บาท/ต้น

2. กรณีการเผาป่า ปรับตั้งแต่ 5,000-10,000 บาท บทลงทั้ง 2 กรณีครั้งแรกคณะกรรมการจะว่ากล่าวตักเตือนก่อน ครั้งที่ 2 จะดำเนินการปรับไหม ครั้งที่ 3 จะส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

1.นายสุพล	แค้นศรี	เป็นประธาน
2.นายเฉลิมพร	แค้นศรี	เลขา
3.นางสาวนันทนวล	จันจริง	เหรัญญิก

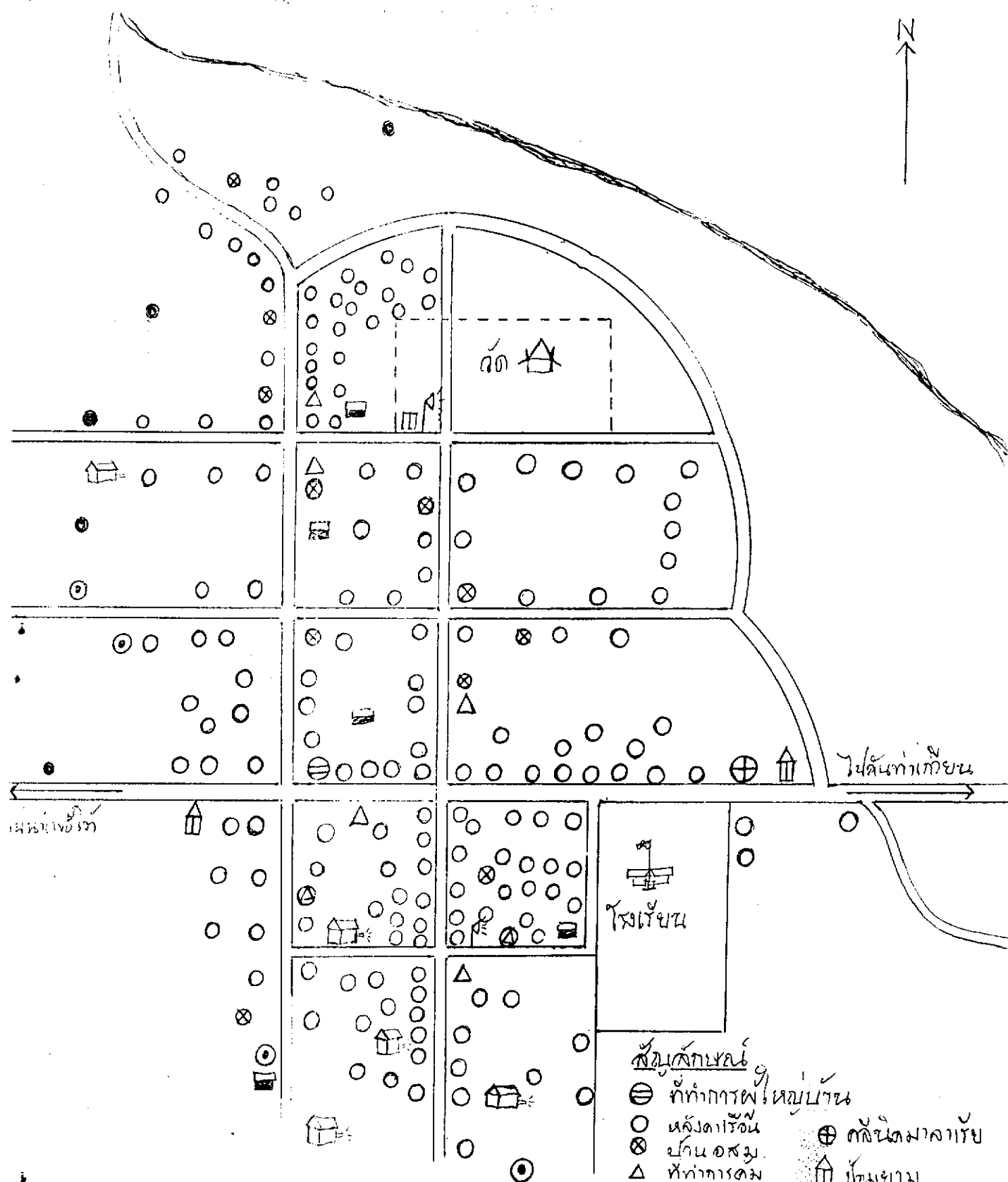
2. กลุ่มทอผ้า ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2542 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้เสริมครอบครัวและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีสมาชิกทั้งหมดประมาณ 40 คน มีคณะกรรมการดังนี้

1.นางจันทึง	แสงสุณีย์	ประธานกลุ่ม
2.นางเหวียน	แค้นศรี	รองประธาน
3.นางสาวเบญจวรรณ	คงทน	เลขาและเหรัญญิก
4.นางสาวจันใด	แสงสุณีย์	ประชาสัมพันธ์
5.นางคำใบ	จำปาดอก	ผู้ขาย
6.นางหลอม	คำสุข	ผู้ขาย
7.นางไกล	แสงสุณีย์	ผู้ตรวจผ้า
8.นางจันศรี	มัสธรรม	ผู้ตรวจผ้า

การจัดการกลุ่ม

- 1.การรับสมัครกลุ่ม โดยจะมีการให้ถือหุ้น ไม่มีการกำหนดจำนวนหุ้น โดยหุ้นละ 10 บาท
- 2.ผู้ที่เป็สมาชิกเมื่อสิ้นปีจะได้รับการปันผลจากการขายผ้าร้อยละ 3 บาท
- 3.สมาชิกจะต้องส่งผ้าให้กับกลุ่มเป็นตัวแทนขายเท่านั้น ห้ามสมาชิคนำผ้าไปขายเอง ถ้าสมาชิกไม่ทำตาม จะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม

Δ $\text{H}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O}$

145110030

ไปค้นหาเกี่ยวกับ

ໂຮງແຮມ

สกลนคร

⊕	ทำกาารพิเศษ	⊕	ตั้งน้ำมาด้าย
○	หลังคาเรือน	⊕	น้ำขาม
⊗	บ้านอสม	⊕	สนาขาว
△	ทำกาารคุม		
⌂	โรงสั		
●	บ่อน้ำดิน		
⊙	บ่อน้ำด้าย		
▮	ทำนาหนึ่งไร่		
⌂	หอระฆังขาว		
⌂	หอระฆังขาว		

บ้านทุ่งนาเมือง

1.ความเป็นมา

เดิมชาวบ้านบ้านทุ่งนาเมืองอพยพมาจากบ้านนาโพธิ์ใต้ บ้านนาโพธิ์กลาง บ้านคันท่าเกวียน และประเทศลาว ประมาณปี พ.ศ. 2468 ได้มีนายกำ นวลตา นายพิมพ์ ได้โพธิ์และอีก 4 ครอบครัวมาอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม เดิมชื่อบ้านทุ่งนาเมืองชื่อว่า"กลุ่มลาเมือง" ต่อมา พ.ศ. 2482 ก็เปลี่ยนเป็นทุ่งนาเมืองและในปีเดียวกันนี้เอง ก็มีการ เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายพิมพ์ ได้โพธิ์และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายสำเนียง ภูทอง รวมมีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 6 คน

2.สถานที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านทุ่งนาเมือง หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลนาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี ตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขง 100 เมตร อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอโขงเจียม 48 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านคันท่าเกวียน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านหนองเสือ
ทิศตะวันออก	ติด	แม่น้ำโขง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านนาโพธิ์ใต้

3.การคมนาคม

บ้านทุ่งนาเมือง ตำบลนาโพธิ์กลางอยู่ห่างจาก อ.โขงเจียม เป็นระยะทางประมาณ 48 กิโลเมตร การติดต่อในหมู่บ้านจะมีถนนลาดยาง มีรถโดยสารประจำทางผ่าน

4.พื้นที่

มีพื้นที่จำนวนพื้นที่ 23,750 ไร่ พื้นที่ทำกิน 7,499 ไร่ พื้นที่ป่า 13,251 ไร่ อีก 3,000 ไร่เป็นป่าชุมชน มีจำนวนหลังคาเรือน 177 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 866 คน แบ่งเป็นชาย 448 คน หญิง 418 คน

5.สภาพพื้นดิน

แบ่งที่ดินตามแผนที่การจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 มีสภาพเป็นภูเขาสูงชัน พื้นที่ดินภูเขาสูงส่วนมากจะมีสภาพเป็นหินจำนวนมาก ทำให้ไม่เหมาะสมในการเพาะปลูก

กลุ่มที่ 2 พื้นที่เหมาะสมสำหรับพืชไร่ชนิดต่างๆ คือพืชผัก แต่ดินเป็นดินปนทราย

6.แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบต่อเกษตรกรรมของราษฎรบ้านทุ่งนาเมือง ประกอบด้วยฝายน้ำล้นห้วยนาเมือง ใช้ประโยชน์สำหรับบริโภคและอุปโภค ในชุมชนจะมีแหล่งน้ำ บ่อน้ำตื้นสาธารณะ 5 แห่ง ประปา 1 แห่ง ลำห้วย 7 แห่ง

7.อาชีพ

ชาวบ้านจะมีอาชีพหลักคือ ทำนา หลังฤดูเก็บเกี่ยวจะมีการทอดผ้าข้อมสักระยะหนึ่ง ฤดูน้ำลดจะมีการปลูกฝ้าย ปลูกถั่วลิสง ข้าวโพด มันเทศ กระเทียม ตามริมฝั่งโขง อาชีพรอง คือ ขายผลผลิตจากป่า/ทอดผ้า ปัจจุบันจะมีการอพยพไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น ดังรายละเอียดที่แสดงใน

ตารางด้านล่าง

ปฏิทินวิถีชีวิตของชาวบ้านทุ่งนาเมือง

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
หาปลา			←								→	
ทำนา			←									→
หาเห็ด					←						→	
ปลูกผักสวนครัว	←		→								←	→
หาหน่อไม้					←						→	
หาแมลงต่างๆ			จิ้ง น	→	กิ้ง มูน/	กิ้ง มูน/					แมลง คาม	แมลง ทับ
หาไม้มาทำไม้กวาด								←	→			
ปลูกฝ้าย	←		→								←	→
ทอดผ้า	←											←

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

8.สาธารณูปโภค

- 1.มีโรงเรียน 1 แห่ง เปิดสอนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6
- 2.วัด 1 แห่งคือวัดถ้ำอมรวิสุทธิธารามและสำนักสงฆ์ 2 แห่งคือนักสงฆ์ภู้อมก้อมและสำนักสงฆ์บ้านทุ่งนาเมือง

9.ประเพณี/ความเชื่อ

ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยยึดถือฮีต 12 คอง 14 ที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ และถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันคือ

เดือนอ้าย	บุญผ้าป่าและมีการเซ่นไหว้ผีปู่ตา
เดือนยี่	บุญสู่ขวัญข้าว
เดือน 3	จะมีการทำบุญข้าวจี
เดือน 4	ทำบุญพะเวด
เดือน 5	บุญสงกรานต์
เดือน 6	บุญบั้งไฟ
เดือน 7	บุญเบิกบ้าน
เดือน 8	บุญเข้าพรรษา
เดือน 9	คัมทำบุญข้าวประดับดิน
เดือน 10	ทำบุญข้าวสาก ตรงกับ 15 ค่ำเดือน 10 ต้องเป็นเดือนนี้ทุกปี
เดือน 11	บุญออกพรรษา
เดือน 12	มีการทำบุญกฐิน ของทุกปี

10.สถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

น้ำตกแร่พะอูง ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร จะมีลักษณะเป็นน้ำตกลดหลั่นขนาดเล็กประมาณ 8 เมตร มีจุดเด่นคือ จะมีแอ่งน้ำที่สามารถเล่นและกระโดดน้ำได้ มีความลึกประมาณ 250 เมตร เมื่อขึ้นไปอยู่สูงจะสามารถมองเห็นระบบนิเวศของสภาพป่าไม้บ้านทุ่งนาเมือง

ถ้ำค้างคาว ห่างจากน้ำตกแช่พะอู ประมาณ 1 กิโลเมตร ปากถ้ำจะมีดินไทรขนาดใหญ่อายุประมาณ 500 ปี ทางเข้าไม่กว้างนักเข้าได้ครั้งละคน ข้างในจะมีค้างคาวประมาณ 1,000 ตัว ถ้ำจะมีความยาวประมาณ 500 เมตร ข้างในถ้ำจะสลับซับซ้อนและมีช่องเล็กสามารถลอดเข้าไปได้ตลอด ภายในถ้ำมีน้ำไหลผ่านสามารถดกปลาได้

โบสถ์สาวแก้ว มีลักษณะเป็นหลุมขนาดเล็ก มีน้ำไหลผ่านเหมาะที่จะถ่ายรูปพักรับประทานอาหาร ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2,500 เมตร ซึ่งจะมีจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามของภูเขา

น้ำตกกวางโค่น เป็นทางผ่านที่จะขึ้นไปป่าดงนาทาม เป็นน้ำตกขนาดเล็กมีน้ำเฉพาะหน้าฝน สูงประมาณ 3 เมตร

11.ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าชุมชน

11.1 ความเป็นมา

มีป่าชุมชน มี 2 แห่ง ซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2537 และได้จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยมีคณะกรรมการทั้งหมด 26 คน แยกเป็นฝ่ายบริหาร 8 คน ฝ่ายการจัดการเดินป่า 18 คน

โดยมีกรรมการดังนี้

1.นายดาวเรือง	หอมชื่น	ประธาน
2.นายบัวลา	ห่านโสม	รองประธาน
3.นายไสว	ทาบุคดา	รองประธาน
4.นายนาท	ทาหอม	เลขานุการ
5.นายบาล	อินราช	เหรัญญิก
6.นายทองแดง	สุนนท์	ประชาสัมพันธ์
7.นายไสว	จันทร์หัน	หัวหน้าลาดตระเวน
8.นายสัน	คงทน	หัวหน้าฝ่ายดับไฟป่า

แปลงที่ 1 มีเนื้อที่ 1,000 ไร่ อยู่ห่างจากทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นระยะทาง 3,000 เมตร ซึ่งแบ่งเนื้อที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 1.ป่าไม้ใช้สอย 500 ไร่
- 2.ป่าถาวร 500 ไร่
- 3.พื้นที่เลี้ยงสัตว์

11.2 มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	จรดลำห้วย
ทิศใต้	จรดลำห้วยสูงเขตบ้านหนองเคือ
ทิศตะวันตก	จรดลำห้วยสำโรง
ทิศตะวันออก	จรดริมแม่น้ำโขง

แปลงที่ 2 มีเนื้อที่ 2,000 ไร่ อยู่ทิศเหนือของหมู่บ้าน มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	จรด	ลำห้วยทิศพิมพ์
ทิศตะวันตก	จรด	ลำห้วยปุย
ทิศตะวันออก	จรด	บ้านคันท่าเกวียน
ทิศใต้	จรด	ลำห้วยยางเมืองน้อย

โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ป่าถาวร 1,000 ไร่
- 2.ป่าไม้ใช้สอย 1,000 ไร่
- 3.ป่าเลี้ยงสัตว์

กฎระเบียบข้อบังคับ

- 1.หากชาวบ้านต้องการใช้ป่าหรือไม้ต้องขออนุญาต
- 2.เสียค่าบำรุง 20 บาท
- 3.ห้ามนำของป่าหรือไม้อื่นๆ ออกจากป่านอกจากได้รับอนุญาตจากกรรมการ
- 4.หน่อไม้ทุกชนิด หากินได้ ห้ามขาย จนเกินความจำเป็น ถ้านำมาอัดปี้บ ให้อัดได้ไม่เกิน 10 ปี้บ เกินจะต้องเสียค่าปรับปี้บละ 10 บาท
- 5.ผู้ใดเผาป่าหรือถางป่า หากคณะกรรมการจับได้ปรับ 500-1,000 บาท
- 6.ถ้าผู้ใดตัด ไม้หรือแปรรูปไม้ทุกชนิด อยู่ในเขตป่าชุมชน ปรับ 500-1,000 บาท

7.ผู้ใดตัดไม้ก่อนขออนุญาต เป็นครั้งที่ 2 ทางคณะกรรมการต้องนำส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้
ดำเนินการตามกฎหมายบ้านเมืองต่อไป

8.ประชาชนเผาถ่านได้ไม่เกิน 3 กระสอบ ถ้าทำมากต้องขออนุญาต เสียค่าธรรมเนียม 100 บาท

9.ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนปรับไม่เกิน 1,000 บาท

10. หากผู้ใดนำไม้แปรรูปตั้งแต่ขนาด 2x4-4x4 ไปขายนอกหมู่บ้านก็ต้องปรับตัวละ 500 บาท ถ้าทำอีกจะนำส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

11.การนำไม้ไปซ่อมแซมบ้านเรือน จะต้องปลุกต้นไม้ทดแทน 1 ต่อ 3 ต้น

12.ห้ามบุคคลภายนอกเข้าไปล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชนฝ่าฝืนปรับ 500-2,000 บาท

13.คณะกรรมการมีวาระครั้งละ 2 ปี

12.กลุ่ม/องค์กรในชุมชน

1. กลุ่มเยาวชน จัดตั้งขึ้นโดยพัฒนาชุมชน เพื่อให้เยาวชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีสมาชิกทั้งหมด 56 คน มีกรรมการดังนี้

1.นายธนันทร	จันทร์	เป็นประธาน
2.นายใจสัน	งามจันทร์	รองประธาน
3.นายไพจิตร	ยังยืน	เลขา
4.นายภูธร	ทาบุตรดา	เหรัญญิก

2.กลุ่มแม่บ้าน

สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ(PDI)ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อปี พ.ศ. 2537 และสนับสนุนจัดอบรมศึกษาดูงานเรื่องการทอผ้า การขาย และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากฝ้ายให้กับกลุ่มตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันมีสมาชิก 57 คน มี กรรมการ 8 คน แบ่งออกเป็นประธาน รองประธาน เลขา เหรัญญิก ประชาสัมพันธ์ การตลาด ฝ่ายตรวจสอบ

การบริหารกลุ่ม

- 1.กลุ่มรับซื้อฝ้ายจากสมาชิก
- 2.เงินที่หักจากการขายฝ้าย จะเก็บเป็นทุนของกลุ่มเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ใน

การทอผ้า

ปัญหาอุปสรรคในการทำกิจกรรม

- 1.สมาชิกกลุ่มยังขาดการฝึกอบรม ฝึกทักษะในการทอผ้าแปรรูป
- 2.กลุ่มไม่สามารถผลิตสินค้าส่งลูกค้าได้ตามความต้องการของตลาด
- 3.เงินทุนหมุนเวียนรับซื้อฝ้ายกับสมาชิกมีน้อย
- 4.ตลาดไม่กว้าง

3.กลุ่มถนอมอาหาร

ตั้งขึ้นมาเมื่อ กุมภาพันธ์ 2543 เพื่อทำขนม ทำอาหาร โดยมีสมาชิก 6 คน มีกรรมการดังนี้1.

นางจุ่น ควงแสง	ประธาน
2.นางเป้ง	ชมทอง รองประธาน
3.นางราตรี	หงาราช เหมัญญิก

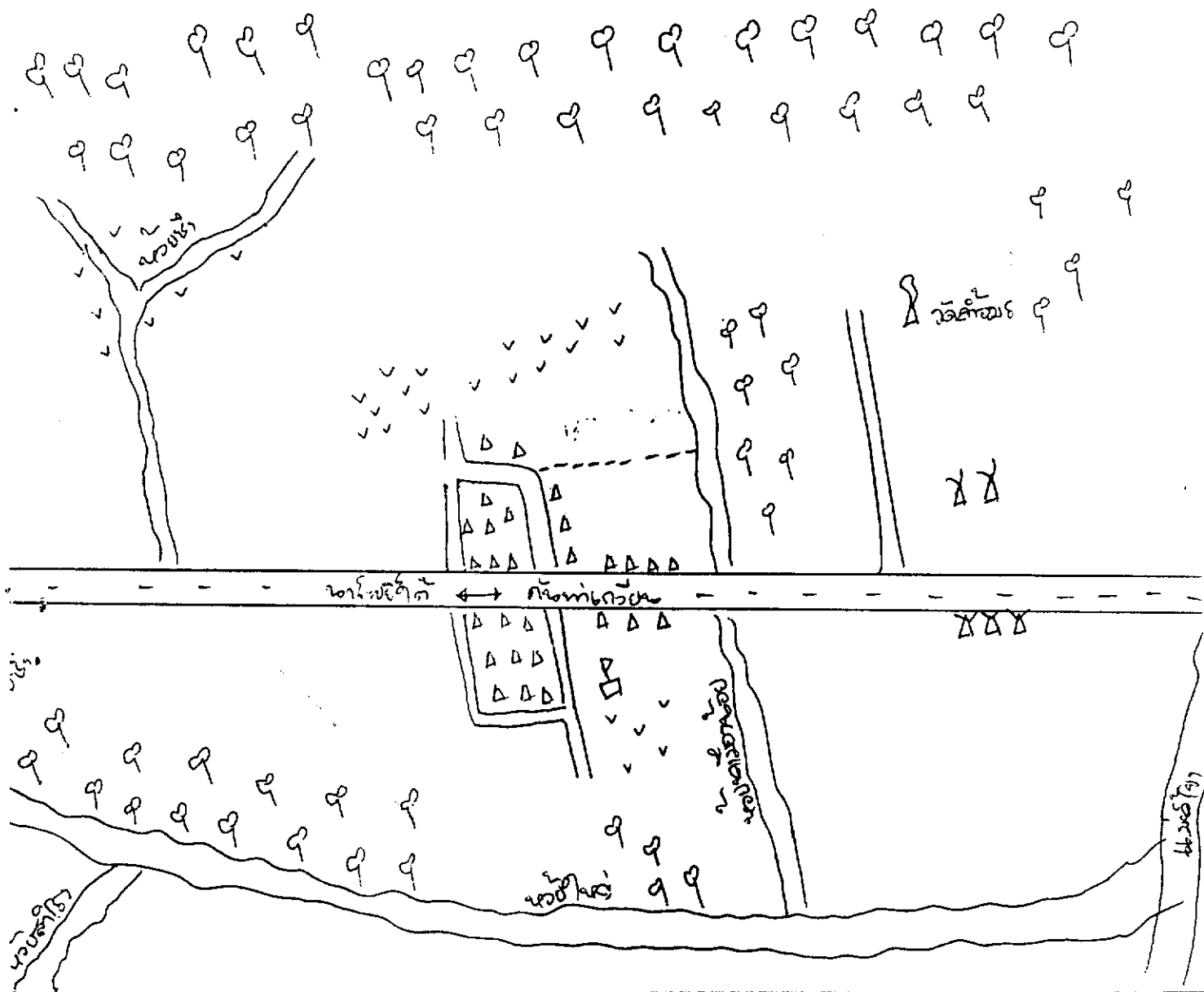
13.กลุ่มองค์กรที่สนับสนุนในหมู่บ้านทุ่งนาเมือง

1. สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ สนับสนุนเรื่องอาชีพ เงินทุน ความรู้ ศึกษา
- ดูงาน
2. มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ
 - 3.องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง สนับสนุนงบประมาณในด้านต่างๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพ อุปกรณ์ด้านกีฬา ด้านการท่องเที่ยว
 - 4.พัฒนาชุมชนอำเภอโขงเจียม ให้กองทุน กขคจ.เป็นจำนวน 280,000 บาท
 - 5.กองทุนช่วยเหลือเพื่อสังคม สนับสนุนด้านเงินทุนการศึกษา คนที่ยากจน
 - 6.ตำรวจตระเวนชายแดน ส่งเสริมด้านอาชีพ การเลี้ยงเป็ด เลี้ยง ไก่ ให้ความรู้
 - 7.กอ.คมนาตาม ส่งเสริมอบรมเรื่องปฏิจจุลินทรีย์ เกษตรพอเพียง
 - 8.หน่วยพัฒนาสันตินิมิตร เลี้ยงปลา เลี้ยงกบเกษตรพอเพียง ให้ทุนอุดหนุนปลา
 - 9.ศูนย์วิจัยโภชนาการมหาวิทยาลัยมหิดล ช่วยทุน 20,000 บาท ช่วยเป็นทุนส่งเสริม
- เยาวชนบ้านทุ่งนาเมือง โดยให้เงินทุน 10,000 บาท ปรับปรุงสมุดเยาวชน และ อีก 10,000 บาท ทำโครงการฯ เลี้ยงหมูพันธ์ แต่โครงการนี้ได้ล้มไปแล้ว

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

แผนผังบ้านทุ่งนาเมือง

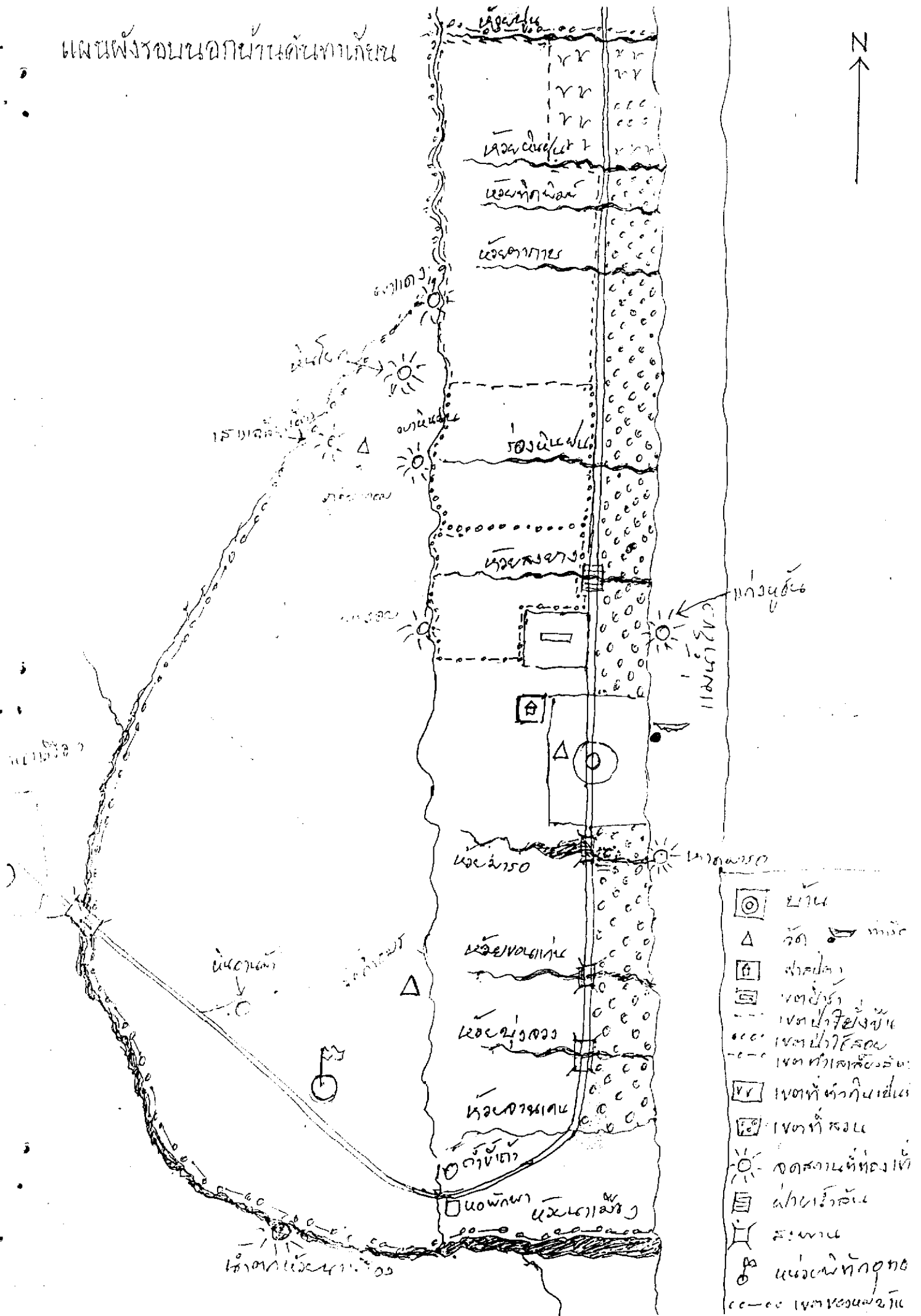
N

~~~~~ ป่า
 - - - - - นา
 - - - - - ไร่

XX ที่ทำการของหน่วยงานราชการ
 บ้าน
 Δ บ้าน
 □ โรงเรียน
 วัด
 PP บ้าน

แผนผังรอบนอกบ้านคันตาเกย

- บ้าน
- วัด
- โรงเรียน
- อาคารสาธารณะ
- ถนน
- ทางเดิน
- แม่น้ำ
- ไร่
- ป่า
- ภูเขา
- ทะเลสาบ
- สะพาน
- บ่อน้ำ
- สุสาน
- อื่นๆ

บ้านคันทำเกวียน

1. ประวัติความเป็นมา

บ้านคันทำเกวียนตั้งเป็นหมู่บ้านได้ประมาณ 100 ปี ซึ่งบ้านคันทำเกวียน ตามคำบอกเล่าสืบต่อกันมาแต่ก่อนเคยเป็นสถานที่พักผ่อนของกองเกวียนสินค้า ช่วงแรกมีชาวบ้าน คือนายซากิ หัก อนุโรธ และนายขุนศรี วรรณราช ได้อพยพมาจากบ้านนาโพธิ์กลางมาทำไร่และปลูกฝ้าย ที่ทำน้ำชายฝั่งแม่น้ำโขง ในเวลาต่อมาได้มีราษฎรจากบ้านนาโพธิ์ได้อพยพมาสมทบด้วยทำให้มีจำนวนครอบครัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆเข้ามาหากินและปลูกฝ้ายตามริมฝั่งโขงเมื่อน้ำลดก็มีการจับปลาเพื่อนำมาทำเป็นปลาแห้งประกอบอาหาร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2400 จึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้านและทางราชการจึงได้ตั้งให้เป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งหมู่บ้านใช้ชื่อว่าบ้านคันทำเกวียน ในปี พ.ศ. 2435 ได้แต่งตั้งให้นายบุญ นนทเวช เป็นผู้ใหญ่ บ้านคนแรก ปัจจุบันมีนายสังข์ รักเนตร เป็นผู้ใหญ่บ้าน

2. อาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	แนวเขตบ้านปากลา
ทิศใต้	จด	แนวเขตบ้านทุ่งนาเมือง
ทิศตะวันออก	จด	แม่น้ำโขง
ทิศตะวันตก	จด	ภูเขา

3. ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ลาดชันลงสู่ป่าโปร่งติดกับภูเขา พื้นที่ส่วนมากจะเป็นหินจึงทำการเกษตรไม่ค่อยได้ผล.

4. พื้นที่ของหมู่บ้าน

พื้นที่ของหมู่บ้าน มีทั้งหมด 2,500 ไร่ แบ่งออกเป็น

1. ที่นที่อาศัย	จำนวน	200	ไร่
2. ที่นที่ทำกินและการเกษตร	จำนวน	400	ไร่
3. ที่นที่สาธารณะประโยชน์	จำนวน	1,858	ไร่

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

5.ประชากร

มีทั้งหมด 345 คน แยกออกเป็น ชาย 165 คน หญิง 180 คน มีทั้งหมด 80 ครัวเรือน มีโรงเรียน 1 แห่งเปิดสอนตั้งแต่อนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีครู 3 คน นักเรียนทั้งหมด 44 คน ชาย 26 คน หญิง 18 คน

6.อาชีพ

ชาวบ้านจะมีอาชีพหลักคือ ประมงในลำน้ำโขง พอฤดูน้ำลดจะมีการปลูกฝ้ายปลูกถั่วลิสง ข้าวโพด มันเทศ กระเทียม ตามริมฝั่งโขง อาชีพรอง คือ ขายผลผลิตจากป่า/สัตว์เลี้ยง ปัจจุบันจะมีการอพยพไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น ดังมีรายละเอียดข้างล่าง

ปฏิทินวิถีชีวิตของชาวบ้านคันท่าเกวียน

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
หาปลา			←								→	
ทำนา			←									→
หาเห็ด					←						→	
ปลูกผักสวนครัว	←		→								←	→
หาหน่อไม้					←					→		
หาแมลงต่างๆ			จั๊ก จั่น	→	กิ นูน/	กูด ดง					แมง งค าม	แมง งท บ
หาไม้มาทำไม้กวาด								←		→		
ปลูกฝ้าย	←		→									←

7.ประเพณี/ความเชื่อ

ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยยึดถือฮีต 12 คอง 14ที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ และถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันคือ

เดือนอ้าย	บุญผ้าป่าและมีการเซ่นไหว้ผีปอบ
เดือนยี่	บุญสู่ขวัญข้าว
เดือน 3	จะมีการทำบุญข้าวจี
เดือน 4	ทำบุญพะเวด
เดือน 5	บุญสงกรานต์
เดือน 6	บุญบั้งไฟ
เดือน 7	บุญเบิกบ้าน
เดือน 8	บุญเข้าพรรษา
เดือน 9	บุญข้าวประดับดิน
เดือน 10	ทำบุญข้าวสาก ตรงกับ 15 ค่ำเดือน 10 ต้องเป็นเดือนนี้ทุกปี
เดือน 11	บุญออกพรรษา
เดือน 12	บุญกฐิน ของทุกปี

8.ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

แหล่งท่องเที่ยว

1. หาดमारอ คือหาดที่อยู่กลางแม่น้ำโขงอยู่ระหว่างประเทศไทยและ สปป.ลาว สาเหตุที่ชื่อว่าหาดमारอเพราะมีหนุ่มสาวคู่หนึ่งโดยฝ่ายสาวเป็นคนลาว ฝ่ายชายจะเป็นคนไทยพอช่วงตกเย็นผู้หญิงจะมารอผู้ชายทุกวัน แต่วันหนึ่งหญิงสาวมานั่งคอยแล้วคอยเล่าก็ยังไม่เห็นชายหนุ่มมาจึงเรียกหาดตรงนี้ว่า"หาดमारอ"ซึ่งจะสามารถมาเที่ยวได้ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน เพราะน้ำโขงจะลดลง ทำให้เกิดหาดทรายยาว

2. ถ้ำพระสูง จะมีลักษณะของหินคล้ายดอกเห็ดขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ทิศตะวันตกของแม่น้ำโขง สูงประมาณ 10 เมตร ข้างบนจะเป็นถ้ำเล็กๆ เป็นที่เก็บพระพุทธรูปของคนสมัยก่อน เชื่อกันว่าคนสมัยก่อนที่เดินทางเข้ามาค้าขายใช้เส้นทางผ่านถ้ำพระสูงและจะหยุดพักขบวนตรงนั้นเพราะเป็นลานกว้างและทุ่งหญ้าอุดมสมบูรณ์ให้วัวพักกินหญ้าและทุกคนเชื่อเรื่องโชตกลางของหลังพวกเขาจึงช่วยกันนำไม้มาแกะสลักให้เป็นพระพุทธรูปเอาไปเก็บไว้ที่สูงเพื่อบูชาและช่วยคุ้มครองพวกเขาให้เดินทางโดยปลอดภัยและปัจจุบันคนในชุมชนให้ความเชื่อถือในสิ่งที่คนโบราณทำ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

ไว้โดยช่วงหลังสงครามจะมีการนำพระปามาสรงน้ำซึ่งเรียกว่าการเนา เป็นเวลา 1 วัน โดยมีพระสงฆ์ที่วัดเป็นประธาน

3.ถ้ำม้อง จะมีลักษณะเป็นถ้ำเทิบหินที่เป็นถ้ำไม่ลึกนักแต่มีความเชื่อกันว่าช่วงวันพระ 8 ค่ำหรือ 15 ค่ำจะได้ยินเสียงม้องดังออกมาจากในถ้ำพวกที่เดินทางผ่านไปผ่านมาจะได้ยินเสียงม้องดังออกมาจากในถ้ำทุกวันพระ

4.โบกปลาหมึก ซึ่งจะมีลักษณะเป็นหลุมหิน ซึ่งโบก จะหมายถึงหลุมหิน ปลาหมึกคือ ปลาขนาดเล็กมีจุดดำตามตัวจะมีชุกชุมภายในโบก เพราะจะมีน้ำตกลึกตกจากข้างบนทำให้เกิดฟองอากาศและน้ำที่ตกลงมาจะนำอาหารมาด้วยปลาจะรอกินอาหารจึงทำให้มีปลามากภายในโบกและรอบข้างโบกจะมีแหล่งน้ำเป็นแอ่งเหมาะสำหรับอาบน้ำและพักผ่อนซึ่งน้ำจะใสและเย็นมาก

5.โบกโคง จะมีลักษณะเป็นหิน 2 ก้อนประกบกันโดยธรรมชาติเหมาะที่จะพักผ่อนเล่นและเป็นที่อยู่อาศัยของคนสมัยก่อนเพราะคนโบราณชอบย้ายถิ่นฐานไปตามลำน้ำเพื่อหาแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ที่มีน้ำและชอบอยู่ตามชอกหินซึ่งโบกโคงเป็นแหล่งหนึ่งที่เป็นเป้าหมายของคนโบราณและเมื่อตายจะทำโคงศพด้วยท่อนไม้ท่อนเดียวเจาะคล้ายเรือเก็บไว้ตามชอกหิน

6.เสาเจดีย์งิ้วเขียว จะมีลักษณะของเสาหินที่เป็นเสาหินทรายสูงประมาณ 12 เมตร ยื่นออกไปในอากาศ ซึ่งเกิดจากการกัดพังทลายของน้ำ แสงแดด ทำให้เกิดเป็นเสาหินดูจากพื้นน้ำอาจจะเคยท่วมเพราะยังมีทรายให้เห็นอยู่

7.หินโยก แต่ก่อนไม่ได้เรียกหินโยกชาวบ้านไปพบและโยกเล่นจึงเรียกกันว่าหินโยก จะมีลักษณะเป็นก้อนหินขนาดใหญ่ คล้ายสัตว์ประหลาด มีน้ำหนักประมาณ 50 ตัน ห่างจาก หมู่บ้าน 6 กิโลเมตรแต่สามารถโยกได้ด้วยคนเดียว มือข้างเดียว เป็นที่น่าประหลาดมาก มีแห่งเดียวในประเทศไทย

8.ผาแดง จะมีลักษณะที่เป็นหน้าผาที่ยื่นออกทำให้มองเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามของสองฝั่งแม่น้ำโขงและดูวิถีชีวิตของชาวบ้านคันทำเกวียนข้างบนลมจะเย็นมากสามารถสูดอากาศบริสุทธิ์ให้ทั่วปอดและเป็นที่พักผ่อนของชาวบ้านคันทำเกวียน

9.น้ำตกทุ่งนาเมือง ห่างจากหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันออกจะมี ลักษณะที่เป็นน้ำตก 2 ชั้น ชั้นแรกสูงประมาณ 2 เมตรห่างจากต่อนแรกประมาณ 100 เมตร สูงประมาณ 11 เมตร สภาพโดยรอบมีเถาวัลย์ขนาดใหญ่เป็นทางลงสู่ชั้นเป็นที่สวยงามและบรรยากาศร่มรื่นเหมาะสำหรับการพักผ่อน

10. **น้ำตกแสงจันทร์** ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศใต้ประมาณ 3 กิโลเมตรเป็นน้ำตก ที่ลดหลั่นซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ ช่วงกลางวันหรือเที่ยงตรงตะวันจะส่องแสงลงมาผ่านรูทำให้แสงกระทบกับละอองไอน้ำ ทำให้เกิดแสงสะท้อนเป็นสีรุ้งอย่างสวยงาม จะชมได้ในฤดูฝน

11. **ภูน้ำถ้ำ** ที่เรียกว่าภูน้ำถ้ำ เนื่องจากว่าในถ้ำมีแอ่งน้ำลึกใหญ่พอสมควร เวลาฝนตกน้ำไหลเข้าไปในถ้ำแล้วสะสมเป็นแอ่งน้ำ จึงเรียกว่าน้ำถ้ำ

12. **ผาหินฝน** สมัยก่อนชาวบ้านเดินทางผ่านไปบริเวณนั้นก็มักจะนำพำไปฝน(ลับ) กับหินในห้วยนั้นเพราะหินบริเวณนั้นเป็นหินทรายมีหินที่มีคุณสมบัติเหมาะ ในการลับมีดและพำให้คมได้จึงเรียกว่าร่องหินฝน

9. ป่าชุมชน

9.1 ประวัติความเป็นมา

บ้านคันท่าเกวียนเป็นหมู่บ้านที่ติดกับป่าและภูเขาสูงชัน และอยู่ติดริมแม่น้ำโขง มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ และสัตว์นานาชนิด ตลอดจนสมุนไพร ซึ่งเป็นทรัพยากรของท้องถิ่น สภาพพื้นที่ประกอบด้วยป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง ประกอบไปด้วยชนิดหินเป็นหย่อมๆ และบางส่วนจะเป็นลานหินกว้าง มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นกระจาย ดินเป็นดินลูกรัง ดินร่วนปนทราย หินกรวด และทราย ปัญหาป่าไม้ที่สำคัญคือ ไฟป่า และการล่าสัตว์ในฤดูแล้ง

ต่อมาเมื่อปี 2538 ได้มีหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหาก็ได้มีการจัดฝึกอบรม ศึกษาดูงานในที่ต่างๆ ชาวบ้านจึงได้เห็นประโยชน์และคุณค่าของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านจึงได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนขึ้น โดยมีกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนและกำหนดกฎระเบียบในการดูแลด้วย

9.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

ป่าชุมชนบ้านคันท่าเกวียน ตั้งอยู่ตามภูเขาลอดไปทางตอนใต้ของหมู่บ้านและทางทิศเหนือของหมู่บ้าน

ป่าชุมชน จะมีเนื้อที่ 3,500 ไร่ แบ่งออกเป็น 5 แปลง ดังนี้

แปลงที่ 1 มีเนื้อที่ 1,750 ไร่ เป็นป่าชุมชนยั่งยืน

แปลงที่ 2 เป็นป่าใช้สอย มีเนื้อที่ 550 ไร่

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

แปลงที่ 3 เป็นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ มีเนื้อที่ 600 ไร่

แปลงที่ 4 เป็นป่าช้า มีเนื้อที่ 80 ไร่

แปลงที่ 5 เป็นป่าปูลา มีเนื้อที่ 20 ไร่

นอกจากนี้เป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย 1,500 ไร่ รวมทั้งหมดเป็น 3,500 ไร่

9.3 กฎระเบียบป่าชุมชน

1.บุคคลใดขอตัดไม้ปลูกสร้างบ้านเรือนต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อนและต้องเสียค่าปรับบำรุงดังนี้

1.1 ไม้ขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง 50 เซนติเมตร ต้นละ 10 บาท

1.2 ไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 80 เซนติเมตร ต้นละ 15 บาท

1.3 ไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 100 เซนติเมตร ต้นละ 20 บาท

2.ห้ามบุคคลใดตัดไม้ในเขตป่าชุมชน

3.บ้านที่อยู่อาศัย ต้องมีอายุปลูกสร้าง 25 ปี จึงจะมีสิทธิ์ขอใช้ไม้ซ่อมแซมได้

4.ห้ามกระทำการใดๆ ที่เป็นอันตรายโดยเด็ดขาด

5.ของป่าทุกชนิดให้เก็บมาเป็นอาหารได้ ห้ามนำไปจำหน่ายโดยเด็ดขาด

6.ไม้ที่ตายแล้วอนุญาตให้นำมาเผาถ่านได้ภายในครัวเรือนได้ แต่ห้ามทำเพื่อ

จำหน่าย

อัตราค่าปรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ดำเนินการดังนี้

1.การเจาะจงเผาป่า ปรับ 5,000-10,000 บาท

2.การเก็บของป่าไปจำหน่ายนอกหมู่บ้าน ปรับ 500 บาท

3.ถ้ามีบุคคลภายนอกพื้นที่ฝ่าฝืน หรือไม่บอกกล่าวถือว่าไม่เคารพต่ออำนาจของกฎระเบียบที่ตั้งขึ้น จะต้องปรับ 5,000-10,000 บาท

กรรมการมีดังนี้

1.นายดวง สุนนท์ ประธาน

2.นายจันทร์ ภูมิ รองประธาน

10.กลุ่ม/องค์กรในชุมชน

1.กลุ่มแม่บ้านคันทันทำเกวียน จัดตั้งขึ้นเพื่อแปรรูปอาหาร ทอผ้า เพาะเห็ด อดหน่อไม้ น้ำพริกปลาปน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะมีอาชีพเสริมและหารายได้เข้าครอบครัว มีกรรมการดังนี้

1.นางสมหวัง นาปง	ประธาน
2.นางบุญคุ้ม จำปาดอก	รองประธาน
3.นางอารีรัตน์ มะลิหอม	เหรัญญิก

2.กลุ่มเยาวชน เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อจะทำประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งกิจกรรมหลักของกลุ่มคือ เล่นกีฬา และเล่นดนตรีรับจ้างตามงานทั่วไป

มีกรรมการคือ 1.นายมะโนน	ประโนทัย	ประธาน
2.นายชาลี	นนทเวช	รองประธาน

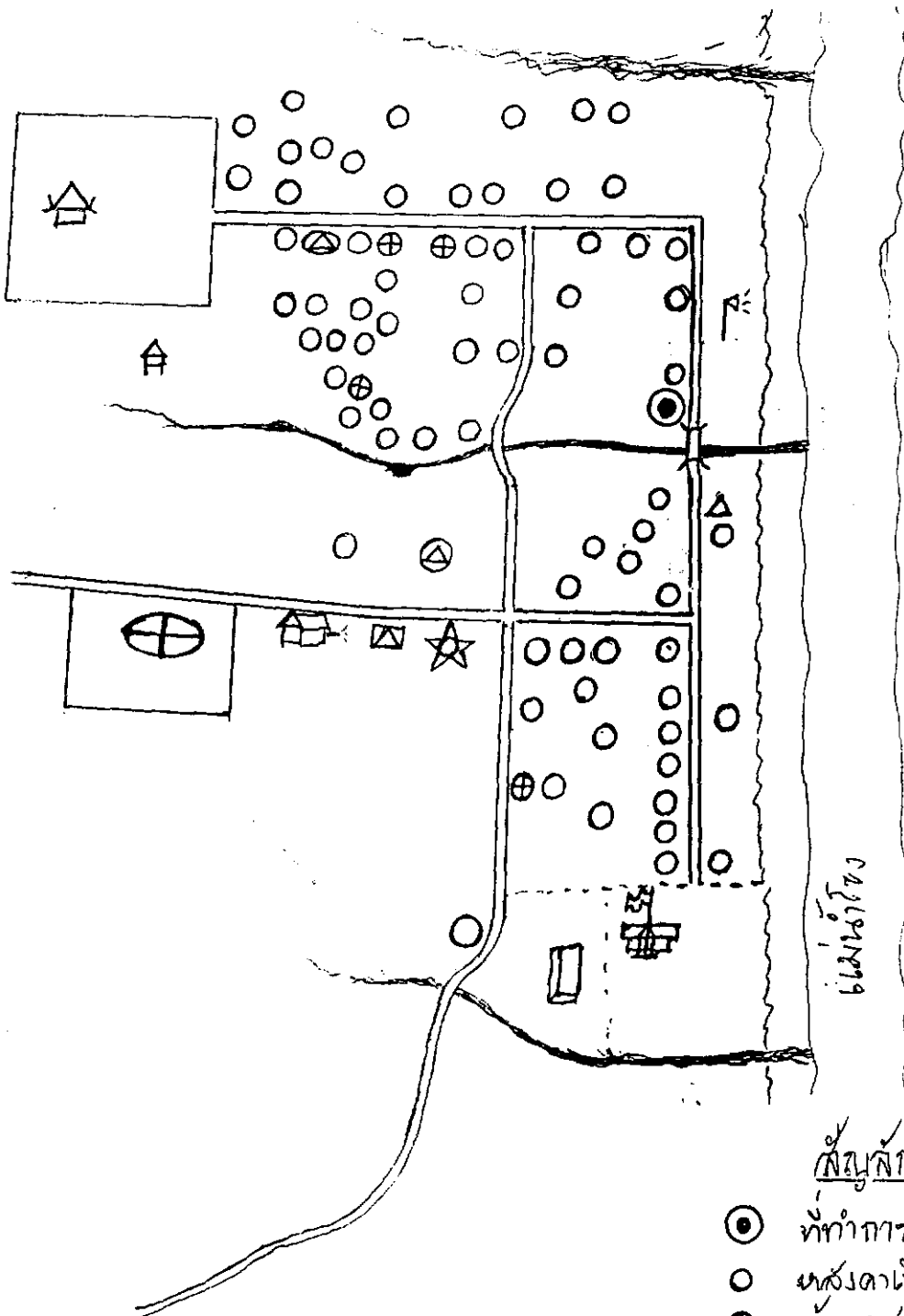
3.กลุ่มเดินเรือ เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของป่าดงนาทาม ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยมีเป้าหมายเพื่อเดินเรือการท่องเที่ยว มีเรือ 9 ลำ และมีอัตราจ้างเที่ยวละ 400-600 บาท จะมีการหักเข้ากลุ่ม 100 บาทต่อเที่ยว โดยได้รับการสนับสนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง

4.กลุ่มผู้สูงอายุ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน มีสมาชิกทั้งหมด 9 คนยังไม่มีกรรมการแต่งตั้งคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ โดยมีกิจกรรมคือทำกิจกรรมตามประเพณี เช่น จัดพิธีรดน้ำคนแก่ เป็นต้น

หน่วยงานที่สนับสนุนในชุมชนคือ

- 1.สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ(PDI)
- 2.องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง
- 3.ตำรวจตระเวนชายแดน(ตรชด.)
- 4.มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(NC)
- 5.โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม

แผนที่บ้านปากลา

สัญลักษณ์

◎	ทำท่าเรือใหญ่	⊕	คณามัย
○	แหล่งดาเื้อน	⌘	หอปู่ตา
⊕	บ้านดสม.	△	ศ.สมธ.
⌘	โรงเรียน	⊙	ศาลาเก่า
⌘	กองทุนข้าว	☆	ที่อ่านหนังสือ
==	ถนน	⌘	สะพาน
—	ลำห้วย	⌘	บ่อการล้างข้าว
⌘	โรงสี		
⊙	ร้านค้ากองทอน		
⌘	บ่อน้ำโรงเรียน		

ข้อมูลพื้นฐานบ้านปากลา

ประวัติความเป็นมา

เริ่มแรกบ้านปากลาก่อตั้งขึ้น โดยมีนายบุญยัง คงทน ซึ่งอพยพมาจากประเทศลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก มาทำไร่เลื่อนลอยก่อนแต่สมัย พ.ศ. 2473 ต่อมาเมื่อมีราษฎรบริเวณใกล้เคียงอพยพมาตั้งบ้านเรือนสมทบมากขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2488 ประเทศลาวได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบปกครองจึงมีราษฎรที่ไม่ชอบระบบการปกครองแบบใหม่ได้หลบหนีเข้ามาตั้งถิ่นฐาน

จากการสอบถามพบว่าการตั้งถิ่นฐานของบ้านปากลา มี 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่งเกี่ยวกับการตกเบิก โดยชาวบ้านในหมู่บ้านได้ใช้เบ็ดขนาดต่างๆ แต่ไม่สามารถจับปลาได้จึงได้พูดว่า"ขอลา" ประเด็นที่สอง คือชาวบ้านจากบ้านหนามแท่งและหมู่บ้านที่ใกล้เคียงไปทำสวนฝ้ายที่บ้านปากลาเมื่อถึงเวลาหาบฝ้ายกลับบ้านจะต้องผ่านภูผาเหตุที่เรียกว่าภูผาเพราะขึ้นภูผาเมื่อใดจะทำให้เหนื่อยและหายใจทางปากจึงได้เรียกว่า"บ้านปากลา" ปัจจุบันมี 73 ครอบครัว

ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านปากลา อยู่ห่างจากอำเภอ โงงเจียมประมาณ 63 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จรด	บ้านคณา ตำบลหนามแท่ง อ.ศรีเมืองใหม่ จ.อุบลราชธานี
ทิศใต้	จรด	บ้านคันท่าเกวียน ต.นาโพธิ์กลาง อ.โงงเจียม จ.อุบลราชธานี
ทิศตะวันออก	จรด	แม่น้ำโขง
ทิศตะวันตก	จรด	บ้านชะขอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.โงงเจียม จ.อุบลราชธานี

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงในแนวเหนือ-ใต้ ทิศตะวันออกจดลำน้ำโขง ทิศตะวันตกจดภูเขาสูงชัน อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

พื้นที่

มีพื้นที่ 30,000 กว่าไร่ แบ่งเป็นเขตต่างๆ ดังนี้

1.เขตท่าเลี้ยวสัตว์ 3,000 ไร่

2.เขตที่ทำกิน 2,000 ไร่

3.เขตที่อยู่อาศัย 300 ไร่

4.เขตคอนปูลา 2 ไร่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านอยู่ห่างจากหมู่บ้าน

ประมาณ 1,600 เมตร

5.เขตสนามบิน 15 ไร่

6.เขตป่าช้า 20 ไร่

7.เขตวัดบ้าน 15 ไร่

8.เขตป่าชุมชน 3,000 ไร่

ลักษณะพื้นที่ จะมีสภาพป่าที่หลากหลายคือ

1.เป็นป่าดิบแล้ง ประมาณ 800 ไร่

2.ป่าเต็งรัง ประมาณ 1,000 ไร่

3.ป่าเบญจพรรณ ประมาณ 1,200 ไร่

อาชีพ

บ้านปากลาส่วนมากจะมีอาชีพประมง เนื่องจากความจำกัดทางด้านที่ดินจึงทำให้ไม่ที่ดินที่จะทำนา แต่จะทำสวนครัวปลูก ข้าวโพด ฝ้าย มันเทศ พริก ถั่วฝักยาว เป็นต้นบริเวณริมแม่น้ำโขง ในช่วงเดือนตุลาคมเป็นต้น เพราะต้องรอให้น้ำลด อาชีพรอง คือหาของป่า ดังมีรายละเอียดตามตารางข้างล่าง

ปฏิทินวิถีชีวิตของชาวบ้านปากลา

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ต.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
หาปลา			←								→	
ทำนา			←									→
หาเห็ด					←						→	
ปลูกผักสวนครัว	←		→								←	→
หาหน่อไม้					←						→	
หาแมลงต่างๆ			จับ จิ้ง	→	กิ้ง มูน /	ดูด จิ้ง					แมลง งคา ม	แมลง งท บ
หาไม้มาทำไม้กวาด								←	→			
ปลูกฝ้าย	←		→									←

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของหมู่บ้าน

1.น้ำตกกวางโตน มีลักษณะเป็นน้ำตก 4 ชั้น แต่ละชั้นสูงประมาณ 4-6 เมตร ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร

2.น้ำตกห้วยถลึง เป็นน้ำตกที่สวยงามแห่งหนึ่งของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นชั้นๆ และเป็นแก่งประมาณ 4 ชั้นใหญ่ๆ แต่ละชั้นสูงประมาณ 4-10 เมตร ความยาวของลำห้วยที่เป็นน้ำตกและแก่งประมาณ 500 เมตร

3.แก่งยะพิศ เป็นแก่งอยู่กลางแม่น้ำโขง มีลักษณะเป็นเกาะแก่งที่เป็นหินที่สวยงาม ในช่วงฤดูแล้งจากเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม จะเป็นแหล่งที่ชาวบ้านใช้เป็นที่ยับปลาอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตรอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน คำว่า ยะ หมายถึง แม่ใหญ่ พิศ คือ ใหญ่ ซึ่งเป็นภาษาส่วย โดยมีคำขวัญเกี่ยวกับแก่งว่า

"หินกอง แก่งยะพิศ
มันกะลือ เลิศล้ำคั่นซ้อน ไต้งปลา
สนุกกินปลาบั้งเดือนสามต่อเดือนสี่
ของไผ่มีบ่อซื้อ บ่อขายกินเต็มเป้าคาย"

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

4.ถ้ำลายมือ มีลักษณะเป็นถ้ำจะมีลายมือเก่าแต่โบราณ อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 200 เมตร อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน จะมี 2 ชื่อ คือ "คะดู" หรือ "ทะดู" ซึ่งคำว่า "คะดู" เป็นภาษาส่วยหมายถึง ถ้ำลอด

5.น้ำตกห้วยลา อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 100 เมตร จะยาวไปถึงหลังเขาประมาณ 1,500 เมตร

6.แก่งกะออก อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 3.50 กิโลเมตร จะมีน้ำตกเล็กๆ ไหลลงมาจากยอดเขาดงนาทาม

7.ถ้ำสะโอม อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้าน 900 เมตร มีพระพุทธรูปเป็นพระนอน โดยที่หลวงปู่สาตีเป็นคนมาสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2510 จะมีพระมาจำพรรษาประจำ และมีต้นไม้เต็มถ้ำเป็นเครือพันกัน ชาวบ้านจึงเรียกว่าถ้ำสะ โอม ซึ่งถ้ำนี้สามารถบรรจุคนได้ ประมาณ 500 คน ซึ่งคำว่า "สะมุง" เป็นภาษาส่วย"หมายถึงไม้ได้มุงหลังคา คำว่า "สะ โอม" เป็นภาษาส่วย

ป่าชุมชน

ซึ่งเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2538 โดยที่ชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานพัฒนาเอกชน คือ มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(NC) ได้เข้ามาให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่า และได้จัดตั้งกฎระเบียบและกรรมการป่าชุมชนขึ้นมา

กฎระเบียบ

1. ไม่เผาถ่านและตัดไม้อื่นๆ ที่อยู่ในเขตป่าชุมชน ยกเว้น ไม้ที่ล้มตายแล้ว

2. ถ้าตัดกลอบตัดไม้ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน

ก่อนปรับคันละ 500 บาท

3. ไม้แปรรูปขนาด 4x4 ขึ้น ไปถึง 8x8 ปรับคันละ 2,000 บาท

4. จุดไฟเผาป่า ปรับ 2,000 บาท เก็บหน่อไม้จำหน่ายเป็นธุรกิจปรับกิโลกรัมละ 10 บาท ถ้าเก็บ 20 ปีเก็บปีละ 5 บาท

5. ลักขโมยหินและทรายในเขตป่าชุมชนปรับปีละ 10 บาท กรณีหมู่บ้านอื่นขอใช้เพื่อประโยชน์ภายในครัวเรือน ต้องเสียค่าธรรมเนียมคันละ 10 บาท

6. เกี้ยวหญาคาโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนปรับคันละ 10 บาท

7. วางยาเบื่อปลาและซื้อคปลา หรือระเบิดปลาในลำห้วย หนอง คลองบึง ปรับ 5,000-10,000 บาท

8. แต่ละปีจะอนุญาตให้ตัดไม้ได้ไม่เกิน 60 คัน

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนาทาม

ประเพณี/ความเชื่อ

ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยยึดถือฮีต 12 คอง 14 ที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ และถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันคือ

เดือนอ้าย	บุญผ้าป่าและมีการเซ่นไหว้ผีปูด
เดือนยี่	บุญสู่ขวัญข้าว
เดือน 3	ทำบุญข้าวจี
เดือน 4	ทำบุญพะเวด
เดือน 5	บุญสงกรานต์
เดือน 6	บุญบั้งไฟ
เดือน 7	บุญเบิกบ้าน
เดือน 8	บุญเข้าพรรษา
เดือน 9 คับ	ทำบุญข้าวประดับดิน
เดือน 10	ทำบุญข้าวสาก ตรงกับ 15 ค่ำเดือน 10 ต้องเป็นเดือนนี้ทุกปี
เดือน 11	บุญออกพรรษา
เดือน 12	ทำบุญกฐิน ของทุกปี

กลุ่ม/องค์กรภายในชุมชน

บ้านปากตาจะมีกลุ่ม/องค์กรที่สำคัญในหมู่บ้านคือ

1. กลุ่มป่าชุมชน เป็นกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยจัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2538 หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้น คือหน่วยงานของป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานีและสำนักงานพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต(NC)

2. กลุ่มเยาวชน เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำกิจกรรมเพื่อสังคมจะมีสมาชิก 59 คน โดยมีการรวมการคือ

1. น.ส.นงคราญ คงทน	ประธาน
2. น.ส.ลออ จำปาดอก	รองประธาน
3. น.ส.ราตรี รักพรหม	กรรมการ
4. น.ส. ศรีแพร คงทน	กรรมการ

องค์กรที่สนับสนุนการทำกิจกรรมในชุมชน

1. สถาบันพัฒนาประชากรและชุมชนนานาชาติ สนับสนุนเรื่องอาชีพ เงินทุน ความรู้ ศึกษา
ดูงาน
2. มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ
3. องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์กลาง สนับสนุนงบประมาณในด้านต่างๆ เช่น การส่งเสริมอาชีพ อุปกรณ์ด้านกีฬา ด้านการท่องเที่ยว
4. พัฒนาชุมชนอำเภอโขงเจียม ให้กองทุน กขคจ.เป็นจำนวน 280,000 บาท
5. กองทุนช่วยเหลือเพื่อสังคม สนับสนุนด้านเงินทุนการศึกษา คนที่ยากจน
6. ดำรวจตระเวนชายแดน ส่งเสริมด้านอาชีพ การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ให้ความรู้
7. กอ.ดงนาทาม ส่งเสริมอบรมเรื่องปุ๋ยจุลินทรีย์ เกษตรพอเพียง
8. หน่วยพัฒนาสันติมิตร เลี้ยงปลา เลี้ยงกบเกษตรพอเพียง ให้ทุนชุดบ่อปลา